

VAASAN YLIOPISTO

KAUPPATIETEELLINEN TIEDEKUNTA

KANSANTALOUSTIETEEN LAITOS

Ilkka Manninen

**SUOMEN TYÖELÄKEJÄRJESTELMÄN TULEVAISUUDEN
HAASTEET**

Kansantaloustieteen
pro gradu -tutkielma

VAASA 2008

SISÄLLYSLUETTELO	sivu
TIIVISTELMÄ	7
1. JOHDANTO	9
2. YHTEISKUNNALLINEN OIKEUDENMUKAISUUS	12
2.1. Oikeutusteoriat	12
2.2. Yksimielisyys ja paretoparannus	13
2.3. Utilitarismi	14
2.4. Rawlsin oikeudenmukaisuuden periaatteet	16
2.5. Yksilön hyödyn määrittely	17
3. TYÖELÄKEJÄRJESTELMÄN TOIMINTAPERIAATTEITA	19
3.1. Eläketurvan kolme pilaria	21
3.2. Jakojärjestelmä	24
3.3. Rahastointi	28
3.4. Optimaalinen jako	30
3.5. Kansaneläke ja työeläke Suomessa	32
4. TULEVAISUUDEN HAASTEITA SUOMESSA	39
4.1. Väestön ikärakenteen haaste	39
4.2. Työuran pidentämisen haaste	42
4.3. Poliittikkamuutosten haaste	45
5. RATKAISUEHDOTUKSET	48
5.1. Väestön ikärakenteen haasteeseen vastaaminen	48
5.2. Työuran pidentäminen	52
5.3. Poliittikkamuutoksen ohjaaminen	56
5.4. Eläkkeiden riittävyys ja oikeudenmukaisuus tulevaisuudessa	59
6. JOHTOPÄÄTÖKSET	66
LÄHDELUETTELO	71
LIITTEET	78

KUVIOLUETTELO

Kuvio 1: Keskimääräinen työeläke vuoden 2004 hinnoin, oma- ja perhe-eläke	60
Kuvio 2: Keskimääräinen työeläke prosentteina keskipalkasta eri ikäryhmissä, oma- ja perhe-eläke	62
Kuvio 3: Keskimääräinen kokonaisaläkkeen brutto- ja nettokorvausaste. Eläke suhteessa kolmen viimeisen vuoden keskipalkkaan	63

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1: Suhteellinen eläketaso vuonna 2004. Keskimääräinen eläkeprosentti keskiansiosta

62

VAASAN YLIOPISTO**Kauppätieteellinen tiedekunta**

Tekijä:	Ilkka Manninen
Tutkielman nimi:	Suomen työeläkejärjestelmän tulevaisuuden haasteet
Ohjaaja:	Hannu Piekkola
Tutkinto:	Kauppätieteiden maisteri
Laitos:	Kansantaloustieteen laitos
Aloitusvuosi:	2002
Valmistumisvuosi:	2008

Sivumäärä: 81

TIIVISTELMÄ

Pro gradu tutkielman aiheena on Suomen työeläkejärjestelmän tulevaisuuden haasteet. Eläkkeet ovat kansantaloudessa suurin sosiaaliturvan menoerä ja sen osuus tulee entisestään kasvamaan. Tutkielman tehtävänä on selvittää, pystyykö Suomen työeläkejärjestelmä selviämään tulevista haasteista, jotka sitä kohtaavat suurten ikäluokkien siirtyessä pois työelämästä.

Tutkielmassa esitellään teorioita, joille oikeudenmukainen tulonjako perustuu. Lisäksi käydään läpi eläkejärjestelmien toimintaperiaatteita. Sen jälkeen analysoidaan Suomen työeläkejärjestelmän toiminnallista rakennetta ja sitä kohtaavia tärkeimpiä haasteita, jotka aiheuttavat muutoksia maksettuihin eläkkeisiin ja kerättäviin eläkemaksuihin.

Väestön vanhenemisen vaikutus on mittakaavaltaan hyvin suuri, koska suurten ikäluokkien takia eläkeläisten määrä kasvaa merkittävästi. Samanaikaisesti työntekijöiden ja pienentyvien ikäluokkien myötä eläkkeenmaksajien määrä laskee entisestään. Suomalaisten alhainen eläkkeelle siirtymisikä myös lisää eläkemaksujen korotuspainetta. Päätöksentekijöiden ikäjakauma ja mediaaniäänestäjän vanhentuminen asettavat myös haasteita eläkepolitiikan toteuttamiselle. Tutkielmassa etsitään mahdollisia ratkaisuja näihin haasteisiin niistä esitettyjen raporttien ja ennusteiden avulla. Suomen eläkejärjestelmää ja siihen tehtyjä muutoksia arvioidaan eläkejärjestelmän kriittisten tekijöiden ja niiden oikeudenmukaisuuden kautta.

Pro gradu tutkielmassa havaitaan, että työeläkejärjestelmää on muutettu vähitellen kohtaamaan tulevaisuuden haasteet. Tehdyt muutokset ovat kuitenkin enemmän kannustavia eikä kovin radikaaleja leikkauksia ole tehty. Eläkemaksut tulevat nousemaan, mutta vastaavasti reaali-palkat nousevat kolmessa vuosikymmenessä noin kaksinkertaiseksi. Hyvin tuottaneet eläkerahastot muodostavat puskurin eläkekulujen noustessa huomattavasti eläkemaksutuloja korkeammaksi. Talouden kasvu, työllisyysaste, huoltosuhte, työuran pidentäminen ja politiikkamuutokset ovat keskeisimmät tekijät eläkejärjestelmän kestävyyskannalta.

AVAINSANAT: eläke, työeläkejärjestelmä, väestön ikääntyminen, eläkepolitiikka

1. JOHDANTO

Tutkielma käsittelee Suomen työeläkejärjestelmää kohtaavia haasteita. Julkisuudessa on keskusteltu hyvin paljon siitä, ovatko tulevaisuuden eläkkeet riittävät takaamaan tarvittavan toimentulon työelämästä poistumisen jälkeen. Eläkemaksut muodostavat huomattavan osan kansantaloudesta. Suomen eläkkeensaajien tilaston (2007: 21) mukaan vuonna 2006 eläkkeitä maksettiin 18,6 miljardia euroa, joka on 11 % bruttokansantuotteesta ja 43 % sosiaalimenoista. Näin ollen eläkekysymys on hyvin tärkeä myös Suomen valtion taloudelle.

Eläkepolitiikan yleisimpinä tavoitteina on turvata eläkeläisten kohtuullinen kulutustaso, pitää eläkeläisten ja työssäkäyvien toimeentulon suhde vakaana sekä eläkeläisten köyhtymisvaara alhaisena. Eläke on siis työntekijän vakuutus työelämän jälkeiselle ajalle. Oikeudenmukaisuuden aste eläkkeiden avulla tehtävässä tulojakoissa vaihtelee eläkejärjestelmän mallin mukaan. Suomessa lakisääteinen työeläketurvan järjestäminen on pakollista työnantajille ja yrittäjille. Käytännössä kaikki työ- ja yrittäjätoiminta kartuttaa eläkettä eikä työeläkkeen määrälle ole säädetty ylärajaa.

Pro gradu työssä on tarkoituksena tutkia, onko Suomen työeläke järjestelmä kestäväällä pohjalla ja pystyykö se selviämään suurten ikäluokkien aiheuttamasta demograafisesta muutoksesta. Tutkielma toteutetaan tulkitsemalla eläkejärjestelmän rakenteisiin sekä järjestelymahdollisuuksiin liittyviä teorioita. Lisäksi analysoidaan nykyisen työeläkejärjestelmän tilasta julkaistujen raporttien, ennusteiden ja arvioiden perusteella sen kriittisiä tekijöitä. Tutkielma keskittyy työ- ja kansaneläkkeeseen, joten kuntien, valtion, kirkon, yrittäjien ja maatalouden eläkejärjestelmät jäävät pääsääntöisesti tarkastelun ulkopuolelle. Yksityisten palkansaajien työeläkettä tutkitaan laajemmin kuin kansaneläkettä. Tutkimuksen luvuissa on kuitenkin mukana kaikkien eläkerahastojen osuus.

Jos eläkejärjestelmä sortuisi, se synnyttäisi suuren hyvinvointikuilun eläkeläisten ja työssä olevan sukupolven välille. On siis tärkeätä tutkia eläkejärjestelmän haasteita ja kartoittaa keinoja niistä selviämiseksi, jotta oikeudenmukainen tulojako voidaan turvata tulevaisuudessakin tarjota hyvinvointiyhteiskunnan periaatteiden mukaisesti. Hyvinvointiyhteiskunnan pitää pystyä takaamaan kohtuullinen kulutus- ja elintaso myös eläkeläisille.

Aluksi tutkielmassa esitellään perusteita tulonjaolle. Tarkoituksena on perehtyä periaatteisiin, joilla oikeudenmukaisuutta tavoitellaan. Esille otetaan näkemyksiä siitä, mikä on julkisen vallan rooli tulonjaossa ja miten ihmisen hyötyä voidaan määrittellä. Kolmannessa kappaleessa syvennytään tarkemmin erilaisiin eläkejärjestelmän rakenteisiin ja pohditaan niiden kautta saavutettavaa optimaalista tilaa. Lisäksi avataan Suomen työeläkejärjestelmän rakenteita tarkemmin.

Neljännessä luvussa analysoidaan tarkemmin haasteita, joita eläkejärjestelmämme tulee kohtaamaan. Tutkielmassa nostetaan esille kolme keskeisintä haastetta. Eläkejärjestelmä on iältään nuori ja se tulee kohtaamaan seuraavan 40 vuoden sisällä huomattavan ikärakenteen muutoksen, kun väestö ikääntyy ja niin kutsut suuret ikäluokat ovat jäämässä eläkkeelle. On arvioitu, että vuonna 2030 yli 64-vuotiaita kansalaisia on reilut 1,4 miljoonaa, mikä olisi noin 26 prosenttia koko väestöstä, kun tällä hetkellä osuus on noin 16 prosenttia (Tilastokeskus 2007a).

Eläketurvakeskuksen (2008) mukaan Suomessa eläkkeelle jäädään melko varhain, tällä hetkellä keskimäärin noin 60-vuotiaana eli kolme vuotta ennen varsinaisen vanhuuseläkeiän (63–68 vuotta) alarajaa. Tämä aiheuttaa lisärasitteen työeläkejärjestelmälle demograafisen muutoksen ohella. Työuran pidentämisen vaikutus eläkemaksuihin olisi valtava, koska se tarkoittaa sekä lisää eläkkeenmaksajia että vähemmän eläkkeensaajia. Aikaisen eläkkeellejäännin ehkäisemiseksi on kiinnitettävä huomiota työssäjaksamiseen sekä mahdollisten työkyvyttömyyseläkeläisten kuntoutukseen ja uudelleen työllistämiseen. Valtio on asettanut tavoitteeksi eläkeiän nostamisen 62–63 ikävuoteen (sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2005: 29).

Yhden haasteen tulevat aiheuttamaan politiikassa tapahtuvat muutokset. Suurten ikäluokkien siirtyessä eläkkeelle nousevat entistä vahvemmin esiin poliittiset kysymykset eläkkeiden riittävydestä. Eläkejärjestelmän jatkuvuuden turvaaminen voi kaatua liian suuriin eläkelupauksiin. Tällä hetkellä keskeiset päätöksentekijät koostuvat pääasiassa suuriin ikäluokkiin kuuluvista henkilöistä. Myös äänestäjistä huomattava osa koostuu juuri suurten ikäpolvien edustajista seuraavien vuosikymmenten ajan. Jos eläkejärjestelmä ajautuu ongelmiin, ovat poliitikot vaikeiden ratkaisujen edessä.

Viidennessä kappaleessa pohditaan ratkaisuja näihin ongelmiin pääasiassa Eläketurvakeskuksen eli ETK:n ja Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen ETLA:n raporttien ja lähdeaineistona käytettyjen muiden tutkimusten perusteella. Loppupäätelmissä pohditaan eläkejärjestelmän nykytilaa tutkittujen aineistojen pohjalta

ja mietitään tutkielmassa määritettyjen kriittisten tekijöiden perusteella, onko Suomen eläkejärjestelmä kestäväällä pohjalla vai onko nuorten syytä varautua eläkkeiden riittämättömyyteen vapaaehtoisella henkilökohtaisella säästämällä.

2. YHTEISKUNNALLINEN OIKEUDENMUKAISUUS

Eläkkeet ovat eräänlainen vakuutus, jolla pyritään oikeudenmukaiseen tulojakoon kahden ryhmän, työntekijöiden ja eläkeläisten välillä sekä kohtuullisen kulutustason turvaamiseen työelämän jälkeen. Taloustieteessä on useanlaisia käsityksiä siitä mikä on valtion ja yhteiskunnan rooli tulonjaossa. Seuraavaksi esitellään viisi erilaista käsitystä siitä, minkälainen rooli julkisella vallalla tulisi olla tässä prosessissa. Kysymys yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta on oleellinen käsiteltäessä eläkkeitä. Tämän luvun lähestymistavat perustuvat pääosin professori Matti Tuomalan Julkistalouden kirjaan.

2.1. Oikeutusteoriat

Harvardin poliittisen filosofian professori Robert Nozick on eniten huomiota saanut kahlitsemattoman markkinajärjestelmän puolustaja. Hänen mukaansa markkinajärjestelmä on ainoa puolustettava keino voimavarojen kohdentamisen järjestelmäksi, koska se on sopusoinnussa negatiivisen vapauden periaatteen kanssa. Negatiivisen ja positiivisen vapauden on määritellyt aikanaan Isaiah Berlinin. Positiivinen vapaus on vapautta johonkin eli ihminen voi valita saavuttavansa jotain. Negatiivinen vapaus sen sijaan tarkoittaa, ettei ole rajoituksia, jotka estäisivät ihmisen toimia eli vapaus jostakin.

Nozick ei anna arvoa positiiviselle vapaudelle vaan keskittyy ainoastaan negatiiviseen. Hän ei määritä oikeudenmukaisuutta lopputilan vaan niiden prosessien suhteen, jotka hallitsevat taloudellisia suhteita. Hän määrittelee sen oikeuksina tuotannolliseen varallisuuteen ja prosesseihin, joilla pääomaa voidaan siirtää henkilöltä toiselle. Julkisen vallan tehtävä on varmistaa, että alkuperäiset omistusoikeudet ja vaihtokaupat ovat oikeudenmukaisia. Nozickilla on kolme periaatetta, jotka ovat ohjeina oikeudenmukaisuudelle.

1. Oikeudenmukaisuuden tulee tapahtua alkuvarannoissa
2. Alkuvarantojen vaihdon tulee perustua oikeudenmukaisuuteen ja vapaaehtoisuuteen
3. Aikaisemmin sattuneet epäoikeudenmukaisuudet tulee oikaista

Jos valtio puuttuu uudelleenjakoon, se rikkoo yksilön oikeuksia. Hän ei siis hyväksy uudelleen jakavaa verotusta tai tulonjakoa. Esimerkkinä voidaan käyttää ammattiurheilijaa, joka ansaitsee taidoillansa suuria summia. Onko väärin, että yhdelle ihmiselle maksetaan niinkin suuria summia? Onko epäreilua, että hän tuo katsomoon paljon ihmisiä ja sitä kautta pääsylipputuloja? Täytyisikö hänen maksaa korkeampaa veroprosenttia? Nozickin periaatteen mukaan ei täydy, koska alkuperäinen tilanne on oikeudenmukainen ja ihmiset vapaaehtoisesti maksavat pääsylippunsa. Kritiikkiä aiheuttaa lähinnä se, että lähtötilanteen oikeudenmukaisuus ei toteudu kaikessa. Suurin osa hyväksyy sen, että taidot urheilijana eivät jakaudu tasaisesti kaikkien kesken, mutta onko perintöjen epätasainen jakautuminen oikeudenmukaista? Tämän koulukunnan mielestä sen täytyy olla, koska jos perintöjen epätasaista jakautumista tehdään perintöverolla, niin tällöin rikotaan vapaaehtoisen vaihdon periaatetta. (Tuomala 1997: 49–50.)

Case & Fairin (2001:360) mukaan tulojen uudelleen jakaminen ei myöskään kannusta muita ottamaan riskiä, koska onnistuessaan henkilön tuloista jaetaan osa pois. Lisäksi ohjelmat köyhyyden poistamiseksi eivät välttämättä onnistu tehtävässään, kuten Yhdysvalloissa 1980- ja 1990-luvun alkupuolella on voitu todeta. Byrokratia vie myös resursseja ja on aina jossain määrin tehotonta.

2.2. Yksimielisyys ja paretoparannus

Hyvinvoinnin perusteoreemat ja varsinkin sen ensimmäinen teoreema on usein tulkittu perusteluna valtion minimaaliselle puuttumiselle, koska markkinat takaavat tehokkuusmielessä suotavan tuloksen. Ensimmäisen teoreeman perustelu koostuu kolmesta seikasta.

1. Alkuvarannot määräävät alkutilan
2. Prosessi on täydellinen kilpailu vaihdossa
3. Kilpailu saa aikaan lopputuloksen, joka on paretotehokas allokaatio

Nozickin teorian mukaan lopputuloksella ei ollut merkitystä. Hyvinvointiteorian mukaan yksimielisyys on toivottavaa.

Paretoparannus, joka siis ei huononna kenenkään asemaa ja parantaa ainakin yhden henkilön tilannetta on tavoiteltu tila. Otetaan esimerkkinä kaksi ryhmää rikkaat ja

köyhät. Jos rikkaat ovat huolissaan köyhien alhaisesta elintasosta, on näiden kahden ryhmän välillä hyötyriippuvuus. Rikkaan hyöty riippuu siis köyhän hyödystä. Syitä siihen, miksi rikas näin ajattelee, voi olla useita. Kyseessä voi olla ajatus siitä, että hänelle itselleen tapahtuu jotain, jos hän myös joutuu köyhyyteen. Toinen syy voivat olla ns. eettiset preferenssit eli kun ihmiset pakotetaan puolueettomiin ja persoonattomiin asenteisiin, he pystyvät erottamaan itsekkäät ja eettiset preferenssit toisistaan.

Eettiset preferenssit saavat ihmiset kannattamaan politiikkaa, joka maksimoi yhteiskunnan hyvinvoinnin ja hyväksyvät sen, että heidän omat etunsa ovat vain yksi osa sitä. Hyötyriippuvuuden tapauksessa hyvinvointiteorian perusteemat eivät enää päde ulkoisvaikutuksen vuoksi. Tällöin saattaa olla mahdollisuus paretoparannukseen. Rikas, joka on huolissaan köyhästä, olisi paremmassa asemassa, jos hän siirtää tulojansa köyhälle. Tällöin molemmat hyötyisivät. Lisäksi asiaa voi ajatella vakuutuksena. Rikas kokee tulonsiirrot maksuna, jonka suorittaessaan hän saa taloudellista apua, jos hänestä tulisi köyhä. (Rosen & Gayer 2008: 268.)

Tuomalan (1997: 51–53) mukaan ongelmana tässä teoriassa ovat vapaamatkustajat. Jos tuloja siirretään huomattavasti, moni voi ajatella, että toiset voivat hoitaa asiat eikä hänen osuuttaan silloin tarvita. Lisäksi ongelman voi aiheuttaa eniten tilannetta parantavan pisteen löytäminen hyötyfunktiolta. Syntyy tilanne, jossa kaikki ovat samaa mieltä, että mikä tahansa hyötyfunktiolta löytyvä piste on alkupistettä parempi, mutta yksimielisyyttä parhaasta pisteestä ei löydy. Koska paretoperiaate on osittaisjärjestys, siitä ei ole apua tilanteessa.

Case & Fairin (2001:251) mukaan on syytä myös miettiä kuka määrittelee valtion ohjauksessa sen mikä on yksittäiselle henkilölle parempi tilanne. Voiko joku muu kuin henkilö itse, mikä hänelle on hyödyksi alkutilanteeseen verrattuna? Jos kaikki osallistuvat vapaaehtoisesti, tällöin voidaan sanoa, että hyöty kasvaa. Jos taas osallistuminen on pakollista, niin kyseessä ei välttämättä ole paretoparannus.

2.3. Utilitarismi

Utilitarismin kehittäjät Jeremy Bentham ja John Stuart Mills ovat perustelleet tulonjakoa argumentilla: "Dollari rikkaan kädessä on vähemmän arvokas kuin dollari köyhän kädessä" (Case & Fair 2001: 361).

Utilitarismille ja Rawlsin oikeudenmukaisuusteorialle löytyy yhteinen lähtökohta. Ihmisten ominaisuudet, taidot, kyvyt ja muut osa-alueet oletetaan yhteiseksi omaisuudeksi. Oikeudenmukaisuus tavoitetaan sopimuksella, jossa on määritetty, miten yhteistä omaisuutta olevien taitojen hyödyt eli tulot jaetaan. Teorian lähtökohtana on, että julkinen valta maksimoi tai että sen pitäisi maksimoida yhteiskunnan kokonaishyötyä. Rikkaiden menettäessä vähän köyhät hyötyisivät siis paljon. (Tuomala 1997: 46–48.)

Yhteiskunnan tarkastelu yksilön näkökulmasta johtaa vääristymiin yksilöitten omien intressien ja ennakkoluulojen takia. Ongelmana on kuitenkin se, miten hyödyn käsitettä verrataan keskenään eri henkilöillä. Miten voidaan määrittellä, kenelle euro on arvokkaampi kuin toiselle? Bergson ja Samuelson ovat esittäneet tähän pulmaan lähestymistavan, jota kutsutaan welfarismiksi. Ideana on, ettei objektiivista vertailua hyötyjen välillä tehdä vaan henkilöiden hyötyfunktioit esittävät pelkästään heidän omia henkilökohtaisia preferenssejään. Yhteiskunnan kokonaishyvä voidaan siten ilmaista hyvinvointifunktion avulla. (Tuomala 1997: 46–48.)

$$(1) \quad W(u_A(x), u_B(x))$$

Sen mukaan yhteiskunnan tilan x hyvinvointi on W , missä u :t ovat A:n ja B:n hyötyfunktioita. A ja B muodostavat yhteiskunnan ja W on yhteiskunnan hyvinvointifunktio. W kertoo miten yksilöiden hyötyjä painotetaan keskenään, että saadaan aikaan eettisesti yhteinen hyvä. Tämä on niin sanottu klassisen utilitarismin peruste. Modernin tulkinnan on esittänyt John Harsanyi. Hänen mukaansa hyvinvointifunktio saa seuraavan muodon.

$$(2) \quad W = u_1 + \dots + u_H$$

Voimme ajatella esimerkkiä, missä ihmiset eivät tunne tilaa, jossa ovat. Kun ihminen tekee päätöksiä hyvinvointiin liittyen, he eivät tiedä, onko hän henkilö 1 vai henkilö H. Tämä johtaa tilanteeseen, missä päättäjällä katsotaan todennäköisyyden jokaiseen mahdolliseen tilaan 1/H hänen osaltaan ja tekee päätöksen odotetun hyödyn perusteella. Tällöin utilitaristiseksi tavoitteeksi muodostuu seuraava funktio.

$$(3) \quad W = (1/H)u_1 + \dots + (1/H)u_H$$

Tämä tarkoittaa sitä, että kahden ihmisen yhteiskunnassa indifferenssikäyrät ovat suoria. Luontevin tapa liittää malliin huoli jakaumasta on tehdä indifferenssikäyrät kuperiksi origoon nähden. Utilitaristi ajattelee, että hän on valmis luopumaan tietystä määrästä köyhän hyötyä niin kauan, kun rikas voittaa ainakin saman verran. On myös käsityksiä, että yhteiskunnan tulisi vaatia enemmän kuin samansuuruisen lisäyksen rikkaan hyvinvoinnissa hyväksyessään köyhän hyödyssä tapahtuvan vähennyksen. (Tuomala 1997: 53–54, Case & Fair 2001: 361.)

2.4. Rawlsin oikeudenmukaisuuden periaatteet

Harvardin poliittisen filosofian professori John Rawls näkee utilitarismin sopimusteorian päävaihtoehtona ja hänen perustelunsa on suureksi osaksi kritiikkiä utilitarismia ja welfarismia kohtaan. Hänen mukaansa utilitarismi käsittelee yhteiskunnan hyvinvointia ainoastaan yhtenä summana. Hänen mielestään ei ole oikeudenmukaista kompensoida yhden henkilön hyödyn alenemista toisen hyödyn kasvulla. (Tuomala 1997: 55.)

Teoriassa yhteiskunnan jäsenillä on sopimus toistensa kanssa eikä kukaan yhteiskunnasta tiedä, mikä heidän asemansa on tai tulee olemaan yhteiskunnan sisällä. Kuka tahansa voi olla rikas nyt ja myöhemmin köyhä, mutta tilanne voi olla jonkin ajan päästä myös toisinpäin. Tällöin päätökset esimerkiksi valtion ohjauksessa edistävät koko yhteiskunnan hyötyä eivätkä yksilön hyötyä. Rawlsin teoriassa, ja myös muissa sopimusteorioissa, jokaisella henkilöllä on tietyt oikeudet, jotka ovat olemassa ennen kuin mitään yhteiskunnallisia muutoksia tehdään. (Case & Fair 2001: 361.)

Rawlsin (1978: 302) mukaan hyvin järjestettyä yhteiskuntaa koskevien periaatteiden ytimeen kuuluvat ne, jotka koskevat huonompiosaisten yhteiskunnallista kohtelua ja hän kehitti tämän pohjalta säännöt tasa-arvon saavuttamiseksi:

1. Jokaisella henkilöllä on oltava tasa-arvoiset oikeudet laajimpaan sellaisten tasa-arvoisten perusvapauksien kokonaisjärjestelmään, jotka sopivat yhteen samanlaisen kaikkia koskevan vapauksien järjestelmän kanssa.
2. Sosiaalinen ja taloudellinen epätasa-arvoisuus on järjestettävä niin, että se
 - a) koituu suurimmaksi hyödyksi vähiten etuoikeutetuille ja on samalla johdonmukainen säästämisperiaatteen kanssa ja

- b) liittyy kaikille avoimiin tehtäviin ja asemiin reilun mahdollisuuksien tasa-arvon ehdoilla.

Tästä puhutaan myös ero- tai maxmin-periaatteena. Huonoimmassa asemassa oleminen määritellään perushyödykeindeksin avulla. Se sisältää perushyödykkeiden lisäksi myös arvoja kuten itsetunto. Perushyödykkeet sisältävät sekä negatiivisen että positiivisen vapauden. Teoriassa pelkistettynä maxmin-periaate tarjoaa äärimmäiselle riskinkaihtajalle parhaan vakuutuksen. Hyötytason maksimointi voidaan tulkita kaavana seuraavasti

$$(4) \quad W = \max \min \{u^1 \dots u^H\}$$

Yhteiskunnan hyötyä kuvaavat indifferenssikäyrät ovat siis L :n muotoisia kuvioita. Toisen henkilön hyödyn lisääminen pitää toisen henkilön hyödyn ennallaan ja periaatteiden mukaan mikään lisäys rikkaan hyödyssä ei voi kompensoida köyhän hyödyn laskua. (Tuomala, 1997: 46–48, 53–54; Rosen & Gayer: 266-267.)

2.5. Yksilön hyödyn määrittely

Olellainen kysymys on, minkä suhteen ihmisen hyöty tulisi määrittellä? Jokainen teoria sisältää jonkin seikan, minkä mukaan ihmisiä ei tule kohdella eriarvoisesti. Oikeutusteorioiden mukaan kaikkien oikeuksia tulee vaalia. Ongelmaksi koituu määrittely siitä, ovatko alkuvarantojen lähtötilanteet oikeudenmukaisia.

Yksimielisyydessä ja paretoparannuksessa yksimielisyyks on toivottavaa ja kenenkään hyöty ei saa laskea, mutta vaikka ollaan samaa mieltä siitä, että mikä tahansa piste indifferenssikäyrällä on parempi, niin ongelmaksi muodostuu valinta kaikkien mahdollisten vaihtoehtojen välillä. Utilitarismissa taas halutaan maksimoida yhteiskunnan kokonaisyötyä, mutta onko oikein tehdä sitä kompensoimalla rikkaan hyödyn nousua köyhemmän hyödyn alentamisella? Rawlsin (1978: 302) maxmin-periaatteen mukaan oikeuksien tulee olla yhtäläisiä kaikilla ja paremmassa asemassa olevan hyödyn nousua ei voida kompensoida heikomman hyödyn laskulla. Ongelmalliseksi muodostuu hyödyn ja hyvinvoinnin vertailukelpoisuus.

Esimerkkinä voimme ajatella henkilön valintaa hyödykkeiden x ja y välillä. Jos valinta on x niin tällöin voimme sanoa, että yksilö saa enemmän hyötyä x :stä kuin y :stä. Vaikka

hyöty olisi määritelty hyvin, se ei välttämättä heijasta henkilön hyvinvointia. Mieltymykset voivat muodostua endogeenisesti kognitiivisen dissonanssin avulla eli ihmiset oppivat pitämään niistä asioista, mitkä ovat heidän saatavillaan. Köyhä voi siis sopeutua köyhyyteen. Yhteiskunnan on myös hyvin vaikeaa hyväksyä alkuperäisestä muuttunut tilanne, vaikka kyseessä olisi paretoparannus. Kuvitellaan tilanne, missä rikkaiden ihmisten omaisuus kaksinkertaistuu ja muiden tilanne pysyy entisellään. Voidaanko poliittisia toimia, joissa hyvinvointikuilu kasvaa, hyväksyä vaikka koko yhteiskunnan näkökulmasta hyöty olisi suurempi kuin alkuperäisessä tilanteessa. (Tuomala 1997: 46–48, 56–57.)

Eläkkeellä pyritäänkin juuri tasaamaan tulonjakoa Rawlsin e-roperiaatteen mukaan tasaten vanhuuden tuomaa köyhyyttä ja työssä olevan ”rikkautta”. Näin ollen pyritään takaamaan kaikille kohtuullinen tulotaso myös eläkkeelle jäämisen jälkeen. Toteutuuko sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus, jos vanhemmat sukupolvet siirtävät sukupolvisopimuksen vastuuta enemmän tuleville pienille sukupolville? Jos näin kuitenkin tehdään, onko oikein että myös nuorempi sukupolvi tekee samalla tavalla tai päättää olla toteuttamatta sukupolvisopimusta? Tämä ei vastaa ainakaan Rawlsin käsitystä tulonjaosta. Onkin syytä pohtia tarkemmin millaisella järjestelmällä tulonjako sukupolvien välillä tulisi tehdä, jotta hyötyä saataisiin jaettua sukupolvien välillä mahdollisimman tasaisesti ja samalla koko yhteiskunnan kehitystä edistäen.

3. TYÖELÄKEJÄRJESTELMÄN TOIMINTAPERIAATTEITA

Maailman ensimmäinen eläkejärjestelmä luotiin alun perin 1880-luvun Saksassa luultavimmin Otto von Bismarckin toimesta iskuna sosialismin leviämistä vastaan. Suurin osa tämän hetken eläkejärjestelmien malleista, kuten myös Suomen malli, pohjautuu Saksassa kehitettyyn eläkejärjestelmään, mutta erityistarpeet ovat hionneet eläkejärjestelmistä hyvin yksilöllisiä ja monimuotoisia. Suomalaisen työeläkejärjestelmän "isänä" pidetään professori Teivo Pentikäistä.

Laitinen, Lundqvist, Salminen ja Vanamo (1997: 370) mukaan eläketurvan myöntämisperusteita ovat kansalaisuus, sosiaalinen tilanne kuten esimerkiksi varattomuus tai työkyvyttömyys, työnteko ja yksittäinen sopimus. Kansalaisuus, sosiaalinen tilanne ja työnteko voivat liittyä lakisääteisiin eläke-järjestelmiin. Usein ne esiintyvät erilaisina yhdistelminä järjestelmän sisällä. Yksityinen sopimus liittyy eläketurvan toiseen tai kolmanteen pilariin eli yksityisiin tai työantajan tarjoamiin eläkejärjestelmiin. Eläkejärjestelmän rakenteen osat jaetaan yleensä kolmeen pilariin: lakisääteiset eläkkeet, työnantajien hoitamat eläkkeet ja vapaaehtoiset eläkkeet. Eläkejärjestelmä voi olla vain yhteen pilariin tukeutuva tai kaikki kolme pilaria voivat olla yhtä merkittävässä roolissa.

Eläkejärjestelmien rahoituksen kaksi ääripäätä muodostuvat jakoperiaatteesta ja rahastointiperiaatteesta. Puhtaassa rahastoivassa eläkejärjestelmässä työssä olevilta kerätään varat ja maksetaan ne takaisin heille korkoineen, kun he jäävät eläkkeelle. Puhtaassa jakojärjestelmässä taas työssä oleva sukupolvi kustantaa samanaikaisen vanhemman sukupolven eläkkeet kokonaisuudessaan, koska rahastoja ei ole kerätty. Suomen eläkejärjestelmä on yhdistelmä molempia ja sitä kutsutaan osittain rahastoivaksi. Kotitalouksille säästämisen suunnittelu voi olla vaikeaa tämän järjestelmän puitteissa, koska tarkkaa tietoa eläketulosta ei ole.

Taloudellisessa mielessä eläkejärjestelmää on syytä ajatella nimenomaan tulojen siirtojärjestelmänä, jolla on myös muita vaikutuksia kuin vain nimelliset tulonsiirrot. Järjestelmällä voidaan tietyissä tapauksissa vaikuttaa talouden kasvuun ja sitä kautta hyvinvoinnin ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Muutokset talouteen eivät ole kuitenkaan suoria vaan välillisiä pääomakannan muutosten kautta. Ne riippuvat puolestaan investointiasteesta, joka rahoitetaan talouden kokonaissäästämällä.

Arhippaisen (1993: 23) mielestä useimmiten voidaan sanoa, että eläkejärjestelmä, riippumatta sen rahoitustavasta, vähentää yksityistä säästämistä. Se vähentää työssäkäyvän tuloja ja tieto tulevasta eläkkeestä vähentää säästämisen tarvetta työnjälkeistä aikaa varten. Rahastoivassa järjestelmässä kerätään kuitenkin varoja eläkerahastoihin, jotka osittain kompensoivat yksityisen säästämisen vähenemistä. Talouden kokonaissäästäminen on sitä suurempi, mitä korkeampi rahastointiaste eläkejärjestelmässä on. Työeläkejärjestelmän pitkän aikavälin kestävyyttä ja kehitystä koskevissa laskelmissa keskeisin kansantalouden suure on reaalin työtulosumma ja sen jakautuminen iän, sukupuolen ja sovellettavan eläkelain mukaan. Kun otetaan huomioon työsuhteiden pituus, eläkkeiden alkavuus ja päättyvyys iän ja sukupuolen mukaan sekä yleinen ansiokehitys saadaan eläkemeno.

Työtulosumma on riippuvainen työllisyydestä, työllisten työajasta ja reaalisesta yksikkötyötulon (tulo aikayksikössä) kehityksestä. Reaalinen yksikkötyötulo on riippuvainen yleisestä ansiokehityksestä ja työvoiman rakennemuutoksesta. Tällaista asetelmaa tarkastellaan lyhyellä ja keskipitkällä aikavälillä työn kysynnän ja tarjonnan avulla ja määritellään työn hinta (palkka) ja toteutuva työpanoksen määrä. Pitkän aikavälin tarkastelussa tämä menettely ei ole mahdollinen, koska kokonaistuottavuuden kehitystä ei voi johtaa talouden historiasta tai oletetusta politiikasta. (Klaavo, Salonen, Tenkula & Vanne, 1999:13.)

Eläkejärjestelmällä on finanssipoliittisia vaikutuksia. Luonteensa takia eläkejärjestelmä on hyvin vakaa ja siten se on yksi talouden ns. automaattisista vakauttajista. Ikääntyneiden väestöosuuden kasvaessa eläkkeiden suhteellinen osuus kasvaa ja luonnollisesti muutoksilla on vaikutusta kysynnän rakenteeseen. Välittömästi eläkejärjestelmä vaikuttaa talouteen nousevien vakuutusmaksujen kautta. Tällä puolestaan on jonkin suuruinen palkkojen kasvua hidastava vaikutus. Työnantajan maksun kasvustakin ainakin osa siirtyy palkkojen sopeutumisella työntekijän maksettavaksi. Palkkojen hitaampi kehitys puolestaan vaikuttaa indeksitarkistusten takia eläkkeisiin. Tämän vuorovaikutuksen tasapainoratkaisu on edellä mainituin oletuksin se, että palkkojen ja työnantajan kaikkien sosiaalivakuutusmaksujen yhteenlaskettu osuus pysyy pitkällä aikavälillä vakiona. Tämä voi edellyttää rahastointiasteen vaihtelua yli ajan, jos eläkejärjestelmä noudattaa pääsääntöisesti jakojärjestelmää kuten Suomessa. Rahastoinnissa henkilön maksamia eläkemaksuja sijoitetaan sijoitushyödykkeisiin ja maksetaan takaisin henkilölle hänen siirtyessään eläkkeelle. Jakojärjestelmässä eläkemaksuilla rahoitetaan sillä hetkellä pois työelämästä siirtyneiden eläkkeitä.

3.1. Eläketurvan kolme pilaria

Lakisääteisiä eläkejärjestelmiä voidaan yleisesti pitää eläketurvan ensimmäisenä pilarina riippumatta siitä, perustuuko järjestelmä kansalaisuuteen, asumiseen maassa vai työhön osallistumiseen. Järjestelmä voi siis toimia maassa asumisen pohjalta, kuten kansaneläke, jossa kaikki Suomessa asuvat kansalaiset saavat tiettyä vähimmäiseläkettä, vaikka he eivät olisi työnteolla kartuttaneet eläkettä aikoinaan, jos ovat asuneet Suomessa ikävuosien 15–65 välillä. Työeläkettä puolestaan kertyy työtulosta, kuten Suomen työeläkejärjestelmässä eli TyEL-järjestelmässä. Ensimmäisen pilarin lakisääteinen eläke, toisen pilarin työsuhteeseen liittyvä eläke ja kolmannen pilarin vapaaehtoinen eläke voivat toimia yhdessä kokonaisuutena ja toisiaan täydentäen. Tällöin esimerkiksi asumiseen perustuvaa kansaneläkettä maksetaan ainoastaan, jos työhön perustuva eläke katsotaan riittämättömäksi kohtuullisen elämisen tason saavuttamiseksi. (Laitinen ym. 1997: 370, Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2002: 7.)

Ensimmäisen pilarin pohja on valtion lainsäädännössä ja asetuksissa. Miksi valtio sitten jakaa eläkettä? Perusteluista tärkeimpänä nousee esille oikeudenmukainen tulonjako kansalaisten välillä. Kaikilla pitää olla mahdollisuus perusturvaan ja kohtuulliseen kulutustasoon. Valtio puuttuu tulonjakoon markkinoiden informaatio-ongelman vuoksi eli markkinoilla oleva informaatio on riittämättömästi aiheuttamaan tasaista tulonjakoa ja tästä syystä syntyy kuiluja eri ihmisryhmien välille, jos valtio ei ole takaamassa kaikille kohtuullista kulutustasoa tulonjaon avulla.

Lakisääteinen eläke ei ole kuitenkaan täysin ongelmaton väline tulonjaossa. Lakisääteinen järjestelmä voi synnyttää niin sanottuja vapaamatkustajia, jotka eivät näe syytä osallistua yhteiskunnan toimintaan, koska he saavat tuloja siitä huolimatta. Miksi tehdä töitä ja maksaa eläkevakuutusmaksuja, jos on oikeutettu tiettyyn tulotasoon lain mukaan joka tapauksessa. Kuvitellaan, että on olemassa vakuutus työttömyyden varalle. Kun vakuutus on otettu, miksi vakuutuksenottaja olisi töissä, jos hänen vakuutuksensa mahdollistaa työttömänä olemisen menettämättä töistä saatavaa rahallista hyötyä. Näin ollen vakuutuksen hinta nousisi niin kalliiksi näiden vapaamatkustajien myötä, ettei vakuutusta kannattaisi tarjota.

Lakisääteisessä järjestelmässä eläke on tarjottava kaikille sen säädösten puitteissa. Lakisääteisyys ja pakollisuus vähentää adverse selection ongelmaa, eli niiden valikoitumista järjestelmän piiriin joilla on suurin riski tulla työkyvyttömäksi. Jos työeläkevakuutusmaksut olisivat vapaaehtoisia, vakuutuksen ottaisivat

todennäköisemmin ihmiset, joilla on suuri todennäköisyys tulla työkyvyttömäksi, kun taas henkilöt, joilla riski on pieni, voivat jättää ottamatta vakuutuksen. Näin ollen asiakaskunta ohjautuu riskisempään suuntaan, mikä aiheuttaa vakuutuksen hinnan nousun. Tästä johtuen taas ne, joilla ei ole varaa vakuutukseen hinnan korotuksen jälkeen tai kokevat vakuutuksen hinnan liian korkeaksi riskiinsä suhteutettuna, jättävät vakuutuksen ottamatta. Näin ollen hinnat nousevat jälleen. Näin ollen tilanne päättyy loppujen lopuksi siihen, että vakuutus on liian kallis kaikille ja kenelläkään ei ole vakuutusta. Hinnat ovat siis sitä korkeammat mitä vähemmän maksajia järjestelmässä on. Työeläkemaksutulo on positiivinen, kun mahdollisimman moni osallistuu vakuutusmaksujen maksamiseen.

Silloin, kun työeläkemaksu on kaikille pakollinen, esiin nousee moral hazard- nimellä kulkeva ongelma. Moral hazard ongelmaksi sanotaan tilannetta, jossa vakuutuksen piiriin pääsy muuttaa vakuutetun käyttäytymistä. Vakuutettu ei esimerkiksi ole niin varovainen ja kynns vahingoille kasvaa. Kun tiedetään, että kaikki ovat eläkkeeseen oikeutettuja, ei työkyvyttömyyseläkkeelle jääminen ole taloudellisesti niin suuri riski. Näin ollen kynns jäämiselle laskee, jos siihen vain on mahdollisuus. Lakisääteinen eläke siis ehkäisee adverse selection ongelmaa, mutta aiheuttaa moral hazard ongelmaa.

Joissain järjestelmissä on haluttu, että yksityiset henkilöt ottavat enemmän vastuuta omasta henkilökohtaisesta eläkkeestään ja siksi eläkettä on viety toisen pilarin mallia painottaen tai kolmatta pilaria on tuettu hyvin vahvasti. Näin ollen työskentelevä sukupolvi joutuu miettimään henkilökohtaista säästämistään tulevaisuutta varten. Näin saadaan ehkäistyä moral hazard ja vapaamatkustaja ongelmia. Vapaamatkustajien on silloin mentävä töihin, jotta työtulosta saa säästettyä eläkkeensä. Moral hazard ongelman kohdalla työntekijä taas sitoutuu vahvemmin työntekoon, jos eläkkeen osuus laskee poistuessa aikaisemmin työelämästä. Jos ehkäistään vapaamatkustajien syntymistä ja ihmiset sitoutetaan vahvemmin työuran pidentämiseen, niin valtion talous pääsee huomattavasti kevyemmällä maksurasituksella.

Eläketurvan toinen pilari muodostuu työsuhteeseen liittyvästä eläketurvasta. Useissa maissa työmarkkinapohjaisen sopimuksen avulla järjestetään alan eläketurva, jolloin turvan ehdot vaihtelevat alalta toiselle. Sopimusperusteiset järjestelmät on joskus vahvistettu lailla, mikä saa eläketurvan muistuttamaan ensimmäisen pilarin eläketurvaa. Toiseen pilariin lasketaan myös vapaaehtoisuuden kautta järjestetyt yrityskohtaiset eläkejärjestelyt. Ne voivat koskea eri työntekijäryhmiä, ja niiden rahoitus voi olla jaettuna työnantajan ja työntekijöiden kesken. Toiseen pilariin tukeutuvat järjestelmät

voivat poiketa toisistaan hyvinkin paljon. Yritysten itsensä tarjoamat eläkejärjestelmät, joita ne itse hoitavat, tarjoavat useissa maissa turvaa pienelle lakisääteiselle eläkkeelle.

Myös toiseen pilariin liittyy ongelmia. Epävarmuustekijät eläkeläiselle voivat olla huomattavasti suuremmat. Varsinkin jos työnantaja hoitaa työeläkerahaston järjestelyt. Yhdysvalloissa huonot talousnäkymät ovat heikentäneet useilla aloilla työnantajien kautta tarjottujen eläkerahastojen kannattavuutta ja niitä onkin jouduttu suurissa määrin luovuttamaan liittovaltion eläketurvayhtiön Pension Benefit Guaranty Corporation (PBGC) takaukseen. Jos yritys menee konkurssiin tai ei muusta syystä pysty täyttämään eläkevelvollisuuksiaan, tällöin PBGC ottaa eläkkeet hoidettavakseen. Sen maksama eläke voi kuitenkin olla pelkästään 25 % työnantajan lupaamasta. PBGC:n alijäämä vuoden 2007 lopussa oli 14 miljardia dollaria. PBGC:n johtaja Charles Millard on ilmoittanut, että tällä hetkellä PBGC:lla ei ole tarpeeksi resursseja pitää kiinni tulevaisuuden velvoitteistaan. (PBGC 2008.)

Toisessa pilarissa esiintyy myös päämies-agentti ongelmana tunnettua ilmiötä. Eläkerahaston hoitajalla voi olla kiusaus käyttää eläkerahastoja omaksi hyödykseen, vaikka se ei ole päämiesten eli eläkerahaston jäsenten etu, mutta agentti toimiikin tilanteessa omaksi edukseen.

Eläketurvan kolmas pilari muodostuu henkilökohtaisista eläkevakuutuksista ja eläkesäästämisestä. Kolmannen pilarin erottaminen toisesta voi olla joissain tapauksissa vaikeaa. Ne voidaan kuitenkin erotella toisistaan eläkejärjestelmän linkittymisellä työsuhteeseen tai jonkin ammattiryhmän vaikutuksen perusteella, jolloin ne lasketaan toiseen pilariin ja muissa tapauksissa kyseessä on puhtaasti kolmannen pilarin eläketurva (Laitinen ym. 1997: 368).

Julkinen valta voi siirtää vastuuta yksityishenkilöille korvaamalla julkisen eläketurvan kolmannen pilarin henkilökohtaisella eläkevakuutuksella. Tällöin henkilön vapaus valita haluamansa eläkemenettely kasvaa, mutta se tuo mukanaan myös sijoitusriskin. Eläkerahastoon maksetun pääoman palautus voi olla jopa negatiivinen, jos taloudellinen suhdanne eläkkeelle jäädessä ei ole suosiollinen. Yleensä pitkänaikavälin säästäminen poistaa talouden suhdanteiden riskiä, mutta suhdanteesta riippuen vapaaehtoisen eläkkeen riittävyys sen hetkisessä tilanteessa voi olla epävarmaa.

Valtio voi suosia toisen tai kolmannen pilarin eläketurvaa, joko niitä tukevalla tai rajoittavalla politiikalla, kuten verotuksella, mutta se vaikuttaa myös

kansantaloudellisen säästämisen asteeseen. Veroetujen järjestämisessä tulisi olla pidättyväinen silloin, kun on jo olemassa kattava ja hyvätasoinen eläketurva. On oltava eläkepoliittinen syy lisäsäästämislle tai sen on oltava pääomamarkkinoiden kannalta järkevää.

3.2. Jakojärjestelmä

Jakojärjestelmässä on tarkoituksena rahoittaa nykyisillä eläketuloilla nykyiset eläkemenot. Ihmisille tärkeintä on kuitenkin usein heidän kulutustasonsa aste, ei se kuinka paljon he tuottavat. Näin ollen kulutustason määrittelyt nykyhetkenä ja tulevaisuudessa täytyisi pystyä määrittelemään.

Mihin säästämislle oikein tulisi pyrkiä? Säästämislsteen kasvattaminen laskee luonnollisesti kulutustasoa. Säästäminen taas kasvattaa pääomaa, mutta se ei kuitenkaan välttämättä tarkoita kulutuksen kasvua pitkällä aikavälillä. Säästämislsteen ollessa nolla kaikki tulot kulutetaan nykyhetkessä. Jos kaikki tulot on kulutettu, pääomaa ei jää jäljelle tulevaisuuden investointeihin ja näin ollen tuotannon taso ja myös kulutus lähenevät nollaa pitkällä aikavälillä. Jos taas kaikki tulot säästetään, niin säästämislste olisi yksi. Tässä tilanteessa kaikki pääoma siirtyy tulevaisuuden investointeihin. Kulutus on kuitenkin nolla nykytasolla. Kummallakaan ääripäällä ei siis synny tasaista kulutus-, tuotanto- ja pääomatasoa. Näin ollen jokin arvo nollan ja yhden säästämislsteen välillä optimoi tasaisen kulutustason sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä. Tasa, joka tarjoaa optimaalisen asteen, kutsutaan pääoman tason kultaiseksi säännöksi. (Blanchard 2006: 233.)

Eläkkeellä pyritään tasaamaan tulonjakoa Rawlsin eroperiaatteen mukaan tasaten työssä olevan sukupolvien ja jo pois työelämästä olevan sukupolven välillä. Eläke voi myös tasata tuloa sukupolven sisällä esimerkiksi työkyvyttömiä osalta. Suurin osa kansallisista järjestelmistä on jakoperusteisia (ns. pay as you go pension system eli PAYG) ja sen taustalla on hyvin usein valtio, koska valtion oletetaan pystyvän vastaamaan sille esitettyihin vaatimuksiin. Näin ollen valtion ei tarvitse välttämättä kerätä rahastoja eläkettä varten. Jakojärjestelmän kautta määrätty eläke rakentuu ennalta sovitun kaavan mukaisesti, johon liittyy tyypillisesti neljä tekijää: eläkeikä, laskentatapa, eläkkeen muutostapa ja ylimääräiset eläkkeet (Salonen 1997: 4–5). Tätä rahoitustapaa voidaan käyttää peruseläkkeen tai ansiosidonnaisen eläkkeen perustana.

Ansiosidonnaisessa tapauksessa yhtälö on monimutkaisempi, koska on päätettävä palkka, jonka perustalta eläke maksetaan.

Täysin jakoperusteisessa järjestelmässä (ns. fully funded pension system) eläkemenoihin tarvittavat varat kerätään vakuutusnottajilta ja vakuutetuilta sitä mukaa kuin eläkkeitä maksetaan. Eläketurva kustannetaan siis kunakin vuonna perittyjen maksujen avulla. Eläkejärjestelmän aloittaessa toimintansa työeläkemaksut ovat pieniä eikä eläkkeitä ole vielä maksussa.

Hyvä esimerkki puhtaasta jakojärjestelmästä on 1960-luvulla laajalti käyttöön otettu perinteinen, vuosikymmeniä toiminut Suomen valtion eläkejärjestelmä vuoteen 1990 asti. Siinä eläkkeet maksettiin valtion vuotuisen talousarvioon tarkoitusta varten myönnettyistä varoista. Pitkään toimineessa jakojärjestelmässä eläkemenot ovat kasvaneet palkkoihin verrattuna tasapainotasoon, joka määräytyy myönnettävien eläke-etuuksien perusteella. Etuuksien tasoon tehtävät muutokset eivät juuri vaikuta jakojärjestelmän menoihin lyhyellä aikavälillä, mutta pitkän aikavälin vaikutukset ovat suuremmat.

Jakojärjestelmän toimivuus edellyttää, että kannatus- ja vakuutusmaksut voidaan periä myös tulevilta sukupolvilta. Jakojärjestelmät ovat yleensä lakisääteisiä ja pakollisia tai muuten sopimuksilla varmennettuja. Jos osallistuminen olisi vapaaehtoista, eläkkeiden rahoittajat voisivat jättää järjestelmän maksujen noustessa korkeiksi. Järjestelmä on kuitenkin hyvin sidoksissa talouden kehitykseen ja palkan muutoksiin. Näin hallinnon on jatkuvasti säädettävä eläkkeitä tasapainon ylläpitämiseksi. Järjestelmän käyttöönotossa ensimmäiset eläkeläiset saavat eläkkeen maksamatta sitä itse. Ansiosidonnaisessa järjestelmässä ensimmäiset eläkkeelle jäävät saavat mitättömän eläkkeen, koska eivät ole ehtineet maksaa paljoa eläkettä.

Jakojärjestelmän suurin seuraus on, että se helpottaa sukupolvien tulorajoitetta, koska se perustuu sukupolvisopimukseen. Sukupolvisopimuksessa työssä oleva sukupolvi maksaa eläkkeitä ja kun he siirtyvät eläkkeelle he odottavat, että seuraava sukupolvi maksaa vastaavasti heidän eläkkeensä. Sopimus on sitä kestävämmällä pohjalla, mitä parempaa kansantalouden kasvu ja työllisyys pitkällä aikavälillä ovat.

Sopimuksen kestävyys vaikuttaa myös se, etteivät ihmiset ole tietoisia siitä mihin sukupolveen he kuuluvat. Kuluttajat eivät välttämättä aina huomioi tarpeeksi vanhenemisen tarpeita vaan painottavat kulutustaan nykyhetkeen. Tätä tilannetta

kutsutaan Arhippaisen (1993: 23–24) mukaan likinäköisyydeksi. Toisaalta tilanne voi olla myös se, etteivät työssäkäyvät koe eläkettä suoranaisten substituuttina omille säästöilleen ja silloin eläkkeiden vaikutukset säästämiseen pienentyvät. Kilpailutaloudessa osittaisella jakoperiaatteella toimiva eläkejärjestelmä vähentää yksityistä säästämistä, ja siten heikentää talouden pääomakannan kehitystä. Talouden voidaan siis olettaa siirtyvän sitä hitaammalle kasvu-uralle mitä laajempi eläkejärjestelmä on. Rahastointi kuitenkin pienentää eläkejärjestelmän kokonaissäästämistä vähentävää vaikutusta, koska pienentynyt yksityinen säästäminen korvataan osittain rahastojen kasvulla. Näin ollen rahastoivan järjestelmän voidaan olettaa olevan ylivoimainen myös tulevien sukupolvien hyvinvoinnin edellytysten kannalta.

Jakoperiaatteella toimivaa eläkejärjestelmää voidaan Arhippaisen (1993: 23) mukaan puolustaa tulonjaon oikeudenmukaisuudella, markkinoiden epätäydellisyydellä ja paternalismilla, vaikka se näyttäisi hidastavan pääomakannan kasvua säästämisen laskiessa. Markkinoiden ollessa epätäydelliset jakoperiaatteella toimiva järjestelmä mahdollistaa pääoman siirrot hyviltä periodeilta heikoille. Näin voidaan saavuttaa myös pitkän aikavälin hyvinvointivoittoja. Nopean talouskasvun aikana nuorempi sukupolvi on suhteellisesti vauraampi kuin vanhempi sukupolvi ja lisäksi eläkejärjestelmä jakaa tuloja uudelleen myös eri väestöryhmien kesken. Työkyvyttömyys- ja kansaneläkkeet ovat esimerkkejä tästä tulonjaosta.

Jakoperiaatteella toimiva eläkejärjestelmä voi lisätä useiden sukupolvien hyötyä, jos väestön ja tuottavuuden yhteenlaskettu kasvu on talouteen sijoitettujen varojen tuottoa korkeampi. Toisen maailmansodan jälkeen, kun eläkejärjestelmiä rakennettiin, tilanne kuitenkin sattui olemaan tällainen ja rahoitusmarkkinoita säännösteltiin vahvasti, joten rahastojen tuottomahdollisuudet jäivät pieniksi. Tästä johtuen myös useimmat länsimaiset eläkejärjestelmät ovat jakoperustaisia. Väestön ja tuottavuuden kasvu ei kuitenkaan normaalisti ylitä sijoitettujen varojen tuottoa. Eikä varsinkaan hidastuneen väestö- ja tuottavuuskasvun aikana. Tällöin jakojärjestelmä tarkoittaisi hyvinvointimenetystä tuleville sukupolville ja hyvinvointivoittoa nykyisille sukupolville. Perustelut puhtaan jakojärjestelmän puolesta ovat hävinneet. (Arhippainen 1993: 24.)

Lakisääteisellä eläkejärjestelmällä sukupolvien välinen tulonsiirto toimii mainiosti niin kauan kuin populaation kasvu on positiivinen. Tällöin jokaisen sukupolven vastuu pienenee ajan myötä, koska tuleva sukupolvi on suurempi kuin edellinen. Ainoa häviöjä

olisi sukupolvi, joka viimeisenä toteuttaisi sukupolvien välistä sopimusta. Jokaiselle sukupolvelle olisi optimaalinen sopimus sellainen, joka palauttaa vähintään saman verran kuin populaatio kasvaa. Tilanne, jossa populaation määrä on laskeva nousevan sijaan, synnyttää useita ongelmia. Silloin toisten sukupolvien on hyväksyttävä alhaisempi tai jopa negatiivinen palautus. Tällöin on suuri houkutus siihen, että tuleville sukupolville siirretään osa vastuusta määräämällä nykyistä laajempi sosiaaliturva nykyiselle sukupolvelle. Huoltosuhteen heikentyessä täytyy uusimpien sukupolvien maksaa töissä ollessaan enemmän eläkemenoja ja sen myötä mahdollisuus kuluttaa pienenee. Tämän lisäksi eläkkeellä ollessa eläketulot ovat pienemmät edelliseen sukupolveen verrattuna ja kulutustaso laskee. Näin ollen myös muut kuin viimeinen sukupolvi, voi olla häviöjä, jos heidän eläkemaksujensa suhde on negatiivinen verrattaessa maksettuja eläkemaksuja saatuihin eläkkeisiin.

Paul Samuelson on tutkinut mahdollisuutta siihen, että jokin sukupolvi rikkoisi sopimuksen olettaen, ettei tuleva sukupolvi pystyisi tukemaan heitä, kuten he tukisivat sukupolvisopimuksen mukaan vanhempaa sukupolvea. Samuelsonin mukaan optimaalisen säästämisen esteenä on myopia eli elinajan preferenssien vaihtelu ja siitä aiheutuva epäsäännöllisyys säästämiseen. Laissa säädetty eläketurva on siis silta sukupolvien välillä ja lisäksi silta erilaisten elämäntilanteiden välillä varmistaen, että säästäminen on säännöllistä myös elämäntilanteesta riippumatta. (Disney 1996: 40–42.)

Disneyn (1996: 40–42) mukaan pakkosäästämistä on kuitenkin arvosteltu kahdesta syystä. Emme voi tietää, onko sosiaalijärjestelmän kautta tehty säästäminen optimaalisin vaihtoehto. Voi olla, että muilla säästämistavoilla päästäisiin henkilökohtaisesti parempaan tulokseen. Toiseksi mitään takuuta eläkejärjestelmän muuttuessa ei ole siitä, että muutokset ovat yksilöille hyviä. Tämä voi aiheuttaa epävarmuutta ja sen myötä epäsäännöllistä käyttäytymistä henkilökohtaisessa säästämässä ja kuluttamisessa.

Richard Disney (1996: 204–205) esittää, että teoriassa eläkkeiden takaisinmaksun osuus jakojärjestelmässä eri ryhmille ja sukupolville riippuu kahdesta asiasta eli muutoksista järjestelmän ehdoissa ja demograafisista muutoksista. Muuttujista riippuvaiset verotus- ja eläkejärjestelmät, erilaiset indeksikäytännöt ja elinajan odotuksen muutokset voivat aiheuttaa myös saman ryhmän jäsenille erilaisia eläke-etuuksia. Näin ollen tulonjakoa tapahtuisi eläkejärjestelmässä myös samassa tuloluokassa, samaa sukupuolta tai muiden vastaavanlaisten ryhmien kesken. Ohjatussa eläkejärjestelmässä ei siis ole kyse siitä, että jokainen saa takaisin maksamansa

eläkemaksujen osuuden. Kyse on myös tulojen jakautumisesta tasaisesti kaikkien ryhmien välillä ja varsinkin sukupolvien välillä.

Samuelsonin ensin esittämä ja Diamondin kehittämä kahden limittäisen sukupolven neoklassinen kasvumalli kulutuslainoille ja valtionvelalle tarjoaa suositun ja tehokkaan työväliseen sukupolvien välisten tulonsiirtojen tarkastelulle kilpailutaloudessa. Makrotaloudellisten ongelmien ratkaisuun käytettävää mallia on käytetty paljon myös tutkittaessa eläkejärjestelmän vaikutusta talouden tasapainoon. (Blanchard 2006: 233.)

Jakojärjestelmä vaatii positiivisen talouskehityksen ja väestökehityksen, jotta sen jatko olisi taattu. Kun eläkejärjestelmiä rakennettiin toisen maailman sodan aikana, tilanne oli juuri tällainen. Jakojärjestelmän ehtona on myös sukupolvisopimuksen pitäminen. Muutokset väestön määrässä ja taloudessa voivat aiheuttaa sen, että muutkin kuin viimeinen sukupolvi jäävät tappiolliseksi jakojärjestelmässä. On tärkeätä muistaa, että kyseessä on nimenomaan tulojen jakamisjärjestelmä, jossa ne, joilla on enemmän antavat enemmän ja saajina on pienempituloiset.

3.3. Rahastointi

Eläkerahastoinnin avulla vähennetään eläkemaksun korotuspaineita väestön ikääntyessä ja tasoitetaan tulonjakoa sukupolvien välillä. Ensimmäisen pilarin rahastointi on siis pääasiassa puskurointirahastointia, jolla pyritään tasaamaan kustannusrasitetta ja varmistamaan eläkkeiden maksaminen (Uimonen 1997: 207). Täysin rahastoivassa eläkejärjestelmässä eläketurvan kustantamiseksi perityt maksut rahastoidaan eli sijoitetaan eläkkeen ansaintahetkellä eläkemaksun maksajan tulevia eläkemenoja varten. Täysi jakojärjestelmä tarkoittaa sen sijaan sitä, että kunakin vuonna olisi kerättävä sellainen vakuutusmaksu, että se riittää asianomaisena vuonna kertyneen eläketurvan kustantamiseen.

Rahastoivaa järjestelmää ylläpitävät yleensä vakuutusyhtiöt tai jotkin muut yksityiset organisaatiot, kuten yritykset itse. Eläkemaksuja rahastoidaan ja eläkkeet maksetaan järjestelmän jäsenille. Kun henkilö jää eläkkeelle, niin vakuutusyhtiöllä on koko hänen työuraltaan kertynyt pääoma ja sen korko. Eläkettä jaetaan sopimuksen mukaan tasaisin väliajoin. Salosen (1997: 6) mukaan rahastointi on siis yksi keino kerätä varallisuutta, joka voidaan vaihtaa hyödykkeiksi myöhemmin. Vapaaehtoiset järjestelmät, kuten henkilökohtaiset eläkevakuutukset, toimivat tällä tavoin.

Määrätyn eläkkeen voi järjestää esimerkiksi siten, että yritys lupaa maksaa tietyn suuruisen eläkkeen työläisilleen. Käytössä on eläkeyhtälö, johon järjestelmän ylläpitäjät kuten työnantajat voivat vaikuttaa. Eläkkeen määräytymiseen vaikuttavat työuran tulot, keskipalkka, työuran pituus ja muut vastaavanlaiset tekijät eli eläke on työuran aikana palkkaan indeksoitu. Määrätyn eläkkeen järjestelmässä yritys kantaisi riskin yllättävistä muutoksista eläkepääoman tuottoasteessa. Määrätyn eläkkeen järjestelmä voi toimia kolmella tavalla:

- 1) Erityinen eläkeyhtiö kerää rahaston, tällöin eläke on työnantajan ja eläkeyhtiön vastuulla. Pitkän aikavälin turvallisuus riippuu silloin rahaston tuotosta.
- 2) Voidaan käyttää ns. book-reserve-menetelmää eli työnantaja itse muodostaa rahaston, jonka maksut saavat valtiolta edullisen verokohtelun. Rahasto on yrityksen omassa käytössä, joten se voi vahvistaa sillä pääomakantaansa tai sijoittaa sen muuten. Tämä muistuttaa Suomessa käytettyä takaisinlainauskäytäntöä. Koska tuotto riippuu yrityksen menestyksestä, niin epäonnistumisen varalta valtio edellyttää yrityksiä kokoamaan riskit keskinäisvakuuttamisella.
- 3) Eläke voidaan myös järjestää suoraviivaisesti vakuutusyhtiön välityksellä. Eläke riippuu silloin vakuutusyhtiön kanssa tehdystä sopimuksesta ja vakuutusyhtiön kyvystä toimia pitkäaikaisesti. (Salonen 1997: 6-7.)

Määrätyn maksun järjestelmä vastaa perinteistä kuvaa rahastoinnista. Siinä henkilö kohtaa kahdenlaista riskiä. Ensimmäinen on pääoman tuoton yllättävä vaihtelu henkilön työuran aikana. Toisena uhkana on inflaation kiihtyminen eläkkeellä oltaessa. Rahastoidulta osalta kysymys on kollektiivisesta elinkaarisäästämisestä, jossa on jaettu elinajan pituuteen liittyvä riski ja samalla rahastolle pitäisi saada pitkällä aikavälillä riittävä tuotto (Vanne 1997: 356). Lisävakuuttamisella voi suojautua sitä vastaan, että elää pitempään kuin laskenta olettaa tai voi saada enemmän eläkettä kuin laskenta edellyttää, mutta henkilö joutuu itse kantamaan tuoton vaihtelun riskit. Lopullinen eläke riippuu maksusta ja investointien tuotosta.

Vanteen (1997: 360) mukaan eläkerahastoille on niiden luonteen takia hyväksyttävä alhaisempi keskimääräinen kokonaistuotto kuin esimerkiksi osakeindeksien kasvuvauhti on. Poliittinen prosessi huomioon otettuna riskinkantajina voidaan pitää myös tulevia eläkkeensaajia, jos eläkelupauksia ei voida pitää. Näin voi käydä esimerkiksi tuettaessa korkeammalla verotuksella tai korkeammilla eläkemaksuilla hankaluuksissa olevaa eläkerahastoa. Työeläkerahastojen sijoituspolitiikalle ei pidä asettaa muita tavoitteita, kuten rahoitusvaateiden markkinoiden ylläpitämistä.

Kertyneitä rahastoja voidaan käyttää talouden ja valuuttamarkkinoiden sääntelyyn, jos lainsäädäntö ja järjestelmän ehdot sen mahdollistavat. Esimerkiksi Ruotsissa pidettiin pitkään vakuutusmaksua suurempana kuin olisi ollut tarve, jolloin syntyivät suuret AP-rahastot, joita on käytetty talouspoliittiseen ohjailuun mm. asuntopoliittikan rahoitukseen sijoittamisen kautta (Laitinen ym. 1997: 383). Joissakin tapauksissa rahasto ei kerry, jolloin toiminta on kuten jakojärjestelmässäkin eli maksut vastaavat eläkettä.

Rahastoinnilla voidaan poistaa sukupolvisopimuksen epävarmuus täysin, jos rahastointiaste on täydet 100 %. Tällöin kuitenkin taloudelliset suhdanteet voivat muuttaa eläkkeen tasoa reilustikin. Rahastoinnilla on myös mahdollista tasoittaa sukupolvisopimuksen rajoitteita. Eläkerahastoinnissa on vältettävä riskiä, mutta saavuttaakseen tietyn tuottovaatimuksen sillä täytyy olla vapauksia toimia riittävän joustavasti markkinatilanteen mukaan.

3.4. Optimaalinen jako

Mikä sitten on optimaalinen jako rahastoinnin ja jakojärjestelmän välillä, jotta saavutettaisiin mahdollisimman oikeudenmukainen sukupolvien välinen tulonjako riskeeraamatta eläkejärjestelmän tavoitteiden saavuttamista? Täysin rahastoitu järjestelmä maksaa eläkkeet pääoman tuotosta ja puhdas jakojärjestelmä maksaa eläkkeet tehdystä työstä kerätyllä verolla. Disneyn (1996: 56) mielestä täysin rahastoiva järjestelmä tuntuu houkuttelevammalta vaihtoehdolta silloin kun väestö vanhentuu ja uudet sukupolvet ovat nykyisiä pienempiä.

Abion, Mahieun ja Patxotin (2007: 2, 15) mukaan kultaisen säännön määrittelemä tasapaino ei ole yhteiskunnallisesti paras tilanne, jos väestönkasvu poikkeaa sosiaalisesti optimista. Heidän mukaansa epäitsekäät vanhemman sukupolven jäsenet voivat pelastaa lapsensa sitomalla jakojärjestelmän eläke-etuudet lasten määrään ja palkan kehitykseen. Väestönkasvun ollessa laskevaa voidaan joutua tilanteeseen, missä joudutaan valitsemaan nykyisen sukupolven tai tulevan sukupolven kulutustason heikentämisen väliltä.

Abio ym. (2007: 9–16) uskovat, että määrätty jakojärjestelmä tai aikaisemmat eläkemaksut huomioiva jakojärjestelmä eivät pysty saavuttamaan laskevassa väestön kasvussa optimaalista tasoa. Ongelma voidaan ratkaista saamalla vanhemmat tiedostamaan lastensa tuottavuuden edellytykset ja tarjoamalla vanhemmille myös

mahdollisuutta turvata lapsillensa taso, jonka avulla tuottavuutta voidaan ylläpitää. Se voidaan tehdä esimerkiksi jakojärjestelmällä, joka on sidottu lasten määrään ja tulevaisuuden palkkoihin. Näin ollen saadaan jakojärjestelmä, joka ehkäisee demograafisen muutoksen uhan eläkejärjestelmälle. Myös jakojärjestelmän ja rahastoinnin yhdistelmä tarjoaa suojaa näiltä muutoksilta.

Salonen (1997: 48) uskoo, että todennäköisesti parhaimpaan tulokseen päästään vaihtelemalla rahastoinnin astetta tarpeen mukaan. Täydellisen tasapainon saavuttamiseksi vaaditaan jatkuvaa hienosäätöä maksuissa ja säästämässä, minkä toteuttaminen juuri oikeaan ajankohtaan voi olla hankalaa varsinkin päätöksenteon ollessa hidasta. Toinen ongelma optimaalisessa jaossa on teknisen edistyksen huomioiminen, sillä teknologia lisää tulevien sukupolvien tuotantomahdollisuuksia. Tällöin työntekijän tuottavuus voi olla korkeampi kuin edellisellä sukupolvella. Kolmantena ongelmana ovat taloudelliset ja demografiset epävarmuudet järjestelmän rahoitusta suunniteltaessa ja sitä toteutettaessa. Sen hetken säästämisaste ei välttämättä palvele tulevien sukupolvien tarpeita. Rahaston ideana tulisi kuitenkin yksinkertaistettuna olla kerryttäminen hyvinä aikoina ja sen purkaminen huonoina, koska näin yhteiskunnallinen hyöty on korkein.

Petri Hilli (2007: 37) on todennut tutkimuksissaan, että rahastoinnin sijoitusstrategialla on erittäin huomattava vaikutus eläkemaksuun ja vakavaraisuuteen. Valitusta konkurssitodennäköisyydestä riippuen sijoitusstrategia vaikuttaa jopa yli 1,5 prosentin TyEL-maksujen mediaaniin. Optimoimalla sijoitusstrategiat on siis mahdollisuus päästä huomattavasti korkeampiin sijoitustuottoihin ja samalla pienempään konkurssiriskiin.

Klaavo ja Salonen, Tenkula ja Vanne (1999: 51–53) ovat arvioineet, että työnantajanmaksu tasapainottuu pitkällä aikavälillä 22 prosenttiin ja työntekijän maksu kaksinkertaistuu vuoden 1999 tasosta ja vakiintuu 10 prosenttiin. Voidaan todeta, että työnantajan osuuden laskiessa vastuuta työeläkemaksuista siirretään työntekijöille, mutta myös palkkojen reaaliarvo nousee, mikä kompensoi eläkemaksujen kasvua. Onnistuneella sijoitusstrategialla vakuutusmaksujen nousupaine helpottaa huomattavasti, mutta suurin vaikutus on kuitenkin työuran pidentymisellä.

Salosen (1997: 62) mielestä osatasapainotarkastelu on oikea lähtökohta rahastointia suunniteltaessa, jos tarkastelussa on kokonaisen maan eläkejärjestelmä avotaloudessa, jossa kansainväliset markkinat määräävät palkat ja korot. Näissä tapauksissa rahastointi

ei vaikuta kokonaispääoman kertymiseen eikä sillä siten ole vaikutusta tuleviin palkkioihin tai investointien tuottoihin.

Optimaalisen rahastoinnin ongelma voidaan rinnastaa talouden kokonaissäätämisen ongelmaan. Rahastointia pitää lisätä, jos demografiset kehityslinjat kertovat siitä, että säästämisen pitäisi kasvaa. Jos kehityslinjat taas antavat olettaa säästämisen vähentymistä, niin eläkkeet pitää rahoittaa jakojärjestelmällä. Nykyään ei ole itsestään selvää, että säästämisen kasvattaminen olisi oikeaa politiikkaa suhteessa tuleviin väestömuutoksiin. Ylimääräinen säästäminen johtaa pääoman tuoton laskuun, mikä olisi haitallista. Rahastoinnin lisääminen työvoiman samalla pienentyessä johtaa rahastoinnin huonoon valoon, koska kansantalous on myös riippuvainen kulutuksesta.

Eläkkeiden optimaalinen jaon suunnittelu on vaikeata. Rahastointi tarjoaa kuitenkin erinomaisen mahdollisuuden lieventää paineita eläkemaksujen korotuksiin. Kerryttämällä rahastoja oikeaan aikaan ja purkamalla taas huonompana ajankohtana se antaa mahdollisuuden tasaisempaan toimintaa myös silloin, kun taloudellinen tilanne tai poikkeuksellinen demografinen muutos aiheuttaa epätasapainon sukupolvien välille. Hyödyntämällä tilanteen vaatimalla tavalla osittain rahastoivaa ja jakojärjestelmää voidaan tasata talouden suhdanteiden aiheuttamia ongelmia. Näin ollen järjestelmät tasapainottavat toisiaan hyvin.

3.5. Kansaneläke ja työeläke Suomessa

Suomen eläkehistoria alkoi kansaneläkelain voimaantulolla vuonna 1939. Se oli aluksi Saksan mallin mukainen, mutta 1950-luvulla se muutettiin jakojärjestelmällä rahoitetuksi tasaeläkkeeksi. Kansaneläkkeellä turvataan jokaiselle Suomessa ikävuosien 15–65 välillä asuneille asumisvuosien mukaan määräytyvä vähimmäiseläke, jos työeläkkeen määrä jää pieneksi tai sitä ei saa laisinkaan. Eläkelajit ja eläkkeiden saamisen edellytykset ovat pääosin yhteneviä työeläkejärjestelmän kanssa. Osaeläkkeet eivät kuitenkaan sisälly kansaneläkejärjestelmään. (Biström, Elo, Klaavo, Risku & Sihvonen 2007: 17.)

Kansaneläkkeen täysi määrä on vuoden 2008 alusta yksinäiselle henkilölle noin 558 euroa kuukaudessa ja naimisissa olevalle puolisolle noin 495 euroa (KELA 2008). Täyden määrän saa henkilö, joka ei saa ansioeläkettä ollenkaan tai enintään 49,29 euroa kuukaudessa. Mikäli henkilö saa ansioeläkettä enemmän kuin edellä mainittu,

kansaneläke alenee. Kun ansioeläke ylittää yksin elävällä 1154 euroa ja naimisissa olevalla 1028 euroa, ei kansaneläkettä makseta lainkaan.

Kun kansaneläkkeeseen lisätään eläkeläisten asumistuki, niin vuokra-asunnossa asuva täyden kansaneläkkeen saaja saavuttaa kansaneläkkeen verottomuuden vuoksi lähes saman elintason kuin keskimääräistä työeläkettä (1200 euroa kuukaudessa) saava henkilö. Näin ollen kansaneläke peruseläkkeenä toteuttaa Rawlsin periaatteiden mukaista tulonjaon oikeudenmukaisuutta. Myönnettävien kansaneläkkeiden osuus alenee koko ajan työeläkejärjestelmän tullessa kokonaisuudessaan voimaan.

Varsinainen työeläkejärjestelmä Suomeen luotiin 1960-luvun alussa, joten Suomen eläkejärjestelmäinstituutio on hyvin lyhytikäinen. Suomalaisen eläkejärjestelmämallin kehityksessä on ajan myötä näkyvissä keskeisten eurooppalaisten eläkejärjestelmien vaikutusta. Painopiste siirtyy yhä enemmän työeläkkeeseen, mikä on mannereurooppalaisille eläkejärjestelmille ominaista. (Niemelä & Salminen 1995: 62—63; Pentikäinen 1997:16—17, 34—37.)

Suomen työeläkejärjestelmä on luotu silloin, kun työsuhteet olivat pitkiä ja työttömyys lyhytaikaista, opiskelut suoritettiin hyvin nuorena ja eläkkeelle siirryttiin vasta 65-vuotiaana. Työmarkkinoiden muuttuminen epävakammiksi asettaa haasteita työyhteiskuntamalliin perustuvalla järjestelmällä, koska työsuhteiden kesto, työttömyyden määrä ja laatu, opiskeluaikat ja eläkkeelle siirtyminen ovat muuttuneet eläkejärjestelmän luomisen jälkeen.

Suomessa palkansaajan eläke on pääasiassa työeläkettä, joka muodostuu vuosiansiosta ja iän mukaan määräytyvästä eläkkeen karttumisprosentista. Työeläkejärjestelmä on kuitenkin vielä voimaantulovaiheessa, koska osalla eläkkeellä oleville henkilöille työaikaisia ansiota ehti kertyä vain vähän aikaa työeläkejärjestelmän voimaantulon jälkeen. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön (2007) mukaan Suomen työeläkevakuutuksen tarkoituksena on turvata työssäoloajan ansioihin suhteutettu toimeentulo työkyvyttömyyden, vanhuuden ja perhehuoltajan kuoleman varalle.

Kaikille maassa asuville henkilöille taattu pakollinen lakisääteinen eläketurva sisältää työeläkejärjestelmän ja tarvittaessa myös kansaneläkejärjestelmän. Työeläkejärjestelmä takaa tuloihin suhteutetut vakuutusperusteiset aikaisemman kulutustason kohtuullisessa määrin turvaavat eläkkeet kaikille palkansaajille ja yrittäjille sekä

kansaneläkejärjestelmä sitä täydentävän vähimmäiseläkkeen koko väestölle. Nämä kaksi eläkettä muodostavat yhdessä lakisääteisen kokonaisu-eläkkeen.

Lakisääteisten eläkkeiden arvo säilytetään indeksisidonnaisuudella. Eläkkeelle siirryttäessä käytetään työaikaisten ansioiden tarkistamisessa eläkepalkan laskentaperusteeksi indeksiä ns. palkkakerrointa, jossa ansiotasoindeksin eli ATI:n paino on 80 prosenttia ja kuluttajahintaindeksin eli KHI:n paino 20 prosenttia. Maksussa olevien eläkkeiden tarkistuksessa sen sijaan käytetään niin sanottua taitettua indeksiä, jossa ATI:n paino on 20 prosenttia ja KHI:n paino on 80 prosenttia. (Työntekijän eläkelaki, TyEL 395/2006.)

Kansaneläkettä tarkistetaan puolestaan pelkän KHI indeksin perusteella (Laki kansaneläkeindeksistä 456/2001). Sen lisäksi viime vuosina kansaneläkkeeseen on tehty useita tasokorotuksia. Suomessa työeläke on tällä hetkellä katoton eli eläkettä maksetaan suoraan suhteessa henkilön maksamiin eläkevakuutusmaksuihin.

Vuoden 2005 eläkeuudistuksessa työntekijän eläkelakiin (395/2006) lisättiin myös elinaikakerroin, jonka tarkoituksena on pitää eläkkeen pääoma-arvo muuttumattomana ja ehkäistä eläkemaksujen kasvua. Elinaikakerroin vaikuttaa eläkkeisiin ensimmäisen kerran 2010. Elinaikakerroin säätelee eläkemenoa sen mukaan, miten odotettavissa oleva elinikä kehittyy. Esimerkiksi, jos nykyinen kuolevuuden alenemistrendi jatkuu, elinaikakerroimen vaikutuksesta eläkkeet pienenevät.

Työeläkejärjestelmän hallinto on hajautettu. Yksityisellä sektorilla työeläketurvaa hoitavat työeläkevakuutusyhtiöt, eläkekassat ja eläkesäätiöt sekä maatalousyrittäjien ja merimiesten erityiseläkelaitokset, joita koordinoi eläketurvakeskus. Valvonnasta huolehtii sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö sekä vakuutusvalvontavirasto. Työntekijän eläkehakemuksen käsittelee eläkelaitos, jonka piirissä hän on viimeksi ollut. Tämä laitos myöntää ja maksaa koko eläkkeen, siis myös ne osat, joista jokin muu eläkelaitos on vastuussa. Eläketurvakeskus selvittää tarvittaessa eläkelaitosten keskinäisen vastuun eläkkeistä. (Uimonen 1997: 206—207.)

Yksityisen ja julkisen sektorin työeläkkeet rahoitetaan vakuutetuilta ja työnantajilta perittävillä maksuilla sekä rahastojen tuotoilla. Yksityisen sektorin eläkkeitä on rahastoitu osittain järjestelmän voimaantulosta eli vuodesta 1962 asti. Julkisen sektorin eläkejärjestelmät perustettiin aikoinaan puhtaasti jakojärjestelmän varaan. Eläkemaksujen kasvun hillitsemiseksi julkiselle sektorille on myöhemmin perustettu

puskurirahastot. Kansaneläkkeet rahoitetaan työnantajilta perittävillä maksuilla sekä verovaroin.

Valtion talousarvioesityksessä vuodelle 2008 eläkemenoihin tehtävät siirrot ovat reilut 2,9 miljardia euroa eli noin 6,5 prosenttia budjetista (Valtiovarainministeriö 2008). Hietaniemen ja Ritolan mukaan (2007: 53) mukaan yksityisen sektorin keskimääräinen työeläkemaksu oli 21,1 prosenttia palkasta vuonna 2007. Valtaosan näistä maksuista rahoittavat työnantajat. Vuodesta 1993 lähtien osa työeläkemaksusta on peritty myös työntekijältä. Palkansaajan osuus vuonna 2007 on ollut 4,3 prosenttia alle 53-vuotiailta ja 5,4 prosenttia yli 53-vuotiailta.

Suomen yksityisen sektorin eläkerahastot ovat kasvaneet vuoden 1996 jälkeen nopeasti. Sosiaali- ja terveysministeriön (2002) mukaan vuoden 1997 eläkerahoitusuudistuksen tarkoituksena oli turvata eläkelaitosten vakavaraisuus toimittaessa rahoitusmarkkinoilla. Eläkelaitokset saivat oikeuden kerätä toimintapääomaa, jota tarvittiin vakavaraisuuden turvaamiseen. Vuoden 2007 TyEL-uudistuksessa mahdollistettiin rahastojen kohdistaminen erisuuruiseen eri ikäluokkien kohdalla eli nyt rahastoja voidaan purkaa enemmän suurten ikäluokkien jäädessä eläkkeelle ja purkaa tällä tavoin TyEL-maksun korotuspainetta (Biström ym. 2007:19).

Yksityisen sektorin eläkerahastot koostuvat nyt kahdesta osasta: vakuutusteknisestä vastuuvelasta ja toimintapääomasta. Hilli (2007: 4) toteaa, että TyEL-lain perusteella suurin osa yksityisen sektorin keräämistä TyEL-maksuista menee melko suoraan nykyisten työeläkkeiden maksamiseen ja vain TyEL-maksun rahastoittavat osat jäävät maksun keränneen työeläkelaitoksen sijoitettavaksi tulevia eläkemenoja varten. Näiden työeläkelaitosten vastuulla olevien rahastoitujen eläkkeiden perusteella laitos on velvollinen maksamaan eläkkeitä sen alkamisesta eläkkeen päättymiseen saakka.

Koko työeläkejärjestelmän sijoitusvarallisuus oli noin 115 miljardia euroa vuoden 2006 lopussa. Yksityisen puolen sijoitusvarallisuutta tästä oli 70 prosenttia. Eniten (43 %) varoja oli sijoitettu osakkeisiin ja 41 prosenttia oli sijoitettuna joukkovelkakirjoihin. Kiinteistöihin oli sijoitettu yhdeksän prosenttia varoista. Osakesijoitukset olivat ensimmäistä kertaa vuoden 2006 lopussa tärkein suomalaisten työeläkevarojen sijoituskohde. Vielä 1990-luvun puolivälissä TEL-takaisinlainat ja muut korkosijoitukset muodostivat valtaosan eläkelaitosten sijoituksista (liite 2). Noin 30 prosenttia sijoituksista kohdistuu Suomeen, 40 prosenttia muulle euroalueelle ja 30 prosenttia euroalueen ulkopuolelle. Suomen osuus sijoituksista on alentunut ja

erityisesti euroalueen ulkopuolisten maiden osuus kasvanut. On perusteltua olettaa, että varojen alueellinen hajauttaminen alentaa riskitasoa alentamatta kuitenkaan odotettavissa olevia tuottoja. (Risku ja Vanne 2007: 5)

Riskun ja Vanteen (2007: 6) mukaan sijoitetun pääoman markkina-arvo on yli kaksinkertaistunut vuosien 1997 ja 2006 välillä. Kasvu johtuu sijoituksille saaduista tuotoista ja siitä, että rahastoivat maksunosat ovat vielä olleet suuremmat kuin maksettujen eläkkeiden rahastoidut osat. Pääosa varojen kasvusta johtuu sijoitustuotoista. Vuoden 1997 sijoitussäännösuudistuksen tuotto-odotusta ja riskinottoa kasvattanut vaikutus näkyy ennen kaikkea osakesijoitusten osuuden kasvuna. Vuoden 1997 lopussa osakesijoitusten osuus yksityisaloilla oli 11,0 prosenttia ja vuoden 2006 lopussa jo 39,8 prosenttia kaikista sijoituksista. Hilli (2007: 33) on laskenut, että Suomen tilanteessa osakkeiden osuuden laskeminen alle 10 % ei enää pienennä konkurssiriskiä ja osakkeiden laskeminen alle 5 % alkaa kasvattaa konkurssiriskiä, joten pienentämällä osakeosuuksia huomattavasti ei pystytä poistamaan konkurssiriskiä vaan ainakin 10 % osakepaino rahastoinnissa on kannattavaa.

Riskun ja Vanteen (2007: 6) mukaan noteerattujen osakkeiden osuus oli vuoden 2006 lopussa noin 32 prosenttia kaikista sijoituksista (Liite 2). Osuus on seitsemän prosenttiyksikköä korkeampi kuin suhdannevaiheiden yli lasketun keskiarvon arvioidaan olevan vuoden 2007 sijoitusuudistusta edeltävillä säännöillä. Ylipaino keskiarvoon verrattuna johtunee suotuisasta suhdannevaiheesta eli pitkään jatkuneesta kurssinoususta sekä mahdollisesti myös siitä, että työeläkesijoittajat ovat ennakoineet vuoden 2007 uudistuksen aikaista sijoitusympäristöä.

Sosiaali- ja terveysministeriön (2005: 31) ilmoittamissa ennustelaskelmissa yksityisen sektorin eläkerahastojen pitkän aikavälin reaalituotto-oletuksena on 3,5 prosenttia. Eläkerahastoille vuonna 2006 saatu nimellinen tuotto käyvin arvoin oli 8,7 prosenttia ja reaalin tuotto 6,4. Riskun ja Vanteen (2007: 8) tutkimuksessa keskimääräinen tuotto rahastoille käyvin arvoin vuosina 1998—2006 oli keskimäärin 7,5 prosenttia eli reaalisesti 5,8 prosenttia vuodessa. Rahastoista saatu tuotto on siis ollut huomattavasti tavoitetta parempaa ja näin voidaan olettaa, että eläkerahastot kestäisivät lievän notkahduksenkin tuotoissa ja silti sen pitkän aikavälin tuotto pysyisi tavoitteessaan. Jos tästä huolimatta on tarvetta täydentää lakisääteistä eläketurvaa voidaan sitä Suomessa täydentää lisäeläke-järjestelyin, joista suosituimpia ovat työnantajien järjestämät ryhmätyöeläkkeet työntekijöilleen ja henkilökohtaiset eläkevakuutukset.

Lisäeläketurvaan sovelletaan rahastointiperiaatetta, joten työeläkerahastoihin alentavasti vaikuttavat talouden muutokset heikentävät todennäköisesti myös lisäeläkkeen arvoa.

Rahastointia ja sijoitustoimintaa täytyy myös valvoa, jotta se täyttää eläkerahastoille säädetyt kriteerit. Vakuutusvalvonta voi tapahtua kolmella tavalla. Ensimmäisenä on vakuutustoiminnan säädöstäminen ja ohjeistaminen eli esimerkiksi antamalla lakia tarkempia säädöksiä kirjanpidosta ja tilinpäätöksestä. Lainsäädännön kehittäminen on toinen tapa hoitaa valvontaa. Kolmantena on vakavaraisuusvaatimusten kehittäminen esimerkiksi ottamalla huomioon nykyistä paremmin sijoitusomaisuuden rakenne ja omaisuuden arvomuutokset. Lisäksi voidaan suorittaa etukäteisvalvontaa lupien, suostumusten ja vahvistusten muodossa taikka jatkuvaa valvontaa selvityksillä ja kertomuksilla. (Pukkila 1997: 508.)

Vuoden 1997 alussa toteutetuilla lainsäädäntömuutoksilla voitiin ottaa käyttöön uusi vakavaraisuusvalvontamekanismi. Vakuutuslaitosten operatiivista valvontaa hoitaa vuonna 1999 toimintansa aloittanut vakuutusvalvontavirasto. Sosiaali- ja terveysministeriö (2005: 40) toteaa, että mitä suurempia riskejä eläkelaitos ottaa sijoitustoiminnassaan, sitä korkeampaa vakavaraisuutta eläkelaitokselta edellytetään. Mitä alhaisemmalle tasolle työeläkelaitoksen vakavaraisuus laskee, sitä voimakkaampia toimenpiteitä vakuutusvalvontavirastolla on käytettävissään valvottavan vakavaraisuudessa ilmenevien ongelmien korjaamiseksi.

Yksityisen sektorin eläkelaitosten rahastojen sijoitussuunnitelmasta säädetään lain tasolla. Eläkelaitoksen hallitus laatii sijoitussuunnitelman, joka on toimitettava vakuutusvalvontavirastolle. Eläkelaitoksen sijoitustoimintaa säätelevät vakavaraisuusvaatimusten lisäksi kateasetukset sekä sitä tarkentavat sosiaali- ja terveysministeriön sekä vakuutusvalvontaviraston määräykset. Suomessa käytössä oleva yksityisiä työeläkelaitoksia koskeva valvontajärjestelmä on kansainvälisesti tarkasteltuna edistyksellinen. Vaikka vakuutusvalvontavirasto on hallinnollisesti sosiaali- ja terveysministeriön alainen, se on valvontaa koskevassa päätöksenteossään ministeriöstä riippumaton.

Jotta konkurssitapauksissa voitaisiin välttää konkurssiin menneissä yksityisen sektorin eläkelaitoksissa vakuutettujen menetykset, Suomessa on toteutettu konkurssiyhteisvastuu yksityisen sektorin lakisääteisen työeläkevakuutuksen käynnistysvaiheessa 1960-luvun alussa. Vapaaehtoisissa vakuutuslajeissa vastaavanlaisia takuujärjestelmiä ei ole.

Kotimaisen ja kansainvälisten pääomamarkkinoiden vapautuminen sekä Suomen kansantalouden muukin avautuminen ovat aiheuttaneet sen, että työeläkerahastojen toimintapolitiikalle on viime vuosina etsitty uutta suuntaa sekä työeläkejärjestelmän sisällä että sen ulkopuolella. Viimeisin päätös sijoitustoiminnan hallinnosta tehtiin 2007. Työryhmä pääsi sijoitustoiminnan toimintatavan päälinjoista yhteisymmärrykseen pitkien keskustelujen jälkeen. Eläkepoliittisten uudistusten sopiminen kolmikantaisesti työmarkkinajärjestöjen ja valtiovallan yhteistoimin on toisaalta luonut vakautta ja ennustettavuutta järjestelmän toiminnalle. Toisaalta yhteisen tahtotilan löytäminen voi olla vaikeata ja hidasta, mikä voi olla haitta muutosten oikean ajoittumisen kannalta. Eläkerahastojen sijoitustoiminnan uudistus venyi, koska hallinnon muodostamisesta ei kolmikannassa heti löydetty kaikille sopivaa vaihtoehtoa. Kompromisseihin päätyminen voi myös laimentaa haluttua muutosvaikutusta.

Julkisuudessa on keskusteltu siitä, pitäisikö vakuutusten kilpailuvalvonta siirtää vakuutusvalvonnasta kilpailuvirastolle. Varsinkin työntajapuoli on ollut ajamassa tätä muutosta, koska työeläkeyhtiöiden kilpailuttaminen on ollut epäedullista, sillä kustannukset vaihtamisesta ovat usein suuremmat kuin siitä saatavat hyödyt. Näin ollen todellista kilpailutilannetta työeläkeyhtiöiden välille ei synny. Työeläkeyhtiöt kertovat olevansa puolestaan huolestuneita keinottelusta eläkerahastoilla. Jos työeläkesäätiö saisi kaikki rahat, voisi se laillisesti siirtää osan takaisin työnantajalle, jolloin yrityksen riskit kasvattavat myös työeläkerahastojen riskiä.

4. TULEVAISUUDEN HAASTEITA SUOMESSA

Suomen eläkejärjestelmän tulevaisuuden haasteet aiheutuvat pääosin nykyisestä ikärakenteesta. Biström ym. (2007: 34, 41) ovat ennustaneet työeläkemenojen kasvavan suhteessa palkkasummaan nykyisestä 18 prosentista 30 prosenttiin vuoteen 2030 mennessä, jonka jälkeen se ei muutu oleellisesti edettäessä kohti vuotta 2075.

Eläkemenot ovat sosiaalimenojen nopeimmin kasvava menoerä lähitulevaisuudessa. Biströmin ym. (2007: 41–34) mukaan osuus BKT:sta nousee arvion mukaan Suomessa ikääntymisen myötä runsaalla neljällä prosentilla 2006 vuoden 11 prosentista noin 15 prosenttiin 2030-luvulle mennessä. Sen jälkeen osuus BKT:sta vähenee tasoittuen noin 13 prosenttiin vuonna 2075. Kasvu selittyy suurelta osin väestön vanhenemisella. Työikäisten väestön määrä vähenee 2007–2030 aikana 7 prosenttia ja työllisten määrä 4 prosenttia. Sataa työssä olevaa henkilöä kohti on tällä hetkellä noin 50 eläkkeen saajaa, kun 2075 heitä olisi ennusteen mukaan 80.

Eläketurvakeskuksen (2008) mukaan eläkkeelle jäädään edelleen suhteellisen aikaisin keskimäärin noin 60 vuoden iässä. Se yhdessä myöhäisen työelämään siirtymisen kanssa lyhentää työuraa molemmista päistä, jolloin työeläkemaksuja kertyy vähemmän ja se aiheuttaa entisestään lisäpaineita eläkemaksun nousemiseen. Eläkepolitiikan pitäisi palvella koko yhteiskunnan hyötyä jakaen tuloa oikeudenmukaisesti sekä pysyä kansantaloudellisesti edullisena heikentämättä Suomen kilpailukykyä. Tulevien sukupolvien pitäisi selvittää vastuista, joita heille siirretään, jotta nämä haluavat pitää kiinni sukupolvisopimuksesta myös tulevaisuudesta. Tässä luvussa on tarkoituksena analysoida tarkemmin haasteita, joita lähivuosien muutokset aiheuttavat Suomen työeläkejärjestelmälle.

4.1. Väestön ikärakenteen haaste

Suomeen sotien jälkeen syntyneet suuret ikäluokat ovat siirtymässä eläkkeelle lähivuosina. Se tulee aiheuttamaan suuren muutoksen huoltosuhteeseen (Liite 1). Väestön ikärakenteen muuttuminen on seuraavan 20 vuoden aikana Suomessa poikkeuksellisen nopeaa verrattuna muihin EU-maihin (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2002: 2, luku 2).

Tähän kehitykseen vaikuttavat pääsääntöisesti kolme tekijää. Ensimmäisen tekijä on alhainen syntyvyys. Tilastokeskuksen (2007c) mukaan vuosina 1997—2006 Suomessa on syntynyt keskimäärin 57 347 lasta vuodessa. Tuona aikana syntyneiden lasten määrä on laskenut aina vuoteen 2002 asti, jolloin lapsia syntyi 55 555. Tämän jälkeen syntyvyysluku on noussut vähitellen vuosittain ja vuonna 2006 lapsia syntyi 58840. Pekka Parkkisen (1997b) mukaan omavaraisväestön säilyminen pitkällä aikavälillä ennallaan edellyttäisi 2,1 lapsen synnyttämistä naiselta elinaikanaan. Vuoden 2006 aikana mitattu syntyvyys on Tilastokeskuksen (2007c) mukaan ollut 1,84. Jos hedelmällisyysikään tulee pienempiä vuosiluokkia kuin siitä poistuu, vähenee syntyneiden kokonaismäärä, vaikka naiset synnyttäisivät yhtä paljon lapsia kuin nykyäänkin.

Lähimpien vuosikymmenien aikana syntyvyydellä ei ole kuitenkaan merkittävää vaikutusta eläkemeno- tai maksuprosenttiin. Andersenin, Holmströmin, Honkapohjan, Korkmanin, Söderströmin & Vartiaisen (2007: 23) mukaan nykyisessä demografisessa tilanteessa korkea syntyvyys päinvastoin kasvattaa julkisen talouden kustannuksia, sillä jos suuren eläkeläismäärän kanssa yhtäaikaisesti olisi suuri määrä lapsia, se heikentäisi huoltosuhdetta entisestään. Pitkällä aikavälillä sen sijaan nykytilannetta eli 1,8 lasta yhtä naista kohden, korkeampi syntyvyys, joka olisi 2,1 lasta/nainen, kuitenkin alentaisi eläkemenoja suhteessa palkkoihin reilut 4 prosenttiyksikköä ja maksuja vajaan 3 prosenttiyksikköä. Matala syntyvyys (1,5 lasta/nainen) taas puolestaan kasvattaisi menoja lähes 6 prosenttiyksikköä ja maksuja lähes 4 prosenttiyksikköä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2005: 38).

Syitä alhaiseen syntyvyyteen voi etsiä yhteiskunnassa tapahtuneista muutoksista. Nykyään esimerkiksi opiskelu kestää pidempään kuin aikaisemmin ja osa-aikaiset työsuhteet saattavat siirtää perheen perustamista hetkeen, jolloin taloudellinen tilanne on vakaampi. Näillä muutoksilla on todennäköisesti ollut vaikutusta siihen, että kaikkien synnyttäjien keski-ikä on tällä hetkellä Tilastokeskuksen (2007c) tiedoissa 30 vuotta ja ensisynnyttäjien 28 vuotta. Stakesin (2007) tilastotiedotteessa todetaan, että vuonna 1993 sekä kaikkien synnyttäjien (29,3 vuotta) että ensisynnyttäjien keski-ikä (27,2 vuotta) oli lähes vuoden alhaisempi kuin 2007.

Lukumääräisesti suuret ikäluokat, jotka tulevat eläkeikään, ovat toinen tekijä ikärakenteen muutoksessa (Liite 1). Eläkeläisten osuus väestöstä lisääntyy nopeasti ja vuonna 2030 joka neljäs suomalainen on täyttänyt 65 vuotta. Tilastokeskuksen (2008) mukaan tällä hetkellä joka kuudes suomalainen on yli 64-vuotias. Työmarkkinoiden

nopea muutos tulee tapahtumaan 2010-luvulla, kun suuret ikäluokat alkavat siirtyä eläkkeelle ja työntekijöiden tarjonta laskee noin 400 000 hengellä. Jo nykyisellä vuosikymmenellä yli 65-vuotiaiden määrä tulee kasvamaan noin 120 000 henkilöllä.

Nykyisin sataa työllistä kohti on 50 eläkkeensaajaa. Reilun 30 vuoden päästä suhdeluku on noussut yli 70:een. Samassa ajassa vanhushuoltosuhte likimain kaksinkertaistuu; nykyisin 65 vuotta täyttäneitä on 27 sataa 20–64-vuotiasta kohden, mutta 2030-luvulta eteenpäin yli 50. Eläkkeensaajien suhteellisen osuuden kasvu on siis vanhushuoltosuhteen kasvua hitaampaa. Mikäli eläkkeellesiirtymisikä ja ikäluokkakohtaiset työllisyysasteet eivät nousisi, 2030-luvulta eteenpäin sataa työllistä kohti olisi yli 80 eläkkeensaajaa. (Anttila, Hietaniemi, Risku, Salonen & Uusitalo 2005.)

Kolmantena vaikuttavana tekijänä ikärakenteeseen on koko väestön keskimääräisen eliniän piteneminen. On arvioitu, että vuonna 2030 keskimääräinen elinikä olisi miehillä 80 vuotta ja naisilla 85 vuotta. Tilastokeskuksen elinajanodotteen mukaan (2007b) mukaan vuonna 2006 Suomessa syntyneiden poikalapsen tilastollinen elinikä oli 75,6 vuotta ja tyttölasten 82,8 vuotta (Liite 3). Kuolleisuus kuitenkin kasvaa aina vuoteen 2040-luvulle asti, mutta laskee tämän jälkeen, koska suuret ikäluokat poistuvat (Parkkinen 1997).

Tilastokeskuksen (2007a) ennusteen mukaan vuonna 2030 Suomessa on arvioitu olevan 5,68 miljoonaa henkeä. Laskuun väestömäärä lähtisi 2030-luvun puolessavälissä. Tätä on kuitenkin äärimmäisen vaikea arvioida tarkasti ja erilaiset arviot laskutavasta riippuen poikkeavat toisistaan. Esimerkiksi nettomaahanmuuton arviointi pitkällä aikavälillä on haastavaa. Biström, Klaavo, Risku & Sihvonen (2004: 27) ja Biström ym. (2007: 26) käyttävät tutkimuksissaan tilastokeskuksen väestöennustetta ja niiden tutkimusten välillä nettosiirtolaisuus on tilastokeskuksen ennusteissa kohonnut 6000 hengestä lähes kaksinkertaiseksi 10000 henkeen. Biström ym. (2007: 70) toteavat vertaillen vuoden 2004 ja 2007 raporttien tuloksia, että vaikka elinajanodote on kasvanut 2,5 vuotta aikaisemmasta tutkimuksesta, niin kohonnut nettomaahanmuutto ja syntyvyyden kasvu ovat pitäneet vanhushuoltosuhteen lähes ennallaan. Alhaisen syntyvyyden takia on syytä kuitenkin olettaa, että originaalin väestön määrä tulee pienenemään pitkällä aikavälillä.

Biström ym. (2007: 48) arvioivat raportissaan, että TyEL-menojen nousun johdosta TyEL-maksu tulee kohoamaan seuraavan 20 vuoden kuluessa nykyiseltä 21 prosentin

tasosta noin 25 prosentin tasolle, minkä jälkeen maksutasossa ei tapahdu oleellista muutosta. Työnantajan ja alle 53-vuotiaan työntekijän osuus nousee 2 prosenttia ja yli 53-vuotiaan työntekijän osuus 2,5 prosenttia. Hillin (2007: 16–17) tutkimustulosten mukaan työeläkemaksun mediaani tulisi olemaan 50 prosentin todennäköisyydellä 23 ja 29 prosentin välissä. Täytyy kuitenkin huomioida, että Hillin tutkimuksessa jopa 25 prosentin todennäköisyydellä maksu voi ylittää myös 29 prosentin maksutason. Laskelmat sisältävät paljon muuttujia, joiden muuttuessa vaikutus työeläkemaksuun voi olla hyvinkin suuri. Esimerkiksi rahastojen reaalisen tuoton laskiessa maksu nousee.

Lassilan ja Valkosen (2007: 18) tutkimustuloksissa todetaan, että erilaisten elinaikaindeksien käyttöönoton yhteydessä suurimmat hyvinvointitappiot ja vaihtelut hyvinvoinnissa osuvat keski-ikäisten sukupolvelle. Tämä johtuu siitä, että nuoremmat sukupolvet pääsevät hyötymään elinaikakertoimen eläkemaksua pienentävästä tekijästä, joka kompensoi eläkkeiden pienentämistä. Keski-ikäisten sukupolvi ei pääse nauttimaan pienemmistä eläkemaksuista yhtä pitkään, mutta eläkkeisiin elinaikakerroin vaikuttaa siitä huolimatta.

Alhainen syntyvyys, suuret eläköityvät ikäluokat ja elinajan pidentyminen vaikuttavat kaikki epäedullisesti nykyiseen työeläkejärjestelmään. Demograafiset haasteet ovat myös kansainvälisessä vertailussa hankalimmat kuin monessa muussa maassa. Jakojärjestelmän hyöty pitkällä aikavälillä laskee selvästi tulevien sukupolvien osalta, kun väestönkasvu on negatiivinen. Ainoastaan kasvu tuo lisähyötyä.

4.2. Työuran pidentämisen haaste

On hyvin ongelmallista, että yhteiskunnassa, jossa elinaika pitenee koko ajan, ihmiset siirtyisivät pois työelämästä aikaisemmin kuin ennen, jos he saavat valita eläkeikänsä. On nähtävissä trendi, joka painottaa vapaa-aikaa huomattavasti vahvemmin kuin ennen. Tämän lisäksi työelämään siirrytään myöhemmin kuin aikaisemmin. Vanhuuseläkeikä on Suomessa 63–68 vuotta. Vuoden 2005 eläkeuudistuksen jälkeen keskimääräinen eläkeikä on noussut 59 vuodesta 60 vuoteen parin vuoden aikana (Kannisto & Hiltunen 2007: 43). Eläketurvakeskus (2008) on kuitenkin kertonut eläkeiän nousun tasaantuneen 60 ikävuoteen vuoden 2007 aikana. Tavoitteeksi vuonna 2005 asetettiin, että eläkeikä nousisi 2-3 vuotta pitkällä aikavälillä. Työurien pidentäminen ja työssäolon jatkaminen ovat edelleen merkittäviä haasteita Suomen eläkejärjestelmälle.

Suomen virallisen tilaston, eläketurvakeskuksen ja kansaneläkelaitoksen (2007: 77) tilastojen mukaan vuoden 2006 lopussa 60—64-vuotiaista henkilöistä on eläkkeellä 65,5 prosenttia. Työllisyysastetta tässä ikäryhmässä on saatu eläketurvakeskuksen (2008) mukaan nousemaan 10 prosenttia vuoden 2004 lukemista. Suuri syy parannukseen on varhaiseläkeväylien vähentäminen merkittävästi ja eläkeiän nostamisella vuoden 2005 eläkeuudistuksessa. Toisaalta työllisyysaste voi olla osaksi myös hyvän talouskasvun ansiota ja suurten ikäluokkien aikaisempia ikäpolvia parempi koulutustaso voi vaikuttaa työllisyysasteeseen. Tilastokeskuksen (2007d) työllisyyden trendi on ollut nouseva koko väestön osalta aina 2000-luvun alusta.

Yksi aikaisen eläkkeelle jäämisen syy vapaaehtoisen varhaiseläkkeen ja työkyvyttömyyseläkkeen lisäksi on ollut Suomessa harjoitettu työllisyyspolitiikka. Syvän taantumun jälkeen 1990-luvulla eläkkeelle jäämisen väyliä lisättiin ja varhaiseläkkeelle siirtämistä käytettiin ahkerasti työttömyyslukujen siistimiseksi. Työttömyyden takia eläkeputkeen siirtymisellä on hyvin vähän tekemistä varsinaisen eläkkeelle jäämisen kanssa, vaikka se on vaikuttanut laskennallisiin lukuihin. Selvemman eläkejärjestelmän saamiseksi on työttömyysturvan ja eläkejärjestelmän välille pyritty tekemään tarkempi jako.

Vuoden 2005 eläkeuudistuksen myötä työttömyyseläke poistui muilta paitsi ennen 1959 syntyneiltä ja lisäpäiväoikeuden alaikäraja nousi kahdella vuodella 59 vuoteen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2005: 34). Kun ikääntyvien pitkäaikaistyöttömien toimeentulo on siirretty työttömyysturvan puolelle, on erityinen haaste sen jälkeen miettiä, miten näille työttömille työnhakijoille voitaisiin tarjota mahdollisuus työntekoon.

Asenteet ovat mielipidemittausten mukaan edelleen hyvin avoimia aikaisemman eläkkeelle jäämisen puolesta, vaikka toivottu ikä onkin noussut viime aikoina. Forman, Tuomisen ja Väänänen-Tompon (2004: 48, 70) mukaan, 45—64-vuotiaista työntekijöistä 44,7 % haluaisi jäädä eläkkeelle viimeistään 60-vuotiaana. Tutkimuksen mukaan miehet suhtautuvat naisia avoimemmin työssä jatkamiseen. Työssä jatkamisen suunnittelu on yleisintä yli 60-vuotiailla ja korkeasti koulutetuilla. Tämä selittyy valikoitumisella. Ne, jotka ovat jaksaneet ja pystyneet työskentelemään 60-vuotiaiksi, suunnittelevat työskentelyä myös pidempään. Korkeakoulutettujen työn luonne voi vaikuttaa myös halukkuuteen jatkaa työtä.

Vuodesta 2005 eteenpäin eläkkeet ovat toimineet uusilla säännöillä. Työntekijöillä on oikeus jatkaa työelämässä 68 ikävuoden loppuun asti. Halutessaan vanhuuseläkkeelle voi jäädä 63 vuoden ikäisenä. Varhennetulle varhaiseläkkeelle voi jäädä 62-vuotiaana, jolloin eläkkeeseen tehdään 0,6 % varhennusvähennys kuukautta kohti ennen 63 vuoden ikää. Karttumisprosentti nousee nyt iän myötä. Karttumisprosentti on 18—52-vuotiailla 1,5 jokaisen vuoden työnansioista, 53—62-vuotiailla 1,9 % ja 63—68-vuotiailla 4,5 % vuodessa. (Eläketurvakeskus 2005: 20.)

Forman ym. (2004: 78) tutkimuksen mukaan riittävä terveys on välttämätön resurssi työssä jatkamisen kannalta. Työkyvyttömyyseläkkeelle on kuitenkin mahdollista jäädä terveyden heikentyessä niin paljon, ettei työntekijän terveys kestä työntekoa täysipäiväisesti tai lainkaan. Hakola ja Määttänen (2007:33) ottavat esille myös mahdollisuuden, että varhaiseläkkeiden rajoitukset purkautuvat työkyvyttömyyseläkkeinä. Tämä luonnollisesti laskee eläkkeelle siirtymisikää.

Jaksavatko ihmiset sitten olla työelämässä pidempään terveytensä puolesta? Piekkolan ja Deschryveren (2004: 10–11) tutkimuksen otoksessa todettiin Suomessa ennenaikaisesti työelämästä poistuvista 38 %:lla olevan kroonisia fyysisiä vikoja tai mielenterveysongelmia. Selkeimmät korotukset eläkkeelle siirtymisessä edelliseen vuoteen verrattuna näkyivät sekä miehillä että naisilla 55, 61 ja 65 vuoden iässä. Näistä kolmesta piikistä kaksi on jo ennen varsinaista vanhuuseläkeikää 62 vuotta.

Työelämästä poistumisikää on kyettävä nostamaan, koska näin saadaan enemmän eläkkeiden maksajia ja vähemmän niistä nauttijoita. Lisäksi ikärakenteen muutos aiheuttaa työvoimapulan, jota voidaan tällä tavoin myös ehkäistä. Työuran pidentämiseen voidaan eläkepolitiikan keinoin vaikuttaa kuitenkin vain rajoitetusti.

Työelämän kehittäminen seuraavan vuosikymmenen aikana on erityisen tärkeää ikääntyvien työssä jatkamisen tukemiseksi. Haasteina ovat erityisesti työkyvyn ylläpitoon, työntekijöiden ja työyhteisön asenteisiin sekä työntekijöiden osaamiseen liittyvät tekijät. Lisäksi myös muiden sukupolvien työuriin tulee kiinnittää huomiota, jotta työura alkaisi mahdollisimman aikaisin ja se olisi yhtenäinen. Suurten ikäluokkien halukkuus jatkaa työssäoloaan yli 60-vuotiaana on kuitenkin kansantalouden keskeisin työvoimareservi tällä ja seuraavalla vuosikymmenellä.

4.3. Poliittikamuutosten haaste

Myös politiikka ohjailee eläkejärjestelmän muutosten kautta eläkkeistä kertyvää maksuvelvollisuutta. Väestön vanhetessa iso osa äänestäjistä tulee olemaan ikärakenteen muutoksesta johtuen eläkeläisiä tai pian eläkkeelle siirtyviä ja sen myötä myös poliittinen päätösvalta tulee siirtymään jossain määrin eläkkeen maksajilta eläkkeensaajille. Äänioikeutettujen keski-ikä on Pentti Vartian (2001:1) mukaan pian yli 50 vuotta. Tällä on todennäköisesti suuri vaikutus esimerkiksi puolueohjelmiin. Syy siihen, miksi eläkemaksut ovat kohonneet niin nopeasti, on hyvin usein siinä, että jokainen sukupolvi on siirtänyt vastuuta tuleville sukupolville nostamalla omat eläke-etunsa korkeammalle kuin edellisellä sukupolvella. Myös hintatason nopealla kasvulla on ollut suuri vaikutus siihen, että tasoa on nostettu reilusti ylöspäin.

Oletetaan tilanne, missä yksityinen säästäminen ei ole mahdollista. Tällöin Casamattan, Cremerin & Pestieaun (2000: 171–172) mielestä äänestettäessä eläkemaksujen kasvattamisesta sekä eläkeläiset että työläiset äänestävät sen puolesta, koska eläkeläisille se turvaa paremmin eläketason säilymisen ja työntekijät saavuttavat myös itselleen paremman elintason myöhemmin eläkkeellä. Jos sen sijaan yksityinen säästäminen on mahdollista, ja sen tuottama korko on parempaa kuin lakisääteisen eläkkeen, työssä olevat äänestävät eläkemaksujen korotusta vastaan. Tähän on kolme syytä.

Ensimmäiseksi, jos kyseessä on jakojärjestelmä, korko yksityisessä säästämisessä on hyvä ja väestönkasvu supistuu tulevaisuudessa, on henkilökohtainen säästäminen houkuttelevampaa nuoremmalle sukupolvelle. Toiseksi, jos eläkemaksut tuntuvat liian korkeilta, myös se voi kannustaa nuoria yksityiseen säästämiseen korkeampien eläkemaksujen sijaan. Kolmanneksi yli keskiarvon tienaavat suosivat mieluummin yksityistä säästämistä kuin alle keskiarvon, koska tulonjaossa yli keskiarvon tienaavat häviävät ja alle keskiarvon tienaavat voittavat. Tässä tapauksessa huomioiden eläkeläisten tulotason (keskimääräinen eläke vuonna 2007 oli 1200 euroa/kk) voi olettaa, että suuri osa eläkeläisistä jää keskimääräisen tulotason alapuolelle. Tällöin he äänestävät maksujen korotuksen puolesta.

Jos eläkeläiset pyrkivät nostamaan kulutustasoaan, koska moni ei ikänsäkään takia enää suosi henkilökohtaista säästämistä, he äänestävät eläkemaksujen korottamisen puolesta turvatakseen eläkkeiden maksun myös tulevaisuudessa. Jos enemmistö kansasta on

eläkeläisiä, tulevat eläkemaksut äänestettäessä nousemaan, mikä voi vaarantaa sukupolvisopimuksen toteutumisen.

Valdés & Prieto (2000: 71) epäilevät poliitikkojen valmiutta sitoutua vaalikausia pidempiin reformeihin. Poliitikot voivat viivyttää vaikeita poliittisia ratkaisuja, koska ennen vaaleja halutaan miellyttää mahdollisimman laajaa äänestäjäjoukkoa eikä sellaisia ratkaisuja, kuten eläkkeiden laskemista tai eläkeiän nostoa voida silloin tehdä. Näin taloudellinen epätasapaino voi kehittyä yhä syvemmäksi. Kun poliitikot viimein toimivat, heidän päätöksensä voivat suosia äänestäviä joukkoja eikä esimerkiksi tulevaa sukupolvea, joka ei vielä saa äänestää ja joita ratkaisut tulevasta eläkemaksuista koskevat suuresti. Lisäksi poliitikoilla on kiusaus korvata lainsäädännön aiheuttamat menetykset suurimmille äänestäjäryhmille aikaistetuilla taikka suuremmilla muilla eduilla, jolloin lainsäädännöllä ei päästä optimaaliseen kansantalouden tasapainoratkaisuun.

Yhä useamman eläkkeensaajan toimeentulo perustuu pääasiassa työeläkkeeseen. Syrjäytymisen estäminen ja köyhyyden torjuminen ovat yhteydessä työllisyystavoitteiden toteutumiseen. On ilmeistä, että suurten ikäluokkien eläkkeelle jääminen voi aiheuttaa työvoimapulaa. Tällä hetkellä tietyt alat kärsivät jo työvoimapulasta ja työntekijöitä tuodaan Suomen rajojen ulkopuolelta. Jatkossa laajempi työvoimapula on myös rasite eläkejärjestelmälle, joka tarvitsee työntekijöiden eläkevakuutusmaksuja. Koska eläkepolitiikka on tärkein vanhuuden aikaisen köyhyyden torjumisen väline, on puolueilla paineita säilyttää se mahdollisimman kattavana kokonaisuutena äänestäjien ikäjakauman vuoksi. Eläkepolitiikkaa hahmoteltaessa joudutaan tekemään myös eläkemenoarvioita. Ne on pakko sitoa talouskehitykseen, koska eläkemenot pitkällä aikavälillä riippuvat vahvasti kansantalouden kehityksestä.

Poliittisilla ratkaisuilla on vaikutusta myös työeläkeyhtiöiden toimintaan. Valtio ohjaa vahvasti lainsäädännöllä työeläkeyhtiöiden toimintaa, mutta politiikan kautta puuttuminen muuhun pörssiyhtiön toimintaan ei ole helppoa. Eläkeyhtiöillä voi olla erilainen tahtotila kuin julkisella vallalla tai eläkkeiden saajilla. Eläkeyhtiöt haluavat edelleen hyötyä lailla säädetyn työeläkejärjestelmän ylläpidosta, mutta lisäksi ne haluavat hyödyn yksityisen eläkevakuutussektorin tuotoista esimerkiksi nykyisten vahvojen omistussuhteiden kautta. Näin ollen epävarmuus lakisääteisen vakuutusturvan riittävydestä luo yhä enemmän mahdollisuuksia pääomatuottojen kasvattamiseen.

Ylimääräinen säästäminen esimerkiksi vapaaehtoisten eläkkeiden muodossa laskee kotitalouksien kulutusta, mutta toisaalta se kasvattaa investointipääomaa. Jos kulutuksen tipahtamisella on vaikutusta talouteen, joka puolestaan ruokkii epävarmuutta eläkkeiden riittävyydestä, ihmisten saattavat haluta yhä enemmän vapaaehtoisia eläkevakuutuksia täydentämään nykyistä eläketurvaa, mikä taas nostaa kotitalouksien säästämisastetta.

5. RATKAISUEHDOTUKSET

Sosiaali- ja terveysministeriön (2005: 50) raportin mukaan noin 49 % väestöstä uskoi, että rahat riittävät eläkkeiden maksamiseen, jos eläke-etuudet säilyvät ennallaan tulevaisuudessa. Käsitykset rahojen riittävydestä olivat jonkin verran suuremmat vuoden 2001 tutkimuksessa, jolloin 57 prosenttia uskoi eläkerahaston riittävyteen. Pienimmät luvut on kuitenkin mitattu vuosien 1992 ja 1998 välillä, jolloin laman aiheuttama epävarmuus heijastui lähes kaikkien taloudelliseen tilanteeseen. Tutkimuksissa onkin todettu korrelaatiota tulojen kasvun ja väestön pessimismin eläke-etujen riittävyteen tulevaisuudessa. Tällä hetkellä kuitenkin eläkeaikaisen toimeentulonsa arvioi hyväksi liki 70 prosenttia eläkeläisistä ja osuus on säilynyt likimäärin samana viimeisen kymmenen vuoden ajan.

Eläkejärjestelmän täytyy uudistua siihen kohdistuvien haasteiden myötä. Uudistuksessa tulee keskittyä neljännessä luvussa mainittujen haasteiden ratkaisemiseen, jotta tulevien sukupolvien vastuu ei kasva suhteettoman suureksi. Tässä luvussa selvitetään, onko mahdollista löytää kaikille oikeudenmukaisia ratkaisuja vai joudutaanko ratkaisut tekemään joidenkin ikäluokkien kustannuksella. Lisäksi mietitään, mitkä ovat ne kriittiset tekijät, joilla on suurin vaikutus eläkejärjestelmään ja eläkkeiden tasoon.

5.1. Väestön ikärakenteen haasteeseen vastaaminen

Väestön ikärakenteen haasteet syntyvät kolmesta tekijästä. Ensimmäisenä niistä on alhainen syntyvyys. Alhaisen syntyvyyden haaste ylittää pidemmälle kuin seuraavan 50 vuoden päähän. On hyvin vaikeaa ylläpitää jakojärjestelmää, vaikka se olisi osittain rahastoiva, jos jokainen uusi sukupolvi on edellistä pienempi. Ehkäiseviä toimenpiteitä ovat tukitoimet, joilla helpotetaan lapsiperheiden asemaa ja kannustetaan niiden kautta myös nykyistä suurempien perheiden perustamiseen. Nuorten varmuus oman taloutensa kestävydestä todennäköisesti edesauttaa myös perheen perustamista.

Opintojen saattamisella pikaisesti päätökseen mahdollistetaan talouden parantuminen yhä nuorempana. Opintoaikoja voidaan lyhentää pakotteilla, kuten opintoajan rajaamisella sekä tukitoimin, kuten mahdollistamalla täyspäiväinen opiskelu korottamalla opintotukea. Kaikesta huolimatta nykyinen syntyvyys (1,84) on tällä hetkellä kaukana Parkkisen (1997b) esittämästä luvusta (2,1), jolla omavaraisväestön säilyminen pitkällä aikavälillä olisi taattu.

Eräänlainen substituuksi alhaiselle syntyvyydelle on maahanmuutto. Maahanmuuton tukemisella on mahdollisuus saavuttaa tuloksia myös lyhyemmällä aikavälillä kuin syntyvyyden kasvulla. Mahdollisen laajan työvoimapulan aiheuttama rasitus eläkejärjestelmälle edellyttää maahanmuuttopolitiikan uudistamista. Haasteena on maahanmuuttajien kouluttaminen ja sopeuttaminen. Työelämään siirtyminen sujuvasti edellyttää usein kielen hallitsemista. Maahanmuuton riskinä on tämän väestöryhmän syrjäytyminen muusta yhteiskunnasta, kuten muutamissa Euroopan Unionin maissa on huomattu. Jos maahanmuuttajia ei pystytä sopeuttamaan ja työllistämään, se kasvattaa yhteiskunnan sosiaaliturvakustannuksia.

Andersen ym. (2007:23) toteavat, että maahanmuuttajat tuovan helpotusta ainoastaan, jos he täyttävät kolme ehtoa. Ensimmäiseksi maahanmuuttajien täytyy olla nuoria, jotka ovat valmiita menemään töihin nopeasti ja ottavat vastaan työt, joita heille tarjotaan. Toiseksi huollettavia, kuten lapsia, sukulaisia ja vanhempia ei voida ottaa maahan, jos he eivät täytä ensiksi mainittuja kriteerejä. Kolmanneksi on varmistettava, ettei maahanmuuttajien joukko käytä sosiaaliturvaa enemmän kuin originaaliväestö. Maahanmuuttajat eivät siis saa olla enemmän sairaslomalla, työttömänä tai eläkkeellä.

Valtiovarainministeriön (2008b: 73) mukaan 80 prosenttia Suomessa olevista maahanmuuttajista on työkäisiä ja työllisyysaste maahanmuuttajilla on 50 prosenttia, kun kantaväestöllä se on noin 70 prosenttia. Maahanmuuttajien vaikutus huoltosuhteeseen häviää silloin, kun maahanmuuttajat siirtyvät eläkkeelle. Korkman, Lassila, Määttä ja Valkonen (2007: 14) ovat tulleet samaan tulokseen, mutta kannattavat silti työperäistä maahanmuuttoa, koska siitä voi olla apua alueellisten ja ammatillisten työvoimavajauksien poistamisessa.

Biström ym (2007: 72) tutkimuksessa pidemmällä aikavälillä eläkemenoprosentti jää matalammaksi kuin vuonna toteutetussa 2004 vastaavassa laskelmassa. Tämä ei johdu siitä, että eläkemenot olisivat pitkällä aikavälillä pienempiä, vaan tilastokeskuksen (2007a) uuden ennusteen korkeammasta syntyvyydestä (1,84 syntynyttä lasta per nainen) ja maahanmuuton kasvamisesta (10 000 henkilöä). Edellisessä ennusteessa vastaavat luvut olivat (1,8 ja 6 000) pienempiä. Muutetun ennusteen myötä palkkasumman kasvu olisi suurempaa. Näin ollen voidaan todeta, että riittävä työvoima ja korkea työllisyysaste ovat kriittisiä tekijöitä työeläkejärjestelmän kehitykselle ja maksun nostopaineen hillitsemiselle.

Säästämisikäiset tulevat vähenemään ja kulutusikäiset lisääntymään, joten kansantaloudellinen säästäminen laskee näiden yhteisvaikutuksesta. Eläkeiässä kulutus ylittää kansantalouteen hankitut tulot, joten nykyinen väestökehitys alentaa kansantaloudellista säästämistä. Harmaantuvassa yhteiskunnassa investointitarve siis supistunee, koska vanhenevan väestön kasvamisen takia ei tarvita yhtä paljon investointeja kulutuksen kasvaessa.

Demografisten muutosten luomaa epätasaista jakautumista on mahdollista tasoittaa rahastoinnin ja sijoitustoiminnan avulla. Tällä tavoin eläkekustannusten nousupainetta voidaan lieventää. Nousua eläkemaksuihin on odotettavissa, mutta suhteellinen nousu ei ole niin suuri kuin elatussuhde voisi antaa olettaa. Lakisääteisessä työeläkejärjestelmässä väestön ikääntymiseen on varauduttu alusta asti osittaisella rahastoinnilla. Tämä ylläpitää kansantalouden säästämistä ja talouden kasvua väestön ikääntyessä.

Eläkerahastot olivat vuoden 2006 lopussa 115 miljardia euroa (liite 2). Jotta rahaston suuruus olisi helpompi hahmottaa, voidaan sitä verrata valtiovarainministeriön ehdotukseen vuoden 2008 valtion talousarvioksi. Rahastot ovat 2,55 kertaa suuremmat kuin talousarvio (Valtiovarainministeriö 2008a). Valtiovarainministeriön ennakkotietojen mukaan (2008b: 61) eläkerahastojen kasvu on nostanut viime vuonna rahastojen pääoman 115 miljardista eurosta 122,4 miljardiin. Rahastojen reaalin tuotto on ollut näiden tietojen mukaan 5 prosentin luokkaa.

Maksun korotuspaine vähenee Sosiaali- ja terveysministeriön (2005: 31) mukaan osittaisen rahastoinnin avulla siten, että ennakoidusta eläkemenon noususta puolet välittyy maksun korotukseksi ja toinen puoli voidaan rahoittaa rahastojen tuotoilla. Toistaiseksi yksityisen sektorin eläkemaksut ovat olleet suurempia kuin eläkemenot, mutta noin vuonna 2014 eläkemenojen on laskettu ylittävän eläkemaksut, jolloin erotus on mahdollista kustantaa rahastoja purkamalla. Demografisen muutoksen aiheuttavan huoltosuhteen ollessa pahimmillaan 2030-luvulla myös rahastointiastetta laskemalla voidaan helpottaa eläkemaksun korotuspainetta.

Sosiaali- ja terveysministeriön (2005: 31, 36) mukaan rahastointi on pääasiallinen tapa varautua suurten ikäluokkien eläkkeelle siirtymiseen ja maksujen nousun tasaisena pitämiseen. Yksityisen sektorin eläkkeiden rahastointia on sovittu lisäävän 7,5 prosenttia yksityisen sektorin palkkasummasta vuosina 2003—2013. Eläkemenojen rahoituksessa eri tekijöiden suhteelliset osuudet muuttuvat tulevaisuudessa siten, että

rahastojen tuoton ja työntekijöiden maksujen osuus tulee kasvamaan ja työnantajien eläkemaksujen osuus tulee pienenemään.

Yksityisellä sektorilla maksujen arvioitu nousupaine on uudistuksen jälkeen 6 prosenttiyksikköä. Maksujen nousupaine taittuisi vuoden 2030 vaiheilla, jolloin maksu vakiintuisi noin 27 prosentin tasolle sosiaali- ja terveysministeriön laskelmien mukaan (2005: 52). Tämä tulos on yhteneväinen myös Hillin (2007: 37) esittämään laskelmaan työeläkemaksujen osuuden todennäköisyydestä lähitulevaisuudessa.

Biström ym. (2007: 48) toteavat, että palkkasumman kasvuvauhdin (1,7 prosenttia) ylittävä eläkevarojen tuotto (4 prosenttia) mahdollistaisi maksutason jäämisen tuntuvasti menotasa matalammaksi. Jos talous jatkaa kasvamistaan, on odotettavissa, että reaalitytulot nousevat, joten se kompensoi myös eläkemaksujen nousua. Voidaan siis todeta, että talouden kehityksestä riippuvaiset palkkasumma ja rahastojen tuotto ovat kriittisiä tekijöitä huoltosuhteen negatiivisten vaikutusten lieventämisessä.

Kolmantena vaikuttimena ikääntyvän väestön osuuden kasvuun todettiin yhä pidentyvä elinikä ja alhaisempi kuolleisuus. Tähän on pyritty vastaamaan vuoden 2005 eläkeuudistuksella. Uudistuksen myötä käyttöön otettu elinaikakerroin sopeuttaa eläkkeet automaattisesti elinajan kasvuun ja siirtää elinajan odotteen muutosriskiä maksuista etuuksiin. Elinaikakerroin tulee vaikuttamaan eläkkeisiin vuodesta 2010 lähtien. Lassilan ja Valkosen (2005: 25–26) mukaan, jos elinajan ennusteen luotettavuus on samaa luokkaa kuin historiallisesti, on noin 50 % todennäköisyys sille, että alkavan eläkkeen vähenemä on 2050-luvun alussa välillä 8-19 prosenttia. Tilastokeskus on korottanut elinajanodotettaan sekä vuoden 2004, että vuoden 2007 ennusteessa edellisestä vertailusta.

Tilastokeskuksen (2007a) ennusteessa esimerkiksi yli 85-vuotiaiden väestönosuus nousisi nykyisestä 1,8 prosentista vuoteen 2040 mennessä 6,1 prosenttiin. Uuden ennusteen toteutuminen pienentäisi elinaikakerrointa. Ennusteen mukaan vuonna 2055 kertoimen arvo olisi 0,84, joka tarkoittaa eläkkeen arvo pienentymistä noin 16 prosentilla verrattuna tilanteeseen, jossa väestön ikääntyminen ei muuttuisi. Uudistuksen vaikutukset säästämislle ovat yksiselitteiset. Tarve säästää vanhuuden varalle lisääntyä eläkkeen pienentyessä, jos tulot säilyvät ennallaan.

Andersen ym. (2007: 30) mielestä eläkemaksut eivät saa kasvaa liian suureksi taakaksi nuorille ikäpolville vaan eläkemaksupaine tulisi ehkäistä korjaamalla maksuja odotetun

elinajan odotteella. Nuoremmille sukupolville elinaikakertoimen vaikutus on positiivinen. Vaikka eläke-etuudet laskevat, eläkemaksut tippuvat enemmän, jolloin kokonaistaakka on kevyempi kuin ilman elinaikakerrointa, toteavat Lassila ja Valkonen (2007:16). Lassilan ja Valkosen (2007: 2) mukaan on mahdollista myös harkita eläkeiän sitomista elinajanodotukseen, mutta se saattaisi aiheuttaa jopa nykyistä enemmän hyvinvointitappioita, jos optimaalinen eläkeikä vaihtelee paljon yksilöittäin esimerkiksi henkilön terveyden, varallisuuden tai tuottavuuden erojen vuoksi.

Elinaikakertoimen vaikutusta pystytään kompensoimaan työskentelemällä 63–68 vuoden ikäisenä, jolloin tältä ajalta eläkettä kasvattaa huomattavasti suurempi karttuma 4,5 prosenttia. Tuntuu myös hyvin todennäköiseltä, että eliniän pidentyessä lääketieteen kehittymisen myötä, myös terveys parantuu mahdollistaen työssäoloajan pidentämisen yhä useammassa tapauksessa. Tietysti myös hyödyn määrittelyllä työn ja vapaa-ajan suhteen on merkitystä. Jos lisätulon saama hyöty on suurempaa kuin vapaa-ajan myötä menetetty hyöty, ihmisten työura pitenee loppupäästä. Voidaan olettaa, että eliniän odotteen kasvun vaikutuksia lieventäviä kriittinen tekijä on työuran pidentäminen.

5.2. Työuran pidentäminen

Vuoden 2005 eläkeuudistuksen muut myönteiset kannustin- ja kestävyysvaikutukset jo näkyvät, koska eläkkeelle siirtymiskääh on saatu nostettua noin yhden vuoden verran uudistuksen jälkeen. Työurien pidentämisellä ja työllisyysasteen parantamisella on heti eläkemenoja ja -maksuja alentava vaikutus. Eläkeuudistuksella lisättiin kannustimia ennenaikaisen eläkkeelle siirtymisen vähentämiseksi. Lisäksi kansalaisten työkyvyn ylläpitämiseksi on ryhdytty entistä laajamittaisempiin toimenpiteisiin.

Vaikka Suomen ikääntyneiden työllisyysasteen parantuminen on ollut 2000-luvulla EU:n parhaimmistoa, on työllisyysasteen nostaminen ja työllisyystavoitteiden saavuttaminen tullut entistä haastavammaksi työpaikkojen siirtyessä varsinkin teollisen tuotannon alalla halvemmän työvoiman maihin. Näin ollen, vaikka työpaikkoja on vapaana ja niitä vapautuu edelleen suurten ikäluokkien jäädessä eläkkeelle, ne eivät välttämättä vastaa työttömien henkilöiden osaamista. Lisäksi työpaikkojen keskittyminen kasvukeskuksiin heikentää syrjäseuduilla asuvien työttömien tilannetta.

Osaavan työvoiman puute on saanut muutamat yrityksetkin käynnistämään Suomessa omia ohjelmiaan eläkeiän myöhentämiseksi. Lisäksi ohjelmia, joiden kautta eläkkeelle

on päässyt yrityksen tukemana ennen varsinaista eläkeikää, on karsittu noudattamaan lainsäädännön mukaista linjaa.

Eläkkeen määrään kohdistuvat toiveet heijastavat lisäeläketurvan tarvetta. Kyselytutkimusten mukaan kansalaiset haluaisivat eläkkeensä olevan 67–72 prosenttia viimeisen työskentelyvuoden palkasta (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2005). Anttilan ym. (2005: 17) mukaan eläkkeet ovat yleensä tätä alhaisempia ollen noin 50–61 prosenttia. Keskimääräinen kokonaiseläke oli 2006 tilastossa Suomen eläkkeensaajista (2007) mukaan vuonna 2006 noin 1 200 euroa kuukaudessa. Miehet saavat parempaan ansiotasoon ja työuraansa perustuen kokonaiseläkettä 1 361 euroa kuukaudessa, kun naisilla keskimääräinen eläke on 1 063 euroa.

Työvoiman tarjontaan liittyvien kannusteiden vaikutuksen tulkinta on Lassilan ja Valkosen (2005: 26–27) mukaan monimutkaista, koska etuuksien määräytymisen muutos vaikuttaa kahteen suuntaan. Substituutiovaikutuksen mukaan lisätyöstä saatava lisäeläke pienenee, eli työnteko kannattaa vähemmän. Tulovaikutus näkyy puolestaan siten, että työtä olisi tehtävä enemmän, koska eläke on pieni. Eläkemaksujen muutoksessa substituutiovaikutuksen myötä alhaisemmalla eläkemaksulla työnteko on kannattavampaa. Tulovaikutuksen mukaan taas työtä ei tarvitse tehdä yhtä paljon saman kulutuksen ylläpitämiseksi. Oman vaikeutensa aiheuttavat myös ajoituserot ja sukupolvien kokojen erot. Vanhimmat vielä työssä olevat sukupolvet eivät ehdi juuri hyötyä alhaisemmista eläkemaksuista, mutta joutuvat tyytymään pienempiin eläkkeisiin. Nuoremmat pienet ikäpolvet hyötyvät täysimääräisesti aiempien ikäluokkien eläkkeiden pienenemisestä alempien maksujen muodossa.

Vartian (2001:6) mukaan yksi tehokkaimmista keinoista laskea tulevaa eläkkeiden maksuraskitusta on eläkkeelle jäämisiään myöhentäminen, koska se vähentää eläkkeensaajien määrää ja samanaikaisesti lisää maksajien lukumäärää. Lassila ja Valkosen (2005: 31) mukaan eläkeiän myöhennys mahdollistaa myös tilanteen, jossa sekä työvoiman tarjonta kasvaa että palkkataso nousee. Jälkimmäinen johtuu vielä toistaiseksi alenevista eläkemaksuista. Lisätyöpanos kasvattaa vastaavasti tuloja, kulutusta, tuotantoa ja investointeja. Lassila ja Valkonen (2005: 58) toteavat myös, eläkeiän nousu vähentäisi työn tarjontaa nuorille. Työttömyys ei kuitenkaan ole Suomessa tällä hetkellä mittava ongelma vaan työntekijöistä on jopa pulaa. Tästä syystä eläkeiän nostamisesta saavutettu hyöty on suurempi kuin työn tarjonnan väheneminen.

Suomessa käyttöön otettu 63- ja 68-vuosien välissä oleva 4,5 % eläkkeen korotusmahdollisuus ei Piekkolan ja Deschryveren (2004: 22–23) mielestä välttämättä ole tehokas tapa nostaa eläkkeelle jäämisen ikärajaa. He ehdottavatkin lisäleikkauksia eläkkeisiin niille, jotka jäävät pois työelämästä ennen 60 ikävuotta. Kestävä eläkejärjestelmä vaatii heidän mielestään leikkauksia niistä eläkkeistä, jotka alkavat ennen 60 ikävuotta.

Disney (1996: 210–211) toteaa, että eläkemaksujen nousemisen on todettu nostavan eläkkeelle jäävien määrää. Alhaisemmat maksut taas siirtävät eläkkeelle jäämistä. Eläkeikää voidaan myöhentää kohti haluttua erilaisin keinoin. Yksi keinoista on sitoa eläke-edut positiivisesti eläkeikään, jotta työssä jatkamisesta on tarjolla konkreettinen hyöty. Epävarmuus eläketurvan riittävydestä saa jatkamaan ihmiset pidempään töissä, joten eläke-etuuksien leikkaaminen kasvattaa tällöin halua jatkaa töissä.

Andersen ym. (2007: 28–29) tutkimuksessa todetaan, että eläkeiän noston edelleen yhdessä aikaisemman eläkkeelle jäännin mahdollisuuksien heikentämisen sekä kannustimien käyttämisen eläkeiän myöhentämisen apuna, kasvattaisivat eläkemaksutuloja vähentäen samalla eläkemenoja. Tämä auttaisi sukupolvisopimuksen kestävyuden ylläpitoa. Andersen ym. (2007: 74) mielestä työssä olemisen suhteen pieneneminen vapaa-aikaan pienentyy auttamatta, jos eläkeikää ei nosteta. Tätä trendiä tulisi ehkäistä, jos halutaan saavuttaa julkisen taloudellinen tasapaino.

Suuren työttömyyden vuoksi tehdyt eläkejärjestelmän muutokset 1990-luvulla mahdollistivat aikaisen eläkkeelle jäämisen, mutta eläkeuudistukset sen jälkeen ovat pyrkineet purkamaan näitä väyliä. Työttömyysputken alarajaa on nostettu, suurempi eläkekarttuma on painotettu työelämän viimeisille vuosille ja elinaikakerrointa käytetään keinona tasaamaan tuloja yhä kasvavan eliniän myötä. Lisäksi elinaikakerroimen pitäisi myöhentää eläkkeelle jäämisikää 62 ikävuoden jälkeenkin sen tulovaikutuksen vuoksi.

Vuonna 2005 tehdyllä uudistuksella on siis tuettu ikääntyvien työntekijöiden työssäkäynnin jatkamista siten, että työnteon jatkaminen on eläkkeen tason kannalta pääsääntöisesti parempi vaihtoehto kuin varhainen eläkkeelle siirtyminen. Osa-aikaisella eläkkeellä on pyritty ratkaisemaan työkyvyltään heikentyneiden pysymistä työelämässä pidempään. Osa-aikaisuudella on todettu olevan suuri merkitys erityisesti naisten eläkkeelle siirtymiseen. Naiset, jotka olivat osa-aikaisissa töissä, jatkoivat 30

prosentin todennäköisyydellä pidempään töitä kuin täysipäiväisesti töissä olevat. (Piekkola & Deschryvere 2004: 22–23.)

Andersenin ym. (2007: 75) mielestä on useita syytä miksi kannustimet eivät välttämättä toimi eläkeikää nostavasti, jos aikaisempaan eläkkeelle jäämiseen on mahdollisuus. Ensinnäkin työn verotus ei kannusta työskentelyn jatkamista, koska se pienentää palkkaa, kun taas vapaa-aikaa ei veroteta. Toiseksi, vaikka kannustimet houkuttelisivat jäämään eläkkeelle myöhemmin, niin järjestelmä ei varmista sitä, koska eläkeikää ei ole indeksoitu elinajan odotteen kasvuun. Yksilö voi myös arvioida oman elinaikansa odotteen väärin. Kolmantena syynä voi olla elintason nousu, jolloin preferenssi voi siirtyä työelämästä yhä enemmän vapaa-aikaa suosivaksi.

Kannustinkarttuman ongelma on, etteivät kaikki voi siitä hyötyä. Työelämästä pois joutuneilla, kuten työkyvyttömillä ja pitkäaikaistyöttömillä on harvoin mahdollisuus työskentelyyn myöhemmällä iällä. Pitkäaikaistyöttömistä toivottavasti osa työllistyy eläkkeelle jäävien suurten ikäpolvien myötä. Se ei kuitenkaan ole kovinkaan todennäköistä. Olisi tehtävä enemmän ennaltaehkäisevää työtä, jotta näitä pitkäaikaistyöttömiä olisi jatkossa entistä vähemmän. Työkyvyttömyyseläkkeen myöntämisperusteiden viemisellä enemmän lääketieteellisesti kuntoutuskyvyttömien suuntaan yhä useampi pääsisi mahdollisesti kuntoutuksen avulla takaisin työelämään. Näin ollen työkyvyttömyyseläkettä ei tarvitse myöntää näissä tapauksissa kuin määräämiskäytännönä kuntoutuksen ajaksi.

Ennaltaehkäisevää toimintaa työkyvyttömyyden torjumiseksi ja työssä jaksamisen edistämiseksi olisi hyvä kasvattaa. Työntajat ovat hyvin suuressa roolissa työtapaturmien ehkäisemiseksi. Eniten vaikutusta on kuitenkin itse työntekijöiden elämäntavoilla, kuten ruokailutottumuksella ja liikunnalla.

On myös mahdollista, että ihmiset eivät halua jatkaa töissä pidempään, vaikka terveys sen mahdollistaisi. Usein unohtuukin työuran pidentämisessä sen toinen pää eli työuran alku. Andersenin ym. (2007: 28) mukaan korkeakoulutuksen tehostamisella työuraa voitaisiin aikaistaa ja saavuttaa näin enemmän yhteiskunnallista panosta myös korkeammin koulutetulta henkilöltä. Tutkimuksessa todetaan, ettei valtion tarvitse subventoida koulutuksen kulutuksellista elementtiä.

Jos lyhyt työura aiheuttaa tarvetta lisäeläkkeeseen, on se mahdollista kattaa yksityisellä eläkevakuutuksella tai säästämällä. Varautuminen katkonaisiin työuriin ja työurien

monimuotoistumiseen saattaa myös osaltansa lisätä halua hankkia vapaaehtoista eläketurvaa. Tämä kuitenkin pienentää kulutusmahdollisuuksia työskentelyvuosina eli säästämistä kasvaa, joka taas pienentää yksityiskulutusta, joka on tärkeä osa kansantalouden kasvua.

Hyvä työllisyyskehitys on eläkejärjestelmän kestävyuden kannalta tärkein edellytys. Työuran pidentämisen kannalta keskeisiä kriittisiä tekijöitä ovat työuran alkamisen ja päättymisen ajankohta sekä työhyvinvointi.

5.3. Poliittikkamuutoksen ohjaaminen

Suurin osa äänestäjistä on ollut toistaiseksi eläkkeen maksajia. Kun seuraavien vuosikymmenten aikana eläkeläisten ja pian eläkkeelle jäävien määrä suhteessa muuhun työssä olevaan väestöön kasvaa, voivat eläkejärjestelmän heikentämistä merkitsevät poliittiset päätökset olla vaikeita toteuttaa. Edes yksityiset kolmannen pilarin vapaaehtoiset eläkkeet eivät ole täysin irti politiikan vaikutuspiiristä, koska niiden verottamisella voidaan säädellä niiden ehtoja ja haluttavuutta.

Eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuus niin nykyisen kuin tulevan sukupolven välillä täytyy toteutua, jotta vastuut eivät nouse tulevalle sukupolvelle kohtuuttomiksi. Muutoin voi syntyä tilanne, jossa sukupolvisopimuksesta ei haluta tai pystytään pitämään kiinni. Eläkejärjestelmän oikeudenmukaisuus takaa sen, että halukkuus työntekoon ja säästämiseen ei laske, jolloin käytettävissä on enemmän työvoimaa ja pääomaa. Oikeudenmukaisuuden kannalta on ongelmallista, että väestön ikääntyminen ja aiemmin tehtyjen eläkepäästösten asteittainen voimaantulo tulevat tällä hetkellä nostamaan tulevien sukupolvien maksurasitusta. Maksut nousevat siitä huolimatta, että sen nousua tasoittavat eläkerahastojen tuottoaste ja eläkejärjestelmän uudistukset.

Lassilan ja Valkosen (2007: 28–29) mielestä optimaalinen eläkejärjestelmä kertoo tarkalleen kuinka riskit jaetaan eläkkeensaajien ja maksajien välillä, kun jotain odottamatonta tapahtuu. Eliniän pitenemisen riskit ovat Suomessa siirtyneet suurimmaksi osaksi eläkkeisiin uudistusten myötä, kun taas syntyvyyden, maahanmuuton ja rahaston sijoitusriskit kantaa puolestaan eläkkeitä maksava sukupolvi. Riskien jako on tällä hetkellä epätasapainossa, koska eläkkeitä maksava sukupolvi rasittaa edellä mainittujen lisäksi myös nouseva eläkemaksu.

Anttilan ym. (2005: 28) mukaan työssä olevien reaalin tulotaso tulee nousemaan 40 vuodessa kaksinkertaiseksi nykyiseen verrattuna, jos ansiotaso kasvaa 1,75 % vuodessa. Tämä mahdollistaisi korkeammat eläkemaksut ja suuremman säästämisasteen kotitalouksien tilanteen heikentymättä.

Eläkepolitiikkaa voitaisiin kehittää yksinkertaistamalla eläkejärjestelmää, jolloin siitä tulee läpinäkyvämpi ja kansalaisille paremmin ymmärrettävä. Yksityisen sektorin palkansaajien eläkelait yhdistettiin vuoden 2007 alusta yhdeksi työntekijän eläkelajiksi eli TyEL:ksi. Kun TyEL tuli voimaan, työnantaja pystyy nyt hoitamaan kaikkien työntekijöidensä eläkevakuutuksen yhdellä järjestelyllä. Uuden työeläkelain ulkopuolelle jäivät yrittäjien eläkelaki, maatalousyrittäjien eläkelaki ja merimieseläkelaki, mutta niidenkin selkeyttäminen on suunnitelmassa. Uusia eläkepoliittisia linjauksia ei tässä yhteydessä tavoiteltu, vaan tavoitteena oli lain selkeyttäminen ja yksinkertaistaminen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2005: 51.)

Työeläkeyhtiöiden toiminnan tarkka seuraaminen ja läpinäkyvyyden lisääminen ohjaa varmasti työeläkeyhtiöitä suuntaan, jossa saavutetaan optimaalisin hyöty niin julkisen vallan, työeläkeyhtiöiden, eläkkeenmaksajien kuin -saajienkin kannalta. Entistä selvemällä kilpailun vapauttamisella ja työeläkeyhtiöiden vaihdon helpottamisella voi lieventää päämies-agentti ongelmaa, jolloin työeläkeyhtiöt pyrkivät itsekin selkiyttämään tilannetta työeläkkeiden riittävyden osalta.

Kun ihmiset tietävät ja pystyvät tarkemmin ennustamaan oman eläkkeensä tason, pystytään kotitalouksissa säästämistarve mitoittamaan paremmin. Epävarmuutta poistamalla saadaan kasvatettua kulutusmahdollisuuksia taloudellisesta tilanteesta riippuen ja sitä kautta voidaan edistää myös talouskasvua. Jos taas tilanne vaatii kotitalouksilta säästämistä, kotitaloudet osaavat varautua myös siihen ja tällä helpotetaan pääomamarkkinoiden tilannetta. Disneyn (1996: 54–55) mukaan tutkimustulokset viittaavat siihen, että kotitalouden tulojen kasvaessa saattaa suhteellinen kulutus laskea ja säästäminen kasvaa.

Suomen liittyessä Euroopan Unioniin 1995, lainsäädäntöä muutettiin siten, että työeläkkeitä omistavat yhtiöt eivät saa käsitellä vapaaehtoisia eläkevakuutuksia. Tästä huolimatta työeläkeyhtiöt ovat edelleen hyvin suuria omistajia ja vaikuttajia yrityksissä, jotka myyvät ja hoitavat vapaaehtoisia vakuutuksia Suomessa. Tämä voi aiheuttaa ristiriitoja valtion sekä työeläkeyhtiöiden välillä lakisääteisen eläkejärjestelmän edistämisessä.

Richard Disneyn (1996: 307–308) mielestä vanhenemiseen liittyvää suurta kriisiä ei ole vaan asiaa on liioiteltu. Työmarkkinat, pääomamarkkinat ja tuotemarkkinat synnyttävät demograafista muutosta lieventäviä ilmiöitä. Hänen mielestään mahdolliset ongelmat julkisessa taloudessa eivät johdu väestön vanhenemisesta vaan päättäjien ja äänestäjien halusta siirtää vastuuta itseltään tuleville sukupolville. Useissa maissa julkisen talouden tilanne on muista syistä kuin vanhenemisestä ollut jo pitkään huono. Epävarmuus tulee jatkumaan myös tulevaisuudessa.

On kuitenkin muistettava, että sukupolvien välinen solidaarisuus on sidoksissa myös perhe- ja sukulaissuhteisiin. Se hyvin todennäköisesti hillitsee vaikutuksia eläketurvan muutoksiin ainakin siten, että suurilta ikäluokilta jäävä omaisuus siirtyy nuoremmille ikäluokille ja vaikka se ei jakaannu kaikille tasan niin esimerkiksi verotus jakaa sitä välillisesti myös muille. Disney (1996: 54–55) kuitenkin toteaa, että vapaaehtoisia tulonsiirtoja perheen jäsenten välillä on tutkittu jonkin verran, mutta todisteita siirroista, jotka olisivat tapahtuneet lapsilta vanhemmille, on löydetty hyvin vähän. Joten reaalityöjen kasvu lapsilla ei täten ehkäisisi vapaaehtoisten tulonsiirtojen kautta vanhempien eläkeikäistä köyhyyttä.

Korkman ym. (2007: 16–17) laskemien mukaan julkisen talouden rahoitus ei ole kestäväällä pohjalla. On olemassa pieni todennäköisyys, että rahoitustilanne helpottuisi esimerkiksi rahastojen tuottojen kautta. Se kuitenkin edellyttäisi tulevaisuudessa huomattavasti korkeampia tuottoja kuin mitä kansainvälisiltä rahoitusmarkkinoilta on keskimäärin saatu. Nykyinen kokonaisveroaste ei Korkmanin ym. (2007) mukaan todennäköisesti riitä nykypolitiikan mukaisten menojen rahoittamiseen tulevaisuudessa. Keskeisimmät syyt olisivat työeläkemenojen sekä hoidon ja hoidon kasvussa.

Poliittinen tahtotila on erittäin tärkeä, jotta eläkejärjestelmä selviää haasteistaan. Valtavat muutokset eläkepolitiikassa ovat kuitenkin yleensä enemmän riskitekijä, kuin hyvä keino ohjata järjestelmää oikein. On tärkeää, että muutokset suunnitellaan huolella ja toteutetaan määrätietoisesti vähitellen, jotta tasapaino säilyy eikä sukupolvisopimuksen kestävyyttä epäillä perusteettomasti.

Eläkepolitiikan ratkaiseminen on yhteydessä koko sosiaalipolitiikan hoitamiseen ja talouden kasvuun. Talouden shokit voivat muuttaa tilanteen epäedulliseksi, mutta tasaisella talouden kasvulla ja pitkän tähtäimen suunnittelulla voidaan eläkepolitiikkaa hoitaa oikeudenmukaisuutta noudattaen. Kriittinen tekijä eläkepolitiikan ohjauksessa on

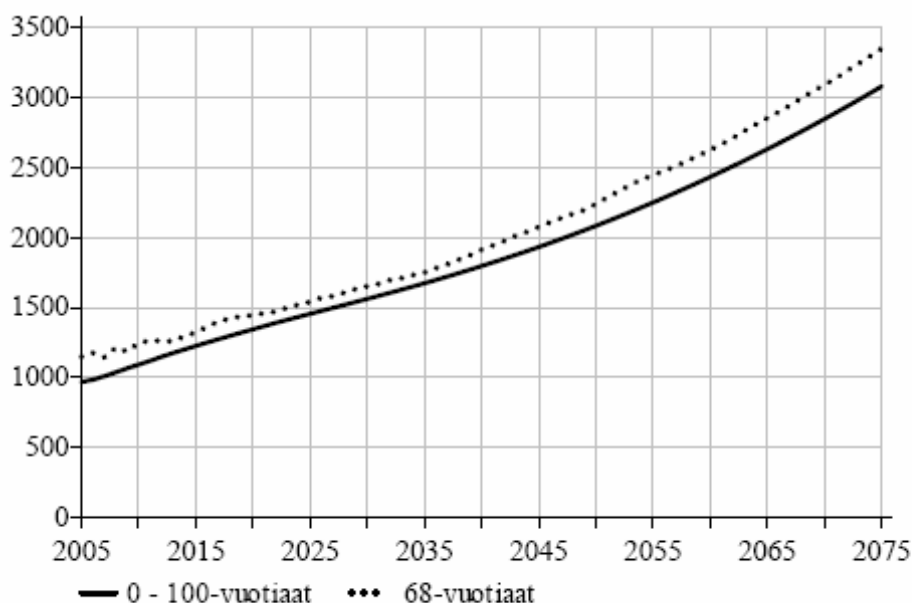
tahtotila sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden toteuttamiseen ja samalla talouskasvun edistäminen.

5.4. Eläkkeiden riittävyys ja oikeudenmukaisuus tulevaisuudessa

Eläkkeiden riittävydestä on käyty paljon julkista keskustelua. Keskimääräiset eläkkeet tulevat joka tapauksessa reaalisesti kasvamaan tulevina vuosina. Taitetusta indeksistä johtuen yksittäisen henkilön eläke ei seuraa kuin osin palkkojen reaalista kasvua. Yhteiskunnassamme on ollut jo melko pitkään suuntaus, jossa korostetaan yksilöllisyyttä. Ristiriitaa aiheutuu siitä, että eläkeläiset haluavat päästä osalliseksi samasta elintason noususta kuin työssäkäyvät. Tämä ei ole kuitenkaan realistista kestäväen eläkejärjestelmän puitteissa varsinkaan nykyisten demografisten muutosten alla.

Eläkkeiden riittävyden arvioinnissa voidaan käyttää erilaisia perusteita. Riittävyys on aina suhdeluku johonkin toiseen lukuun, ja eläketurvan riittävyttä koskevissa arvioinneissa vertailukohtana voidaan käyttää erilaisia vertailulukuja. Anttila, Hietaniemi, Risku ja Uusitalo (2005: 11) raportissaan tarkastelevat eläkkeiden riittävyden pitkän aikavälin kehitystä kolmesta näkökulmasta. Tarkastelun kohteina on eläkkeiden reaaliarvon kehittyminen, eläkkeiden suhde eläkettä edeltävään tuloon ja eläkkeiden suhde yleiseen ansiotasoon.

Eläkkeen reaaliarvo kehittymistä seurataan suhteuttamalla eläkkeen euromääräinen arvo hintatason muutokset huomioiden. Työeläke on kehittynyt vuoden 2004 hinnoin ajalla 1985–2004 huomattavasti reaalisen arvonsa osalta. Eläkkeen reaaliarvo on lähes kaksinkertaistunut vuoden 1985 jälkeen. Tämä on ollut hyvän talouskehityksen, työeläkejärjestelmän kypsymisen sekä osittain palkkakehitykseen sidotun työeläkeindeksin ansiota. Kasvu ei koske pelkästään työeläkettä, vaan myös vanhuuseläkkeiden reaaliarvo on parantunut.

Kuvio 1. Keskimääräinen työeläke vuoden 2004 hinnoin, oma- ja perhe-eläke (Anttila ym. 2005: 28).

Kuviosta 1 voidaan todeta, että jos laskelman oletus ansiotason nousemisesta 1,75 prosenttia vuosittain pitää paikkansa niin noin 50 vuoden päästä eläkkeen reaaliarvo on kaksinkertaistunut. Koska eläke on sidottu indeksoinnilla hintatason nousuun ja ansiotason kasvuun, niin ansiotason ollessa nopeampaa kuin oletettu 1,75 prosenttia myös eläkkeiden tason kasvu on nopeampaa (Anttila ym. 2005: 28).

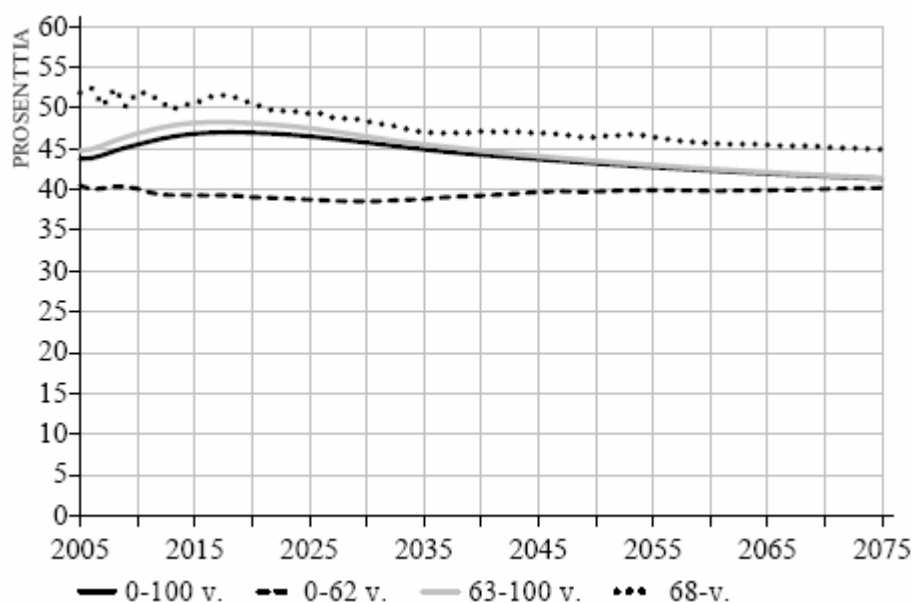
On kuitenkin huomattava, että edellä oleva tarkastelu on tehty kansantalouden näkökulmasta käyttäen vertailuna tulevia eläkkeitä suhteessa tämän päivän eläkkeisiin. Jos asiaa tarkastellaan jo eläkkeelle jääneen yksilön näkökulmasta, eläkkeiden nousu jää taitetusta indeksistä johtuen selvästi työssä olevien ansiotason noususta. Tämä onkin eläkeläisten näkökulma, kun he perustelevat taitetun indeksi muuttamista paremmin ansiotulon kehitystä vastaavaksi.

Eläkkeiden riittävyttä voidaan arvioida myös korvausasteen kautta eli eläkkeen ja sitä edeltävän ansion suhdetta laskemalla. Työeläkejärjestelmän eläkkeiden riittävyttä koskevaksi tavoitteeksi on yleisesti asetettu, että eläke turvaa tietyn tulotason. Korvausasteen täsmällinen määrittely voidaan tehdä totutun toimeentulon säilyttämisen näkökulmasta. Eläkkeensaajalle on merkityksellistä, mikä on ennen eläkkeelle jäämistä olevien tulojen suhde saatavaan eläkkeeseen. Tämä tulosuhde voidaan laskea sekä bruttotuloista että nettotuloista.

Nettotulojen laskeminen on toimeentulon näkökulmasta järkevämpää, mutta kun tehdään arvioita pitkälle tulevaisuuteen, niin verotuksen kehitys aiheuttaa paljon epävarmuutta laskentaan. On myös tärkeää huomioida kuinka pitkältä ajalta eläkkeelle siirtymistä edeltävä tulo halutaan huomioida. Anttila ym. (2005) raportissa korvausaste lasketaan useammalla tavalla, mutta ajatuksena on, että kyse on eläkkeelle siirtymisen yhteydessä tapahtuvasta muutoksesta toimeentulossa. Suomessa työeläkkeeseen vaikuttava osa vuodesta 2005 lähtien on ollut koko työuran aikaiset ansiot. Vanhuuseläkkeet ovat nousseet selkeästi suhteessa yleiseen palkkatasoon viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Se on noussut 34 prosentista 40 prosenttiin vanhuuseläkkeellä jo olevien kohdalla. Vanhuuseläkkeelle siirtyneiden osalta muutos on 36 prosentista 49 prosenttiin.

Kuviossa 2 tarkastellaan eläkkeiden kehitystä suhteessa eläkemenolaskelman mukaiseen keskipalkkaan. Keskieläke kaikille eläkkeensaajille nousee seuraavat 10–15 vuotta suhteessa palkkatasoon. Tämä johtuu siitä, että työeläkejärjestelmä on vielä voimaantulovaiheessa eli ainoastaan nuorimmat nyt vanhuuseläkkeellä olevista ikäluokista ovat ehtineet kartuttaa eläkettä koko työuransa ajalta. Vanhimmat syntymävuosiluokat korvautuvat ”täyden” eläkkeen kartuttaneilla ajan myötä.

Eläkkeiden suhde palkkaan laskee 2020-luvulta lähtien ja laskentajakson lopussa se asettuu tasolle, joka on matalampi kuin alkutilanteessa. Alle 63-vuotiaiden eläketason ja palkkatasoon suhteessa ei laskentajakson aikana tapahdu muutoksia. Sen sijaan näiden eläkkeiden jatkona seuraavat vanhuuseläkkeet alenevat selvästi suhteessa palkkatasoon, koska elinaikakerrointa sovelletaan eläkkeensaajan täyttäessä 63 vuotta. Eläketaso 68-vuotiailla säilyy reilut 10 vuotta nykyisellään mutta tämän jälkeen alkaa hidaskas aleneminen. Tärkein syy alenevalle trendille on elinajan odotteen kasvu ja siitä seuraava elinaikakerroimen pieneneminen.

Kuvio 2. Keskimääräinen työeläke prosentteina keskipalkasta eri ikäryhmissä, oma- ja perhe-eläke (Anttila ym. 2005:29).

Jos vanhuuseläke on ensimmäinen eläke eli ennen sitä ei ole saatu muita eläkkeitä, suhteellinen eläketaso oli 2004 noin 55 prosenttia sen vuoden keskiansioista. Jos kansaneläkkeet ja perhe-eläkkeet sekä välittömän verotuksen vaikutus huomioidaan, niin vanhuuden aikaisen kokonaiseläketurvan suhteellinen taso on selvästi korkeampi, kuten taulukosta 1 voidaan todeta.

Taulukko 1. Suhteellinen eläketaso vuonna 2004. Keskimääräinen eläkeprosentti keskiansiosta.

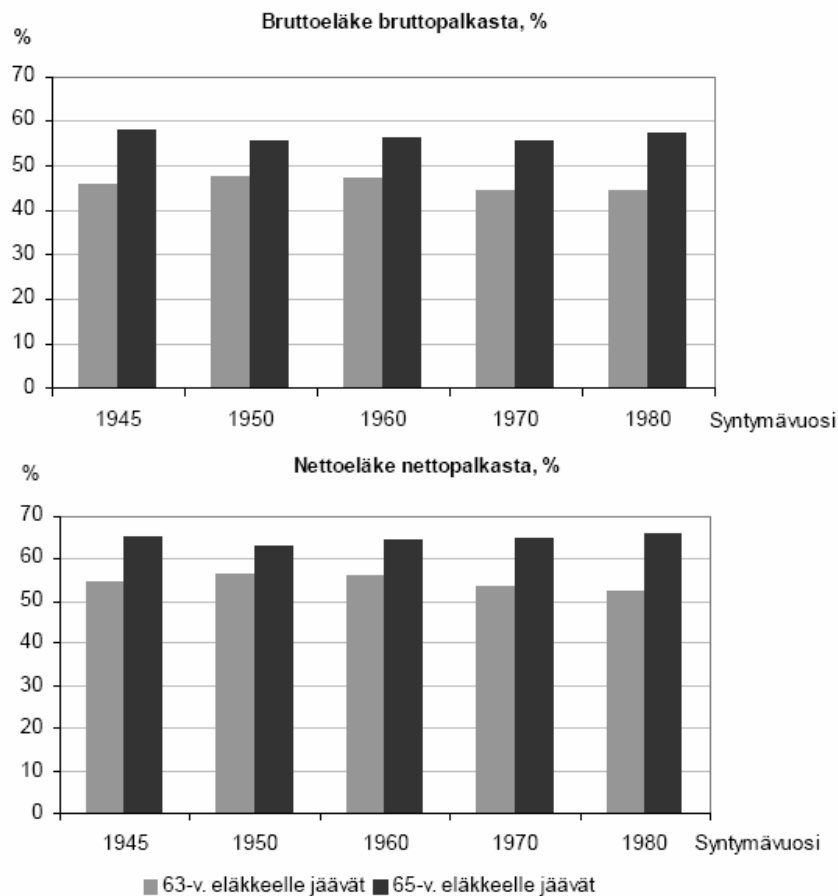
	Brutto	Netto
Vanhuuseläkkeellä olevien kokonaiseläke (työ- + kansaneläke, omaeläke + perhe-eläke) % keskiansioista	50,2	57,7
vain työeläke	40,4	(50,1)
Vanhuuseläkkeelle vuonna 2004 siirtyneiden työeläke % keskiansioista	49,4	(57,0)
Vanhuuseläkkeelle vuonna 2004 siirtyneiden työeläke % keskiansioista (vanhuuseläke on ensimmäinen eläke)	54,6	(60,9)

(Anttila ym. 2005: 17)

Kansaneläke ja perhe-eläke huomioiden vanhuuseläkeläisten kokonaiseläke on noin 50 prosenttia keskiansioista. Ja laskettaessa suhdeluku nettoperiaatteella, se nousee noin 58 prosenttiin. Lisäksi on huomioitava, että uusien vanhuuseläkeläisten suhteellinen elintaso on vielä tätäkin korkeampi, koska eläkeläiset saavat myös muita tulonsiirtoja ja

palveluja enemmän kuin kotitaloudet keskimäärin ja eläkeläiskotitaloudet ovat myös keskimäärin pienempiä kuin kaikki kotitaloudet keskimäärin. Eläkeläistaloudet siis oletettavasti saavuttavat saman toimeentulon tason pienemmällä rahalla kuin isommat kotitaloudet. Eläkeläisiin ei kohdistu myöskään työttömyysriskiä. Työssä olevilla realisoituessaan työttömyysriski vaikuttaa heidän tuloihinsa.

Kuviossa 3 on näytetty Anttila ym. (2005: 57) laskema keskimääräinen brutto- ja nettokorvausaste eri-ikäluokissa. Mukana laskelmassa on myös kansaneläke. Eläkettä on verrattu keskipalkkaan, jota on korjattu kolmen viimeisen työvuoden ansiotasoindeksillä. Kokonaiseläkkeen bruttokorvausaste on 63-vuotiaana eläkkeelle jäävillä 45 prosentin paikkeilla ja 65-vuotiaana eläkkeelle jäävillä runsaat 55 prosenttia. Tässä on nähtävissä suurten karttumaprosenttien selvä vaikutus eläkkeiden tasoon. Kun korvausasteet lasketaan nettoperiaatteella, ne ovat 7–9 prosenttiyksikköä suurempia kuin bruttona. Kansaneläkkeen on oletettu nousevan inflaation mukaisesti, joten sen ei ole oletettu nousevan lainkaan reaalisesti.

Kuvio 3. Keskimääräinen kokonaiseläkkeen brutto- ja nettokorvausaste. Eläke suhteessa kolmen viimeisen vuoden keskipalkkaan (Anttila ym. 2005: 57).

Erilaisten kotitalouksien toimentuloa täytyy suhteuttaa keskenään. Sitä voidaan selvittää esimerkiksi laskemalla ensin kaikkien kotitalouden jäsenten tulot (työtulot, yrittäjä- ja omaisuustulot + saadut tulonsiirrot – välittömät verot) yhteen. Tästä saadut käytettävissä olevat tulot jaetaan kulutusyksikköluvulla, joka tekee erikokoisten ja rakenteeltaan erilaisten kotitalouksien tulot vertailukelpoisiksi. Käytetty asteikko on Taloudellisen kehityksen ja yhteistyön järjestön eli OECD:n määrittelemä. Asteikossa lasketaan kotitalouden kulutusyksikkömäärä seuraavasti: ensimmäinen aikuinen on 1, alle 14-vuotiaat lapset kukin ovat arvoltaan 0,3 ja muut tätä vanhemmat kotitalouden jäsenet vastaavat lukua 0,5. Jos kotitaloudessa on siis kaksi aikuista ja kaksi alle 14-vuotiasta lasta, tulojen tulisi olla 2,1-kertaiset, jotta toimeentulo olisi sama yhden hengen kotitalouden kanssa.

Anttilan ym. tulosten perusteella hiukan yli 15 vuoden aikana eläkeläisten toimeentulon taso on noussut reilut 40 prosenttia. Ammatissa toimivien tulotaso on noussut hieman tätä enemmän. Eläkeläisten suhteellinen toimeentulon taso on vaihdellut 71–80 prosentin välillä. Korkeimmillaan se oli lamavuosina. Yksi syy siihen oli se, että työttömyys alensi ammatissa toimivien tuloja. Ammatissa toimivien toimeentulo on noussut eläkeläisten toimeentuloa ripeämmin laman jälkeen.

Anttila ym. (2005: 59) toteavat yhteenvedossaan, että noin 40 vuoden päästä eläkkeelle jäävien alkavat vanhuuseläkkeet kasvavat reaalisesti noin 1,6-kertaisiksi lähivuosina eläkkeelle jäävien eläkkeisiin verrattuna. Suuria muutoksia ei korvausasteissa tapahdu eri ikäluokkien välillä. Työeläke, suhteutettuna viimeisten työvuosien palkkaan, on 63-vuotiaana eläkkeelle jäävillä reilun 40 prosentin tasolla ja 65-vuotiaana eläkkeelle jäävillä 50 prosentin tasolla kaikissa mukana olevissa ikäluokissa. Kansaneläke puolestaan nostaa korvausasteet 63-vuotiaana eläkkeelle jäävillä 45 prosenttiin ja 65-vuotiaana eläkkeelle jäävillä runsaaseen 55 prosenttiin. Korvausasteet ovat 7–9 prosenttiyksikköä bruttoperiaatteella laskettuja korkeampia, kun verotus on huomioitu.

Korvausasteiden kehitys kääntyy laskuun hieman voimakkaammin, kun eläkettä ei verrata pelkästään viimeisiin työvuosiin vaan koko työuran keskipalkkaan. Tämä johtuu siitä, että ikäluokkien palkkaprofiilit muuttuvat suhteessa yleiseen ansiokehitykseen. Palkat nousevat ensin yleistä tasoa nopeammin nuoremmilla ikäluokilla ja uran loppupuolella taas hitaammin. Vanhemmilla ikäluokilla indeksitarkistettu palkkakehitys on puolestaan tasainen. Kun ikäluokan keskieläke on suhteutettu talouden keskipalkkaan eli suhteelliseen eläketasoon, on se aineiston vanhimmassa ikäluokassa 63-vuotiaana vuonna 2008 eläkkeelle jäävillä noin 50 prosenttia ja 65-vuotiaana vuonna

2010 eläkkeelle jäävillä vajaat 60 prosenttia. Noin 40 vuoden päästä eläkkeelle jäävillä prosentit ovat laskeneet 44 prosenttiin ja 52 prosenttiin.

Edellä olevan tarkastelun perusteella voi todeta, että eläkkeet ovat tulevaisuudessakin riittäviä kohtuullisen toimeentulon turvaamiseksi. Riittävyys on kuitenkin suhteellista tarkastelunäkökulmasta riippuen. Vaikka eläkejärjestelmän tarkoituksen kannalta eläketaso arvioidaan riittäväksi, voi se tuntua yksilön kannalta perustellusti riittämättömältä, kun hän vertaa sitä eläkkeellä oloaikana vastaavassa työssä olevien ansiokehitykseen.

Jos kansaneläkkeen kautta saavutettu elintaso myös jatkossa muutkin tulonsiirrot huomioiden, vastaa lähes keskimääräisen työeläkkeen kautta saavutettua elintasoa, toteuttaa se Rawlsin oikeudenmukaisuuden periaatteita heikoimpien aseman suhteen. Koska kansaneläkejärjestelmä on irrallinen työeläkejärjestelmästä, ei työeläkejärjestelmässä tehdyt parannukset heikennä vaikeimmassa olevien kansaneläkeläisten asemaa. Työeläkejärjestelmän eläkeläisten ja työssä olevien osalta ei voida sanoa, että toinen ryhmistä olisi heikommassa asemassa suhteessa toiseen, koska elintasoa määrittää työaikainen tulotaso ja työssäoloaika työeläkkeen osalta. Näin ollen hyödyn määrittely yhteiskunnallisen näkökulman lisäksi yksilön näkökulmasta on myös perusteltua heikoimmassa asemassa olevien tilanteen parantamiseksi.

On mielestäni syytä pohtia, miksi elinaikakerroin tulee voimaan vasta 2010. Tällöin suuret ikäluokat ovat jo täyttäneet 62 vuotta. Näin ollen elinaikakertoimen vaikutus ei yllä heihin samalla tavalla. Lassilan ja Valkosen (2005: 59) mielestä vuonna 2005 tehdyn eläkeuudistuksen sukupolvivaikutukset eivät ole oikeudenmukaisia. Työeläkejärjestelmän eläkekaton poistaminen on parantanut suurituloisten ja korkeasti koulutettujen hyötyä nostamatta kuitenkaan heikoimmassa asemassa olevien työeläkettä saavien tilannetta. Tältä osin eläkejärjestelmämme ei toteuta Rawlsin oikeudenmukaisuuden periaatteita. Kyse on enemmänkin paretoparannuksesta, jossa "rikkaiden" hyötyä voidaan kasvattaa ilman, että "köyhien" tilanne muuttuu muuten kuin suhteessa "rikkaiden" aseman paranemiseen.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET

Eläkejärjestelmä on monimutkainen ja sen yksiselitteinen tulkitseminen on hyvin hankalaa. Asiantuntijatkin myöntävät, ettei ole olemassa enää ketään, joka hallitsisi koko eläkejärjestelmän kokonaisuutena ja niitä, jotka hallitsevat erinomaisesti tiettyjä järjestelmän osia, on hyvin vähän. Kun tähän yhtälöön lisätään kyseisen järjestelmän tulevaisuuden ennustaminen, ollaan tilanteessa, jossa ennustukset eroavat toisistaan hyvinkin paljon.

Tutkimustuloksia ja mielipiteitä järjestelmään liittyen täytyy tulkita hyvin suurella varauksella. Esimerkiksi yksityiset eläkelaitokset vaikuttavat tällä hetkellä kahdenlaisessa roolissa. Toisaalta ne ylläpitävät eläkejärjestelmää, jonka kestävyyttä yksityinen eläkesäästäminen ei välttämättä tue. Toisaalta ne omistavat suuriakin osuuksia vapaaehtoisia eläkevakuutuksia myyvistä yrityksistä, joiden intressissä on epävarmuus eläkejärjestelmän kestävyuden suhteen, koska se edesauttaa liiketoimintaa.

Yksityisiä eläkevakuutuksia mainostetaan sillä, ettei työntekoa tarvitse jatkaa enää 62 ikävuoden jälkeen, kun säästää eläkettään varten. Työeläkejärjestelmä kuitenkin tarvitsee pidentyneitä työuria ja kulutusta talouskasvun lisäämiseksi. Tosiasia on, että vapaaehtoinen eläkevakuutus on huomattavasti herkempi talouden heilahtelulle kuin lakisääteinen eläke, jonka turvana ovat työeläkerahastot. Näin ollen voimakas taantuma taloudessa voi eläkkeelle jäädessä saada vapaaehtoisen eläkesäästäjän miettimään, olisiko kulutus toisena ajankohtana ollut hyödyllisempää kuin säästäminen eläkeikään asti. Hallituksen suunnittelema pitkäaikaisen säästämisen verouudistus tulee asettamaan erilaiset säästämisen vaihtoehtoja enemmän samalle viivalle kuin tällä hetkellä.

Jakojärjestelmän ja rahastoinnin yhdistäminen suojaa tehokkaimmin työeläkejärjestelmää sekä suurelta demograafiselta muutokselta, että talouden shokkivaikutuksilta. Täydellinen suojautuminen ei kuitenkaan ole mahdollista rahastoinnilla eikä jakojärjestelmällä tai niiden yhdistelmällä. Talouteen kohdistuvat shokit tulevat aina vaikuttamaan myös eläkejärjestelmään. Kansantalouden vahvistamisesta ja talouskasvun edellytyksistä on kuitenkin huolehdittava, jotta nykyinen taso säilyisi.

Eläkemaksujen korotuspaineen hillitsemiseksi eläkerahastojen sijoitusten tuottoastetta pitää pyrkiä nostamaan. Rahastoja on pystytty kerryttämään noin 115 miljardin euron

tasolle ja niitä pitäisi purkaa tarpeen mukaan sen jälkeen, kun työeläkemenot ylittävät tulot. Varmuutta siitä, riittävätkö puskurirahastot kattamaan eläkejärjestelmän menot aina 2050-luvulle asti, jonka jälkeen korotuspaine on ohitse, ei ole, mutta se tarjoaa reilusti aikaa eläkejärjestelmän muokkaamiseen sen ollessa ajankohtaista. Vakaan pohjan tasaiselle kehitykselle takaisi noin 2 prosentin vuosittainen talouskasvu ja työurien myöhentäminen siten, että keskimäärin eläkkeelle jäävä henkilö olisi noin 62 vuotta. Talouskasvu näyttää toistaiseksi jatkuvan, mutta 62 ikävuoden keskimääräiseen eläkeikään on vielä pitkä matka nykyisestä 60 vuodesta.

Sijoitustoiminnan kohdalla on myös päätettävä, tulisiko sen olla tuottoastetavoitteeltaan parempi, joka edellyttää osakesijoittamisen lisäämistä. Toisaalta yhteiskunnallisen hyödyn kannalta sijoitustoiminnan tulisi olla mukana luomassa työpaikkoja ja tukea myös esimerkiksi vuokra-asuntotuotantoa. Tätä tehtävää voitaisiin toteuttaa pienten ja keskiuurten yritysten tukemisella ja saavuttaa siten työpaikkoja ja talouden kasvua.

Jos sijoitetaan osakkeisiin, riskiltä täytyy suojautua sijoittamalla useisiin eri yhtiöihin ja maihin. Sekään ei välttämättä kestä mittavaa lamaa, koska osakekurssien muutoksien eri maissa on huomattu olevan hyvin samansuuntaisia taantumien aikana. Yleisten arvioiden mukaan todennäköisesti 35 prosenttia työeläkevaroista sijoitetaan osakkeisiin, kun tällä hetkellä osuus on noin 30 prosenttia. Tulevan tilanteen huomioon ottaen osakesijoitusten määrän nosto on tärkeämpää kuin työpaikkojen luominen.

Osakesijoittamisen osuuden vähentämistä voidaan miettiä 2050-luvulle tultaessa, kun rahastoinnin kasvattamista tulisi jälleen nostaa. Osakemarkkinoiden viimeaikaisten muutosten takia liian suurta riskiä ei kuitenkaan voida ottaa. Jos syntyvyys säilyy kuitenkin nykytasolla eli 1,8 syntynyttä lasta naista kohden, tulee rahastoinnilla kattaa laskevan ikäpyramidin vaikutukset jakojärjestelmään.

Tietyillä aloilla esiintyy jo työvoimapulaa ja suurten ikäluokkien jäädessä eläkkeelle on mahdollista, että Suomea kohtaa hyvin laaja-alainen työvoimapula, jonka ratkaiseminen saattaa vaatia maahanmuuttopolitiikan radikaalia uudistamista. Sen vaikutuksesta taloudelliseen kasvuun on hyvin erilaisia käsityksiä. Maahanmuutto ei yksinään ole ei ratkaisu ongelmiin työvoiman suhteen, mutta todennäköisesti osa sitä.

Suomen tulee jatkaa nykyistä strategiaansa ainakin seuraavat 10 vuotta, jonka aikana julkista velkaa vähennetään ja samanaikaisesti jatketaan eläkerahastojen kartuttamista. Näin luodaan riittävä puskuri, joka mahdollistaa sen, että hyvinvointimenoja, kuten

tulonsiirtoja ja palveluita ei jouduta leikkaamaan merkittävästi siinä vaiheessa, kun menot alkavat nopeasti kasvaa väestön ikärakenteen muutoksen takia. Voidaan siis olettaa, että nykyisten eläkerahastojen purkamisella pystytään huomattavasti pehmentämään ikärakenteen muutoksen aiheuttamaa eläkemenojen kasvupainetta Suomessa, mutta maksut tulevat silti nousemaan.

Optimaalisin rahastojen purkuhetki olisi 2020–2030 välinen aika, jolloin on arvioitu TyEL-maksun olevan huipussaan ja eläkemaksutulon suhde eläkemenoihin on yhteiskunnallisesti huonoin. Laskelmista ja ennusteista huolimatta päätöstä rahastojen purkamisesta tietyssä aikana tai eläkemaksutulon ja eläkemaksumenon suhteen ylittäessä jonkin ennalta sovitun rajan ei ole tehty. Tähän tulisi kuitenkin varautua, jotta tietyssä tilanteessa eläkemaksut eivät nousisi kohtuuttomiksi ja heikentäisi maamme kansainvälistä kilpailukykyä.

Jos rahastoja ei pureta, eläke-etuuksia voidaan joutua joissakin tilanteissa leikkaamaan reilusti, kuten esimerkiksi Saksassa on tehty eläkejärjestelmän ns. Hartz-reformin yhteydessä. Toinen vaihtoehto on eläkemaksujen nostaminen. Suomi on yksi harvoja maita, jossa eläkejärjestelmää on uudistettu eläkejärjestelmää lähes pelkästään kannustimien kautta. Voidaan myös todeta, että useassa maassa lähtötilanne on Suomen tilannetta heikompi ainakin rahastoinnin suhteen. Saksassa esimerkiksi eläkerahastointia ei ole juuri lainkaan (liite 4), joten se perustuu täysin jakojärjestelmärahoitukseen, eikä sillä ole puskuria eläkemenojen kasvua vastaan. Tämä asettaakin enemmän painetta kovempien keinojen käyttämiseen kuin Suomessa. Suomen puskurirahastoa purkamalla ja rahastointiastetta laskemalla pahimman eläkemaksukorotuspaineen aikana, voidaan eläkemaksujen korotuspainetta hillitä. Kun paine taas tasaantuu, rahastoa voidaan taas kasvattaa mahdollisuuksien mukaan.

Työllisyyden nostaminen ja vapaamatkustajien poistaminen järjestelmästä on tärkeitä, koska kaikkien työpanos ehkäisee eläkemaksun korotuspainetta. Työttömyys Suomessa on kuitenkin jo pääosin rakennetyöttömyyttä eli maantieteelliset ja koulutukselliset vaatimukset eivät kohtaa työnantajien ja työttömien välillä. Tämä aiheuttaa haasteen työllisyys- ja koulutuspolitiikalle. Suhde työssä olevien ja eläkeläisten välillä tulee kaikista toimenpiteistä huolimatta muuttumaan huomattavasti ja yhä pienempi joukko maksaa tulevaisuudessa eläkkeet koko ajan kasvavalle eläkeläisten määrälle.

Suomi on päivittänyt eläkepolitiikkaansa tarvittavan usein ja pystynyt reagoimaan työelämän muutoksiin kiitettävällä tavalla ja eläkeuudistusten ansiosta sekä

työeläkemenon että eläkemaksujen kasvun ennakoidaan jäävän selvästi pienemmäksi kuin entisen lainsäädännön mukaan olisi tapahtunut. Tästä huolimatta yksityisen sektorin eläkemaksujen on arvioitu nousevan 6 prosenttiyksikköä 2030-luvulle mennessä. On kuitenkin hyvä tiedostaa, että työeläkerahastojen lisäksi käytettävissä on vielä keinoja, kuten lakisääteisen eläkeiän nostaminen edelleen tai sen sitominen elinajan odotteeseen, jos jokin shokki horjuttaisi taloutta huomattavasti.

Usein kuitenkin eläkemenoista puhuttaessa unohdetaan, että eläkeläiset maksavat myös veroja eläkkeistään, jonka lisäksi kansantaloudellista tuloa syntyy heidän kulutuksensa ja toimintansa myötä, eivätkä he aiheuta pelkästään kustannuksia. Eläkeläisillä on paljon ostovoimaa, jonka vuoksi heidän kulutuksellaan on suuri merkitys talouden kasvulle.

Yllä olevien tulkintojen mukaan on mahdotonta tehdä varmoja päätelmiä siitä, ovatko eläkejärjestelmään tehdyt muutokset tarpeeksi radikaaleja saavuttamaan haluttu tulos eli eläkeiän myöhentyminen, vaikka kehitys onkin ollut halutun suuntaista. Nykyisellä 63 ikävuoden jälkeen kertyvällä suuremmalla kannustinkarttumalla pyritään sekä pidentämään työuraa että parantamaan mahdollisuuksia hankkia riittävä eläketurva. Aikaisempi eläkeikä vähentää eläkkeen tasoa, joten on oletettu, että jos ihmiset todella haluavat yhtä hyviä eläkkeitä kuin tutkimukset antavat olettaa, jatkavat he työssään nykyistä pidempään. Näin he myös pienentävät elinaikakertoimen vaikutusta eläkkeisiinsä.

Toistaiseksi ei ole kyetty toisaalta myöskään todistamaan, että Suomen nykyinen kokonaiseläkejärjestelmä olisi kestävämmällä pohjalla. Eläkejärjestelmä on oikeudenmukaisuuteen pyrkivä tulonsiirtoon perustuva järjestelmä. Niiltä, joilla on enemmän, siirretään tuloja niille, joilla on vähemmän. Viimeisimpien eläkeuudistusten oikeudenmukaisuutta on arvosteltu ja on totta, että nuorten ikäluokkien vastuut kasvavat. On väärin, jos suuret ikäluokat hyötyisivät järjestelmästä enemmän kuin tulevat sukupolvet.

Suuret ikäluokat ovat hyötäneet hyvästä talouskehityksestä. Nuorilla ikäluokilla on edessä useita haasteita, kuten kasvavat eläke- ja vanhustenhoitovastuut sekä työvoimapula. Nuorille tulevaa eläke- ja vanhustenhoitovastuun vaikutusta lieventää se, että nuorempi sukupolvi tulee perimään koko kansallisvarallisuuden ja vanhempiensa valtaosaksi kustantaman inhimillisen pääomakannan. Ennusteiden mukaan myös reaalisien palkkatason kohoaminen mahdollistaa korkeammista vastuista selviämisen.

Nuorempien sukupolvien perimät varat ja korkeammat tulot ovat huomattavat heille jääviin velkoihin ja vastuisiin verrattuna. Varallisuus ei tule jakautumaan tasaisesti yksilöiden välillä, mutta julkisen vallan ohjauksella, kuten verotuksella, on mahdollisuus varmistaa varallisuuden jakautuminen tasaisemmin. Nämä vaikutukset eivät suoraan vaikuta eläkejärjestelmään ja sen takia siirtää tietyssä määrin vastuuta nuoremmille sukupolville omasta eläkeaikaisesta kulutustasostaan.

Suomen nykyisessä tilanteessa riittävän työvoiman haasteen ratkaisemista pitäisi tutkia tarkemmin, jotta ainakin pitkän aikavälin työvoiman ja sen myötä eläkemaksun maksajien osuus saadaan tarvittavalle tasolle. Lisäksi tulisi tutkia makrotaloudellisen tason lisäksi eläkeuudistusten vaikutusta yksilöllisestä näkökulmasta, millä tavoin kansaneläkettä tai pientä työeläkettä saavien tulotaso voitaisiin säilyttää riittävänä ja siten toteuttaa oikeudenmukaisuutta nykyistä paremmin. On syytä pohtia onko ainoastaan ansiotason mukaan kehittyvä eläketaso ainoa taso, joka takaa kohtuullisen kulutustason myös työelämästä poisjäämisen jälkeen.

Suomen työeläkejärjestelmä on kokonaisuutena toimiva ja mielestäni kestäväällä pohjalla, mikäli vuotuinen talouskasvu on tulevaisuudessa keskimäärin vähintään 2 prosenttia ja tutkielmassa esiin tuotuihin kriittisiin tekijöihin vaikutetaan edellä esitetyin keinoin. Tilanteen siitä huolimatta heikentyessä selviytymistä tukevat kertyneet eläkerahastot ja niiden tuotot. Näenkin, että eläkejärjestelmä pystyy suurella todennäköisyydellä vastaamaan tulevaisuuden haasteisiin suurten ikäluokkien jäädessä eläkkeelle.

LÄHDELUETTELO

Abio G., G.Mahieu, C.Paxot (2003). On the optimality of PAYG pension systems in an endogenous fertility settings. CESIFO working paper no. 1050. Saatavana World Wide Webistä:

<URL:http://www.cesifogroup.de/portal/page/portal/ifoContent/B/CESIFO_INHALTE/EVENTS/SUMMER_INSTITUTE/VENICE_2003/TAF_REES_PESTIEAU/VS103-TAF-PATXOT.PDF>.

Andersen Torben M, Bengt Holmström, Seppo Honkapohja, Sixten Korkman, Hans Tson Söderström, Juhana Vartiainen (2007). The Nordic Model - Embracing globalization and sharing risks. [online][siteerattu 12.03.2008]. Helsinki: ETLA. Saatavana World Wide Webistä:

<URL:http://www.etla.fi/files/1893_the_nordic_model_kansineen.pdf>. ISBN 978-951-628-468-5.

Anttila Suvi, Marjukka Hietaniemi, Ismo Risku, Janne Salonen & Hannu Uusitalo (2005). Miten työeläkkeet kehittyvät? Laskelmia eläkkeiden pitkän aikavälin kehityksestä. [online][siteerattu 25.02.2007]. Helsinki: Eläketurvakeskuksen raportteja 2005:4. Saatavana World Wide Webistä:

<URL:<http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=42845&Item=24549>>. ISBN 951-691-041-6.

Arhippainen Max (1993). Eläkkeet ja kansantalous – katsaus eräisiin eläkekysymyksiin. Teoksessa Eläketurvan rahoituspaineita, vaikutuksia ja vaihtoehtoja. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Helsinki: Painatuskeskus.

Biström Peter, Kalle Elo, Tapio Klaavo, Ismo Risku ja Hannu Sihvonen (2007). Lakisääteiset eläkkeet. Pitkän aikavälin laskelmat 2007. [online][siteerattu 6.3.2008]. Helsinki: Eläketurvakeskuksen raportteja 2007:2. Saatavana World Wide Webistä: <URL:<http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=42845&Item=60850>>. ISSN 1238-5948.

- Biström Peter, Tapio Klaavo, Ismo Risku ja Hannu Sihvonen (2004). Eläkemenot, -maksut ja -rahastot vuoteen 2075 [online][siteerattu 8.3.2008]. Helsinki: Eläketurvakeskuksen raportteja 2004:36. Saatavana World Wide Webistä: <URL:<http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=42845&Item=58089>>. ISSN 1238-5948.
- Blanchard Olivier (2006). Macroeconomics – fourth edition. Pearson Prentice Hall Inc., Upper Saddle River, New Jersey.
- Casamatta, Georges, Helmuth Cremer & Pierre Pestieau (2000). The political economy of social security. In: Social security in the 21st century. Holmlund, Bertil, Agnar Sandmo & Erling Steigum. Oxford: Blackwell publishers Ltd.
- Case, Karl E & Ray C. Fair (2001). Principles of economics - sixth edition. Prentice - Hall Inc., Upper Saddle River, New Jersey.
- Disney, Richard (1996). Can we afford grow older? The MIT Press Cambridge, Massachusetts.
- Eläketurvakeskus (2008). Eläkkeelle siirtymisiän nousu tasaantui – ikääntyvien työssäkäynti yhä yleisempää. Tiedote 12.2.2008 [online][siteerattu 29.02.2008]. Saatavana World Wide Webistä: <URL:<http://www.etk.fi/Page.aspx?Section=42777&Item=61654>>.
- Eläketurvakeskus (2006). Eläkerahastot. [online][siteerattu 16.03.2008]. Saatavana World Wide Webistä: <URL:<http://www.etk.fi/Page.aspx?Section=44448&Item=59504>>.
- Eläketurvakeskus (2005). Työntekijän eläke. Työeläkejärjestelmän palvelukeskus 40.
- Forma, Pauli, Eila Tuominen & Irma Väänänen-Tomppo (2004). Työssä jatkamisen haasteet yksityisellä ja julkisella sektorilla. Teoksessa: Eläkeuudistus ja ikääntyvien työssä jatkamisaikeet. Eläketurvakeskus, 198. Tuominen, Eila. Helsinki: Hakapaino Oy.

- Hakola, Tuulia & Niku Määttänen (2007). Vuoden 2005 eläkeuudistuksen vaikutus eläkkeelle siirtymiseen ja eläkkeisiin [online][siteerattu 8.3.2008]. Helsinki: Eläketurvakeskuksen raportteja 2007:1. Saatavana World Wide Webistä: <URL:<http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=42845&Item=58519>>. ISBN 978-951-691-069-0.
- Hietaniemi ja Ritola (2007). Suomen työeläkejärjestelmä. [online][siteerattu 07.03.2008]. Saatavana World Wide Webistä: <URL:<http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=40896&Item=60248>>. ISSN 1795-9578.
- Hilli, Petri (2007). Sijoitusuudistuksen vaikutus yksityisen sektorin työeläkevakuutusmaksuun. Teoksessa: Riskinhallinta yksityisen sektorin työeläkkeiden rahoituksessa. Helsinki: HSE Print.
- Kannisto, Jari & Maija Hiltunen (2007). Eläkkeellesiirtymisikä Suomen työeläkejärjestelmässä. Eläketurvakeskuksen tilastoraportteja 5/2007. [online][siteerattu 08.03.2008]. Saatavana World Wide Webistä: <URL:<http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=42845&Item=59588>>. ISSN 1459-3823.
- Kansaneläkelaitos KELA (2008). Kansaneläkkeen määrä vuonna 2008. [online][siteerattu 16.03.2008]. Saatavana World Wide Webistä: <URL:<http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/251002130719HN?openDocument>>.
- Klaavo, Tapio, Janne Salonen, Erkki Tenkula ja Reijo Vanne (1999). Eläkemenot, -rahastot ja -maksut vuoteen 2050. Eläketurvakeskuksen raportteja 1999:17. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Korkman, Sixten, Jukka Lassila, Niku Määttänen ja Tarmo Valkonen (2007). Hyvinvointivaltion rahoitus - Riittävätkö rahat, kuka maksaa? Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLA. [online][siteerattu 15.03.2008]. Saatavana World Wide Webistä: <URL:http://www.etla.fi/files/1853_hyvinvointivaltion_rahaitus.pdf>.

- Laitinen, Sinikka, Bo Lundqvist, Kari Salminen & Jussi Vanamo (1997). Vastakkaisia kehityssuuntia. Teoksessa: Eläkepolitiikka 2000-luvulle. Eläketurvakeskus, 716. Varoma, Pekka. Juva: WSOY.
- Laki kansaneläkeindeksistä 1.6.2001/456.
- Lassila, Jukka & Tarmo Valkonen (2005). Yksityisalojen eläkeuudistuksen taloudelliset vaikutukset. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLA. Helsinki: Taloustieto Oy.
- Lassila, Jukka & Tarmo Valkonen (2007). Longevity adjustments of pension benefits. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLA, Keskusteluaiheita No. 1073.
- Niemelä, Heikki & Kari Salminen (1995) Teoksessa: Hyvinvointivaltio, eläketurva ja kansainvälistymisen haasteet. Eläketurvakeskus. Tutkimuksia 1995:2. Lundqvist, Bo, Kari Salminen, Eila Tuominen & Jussi Vanamo. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Parkkinen, Pekka (1997a). Väestö-, työllisyys ja talousnäkymät vuoteen 2050. Teoksessa: Eläkepolitiikka 2000-luvulle. Eläketurvakeskus, 716. Varoma, Pekka. Juva: WSOY.
- Pension Benefit Guaranty Corporation (2008). PBGC announces new investment policy. Saatavana World Wide Webistä:
<URL:<http://www.pbgc.gov/media/news-archive/news-releases/2008/pr08-19.html>>.
- Pentikäinen, Teivo (1997). Muisteluja ja kommentteja työelämästä. Teoksesta: Eläkepolitiikka 2000-luvulle. Eläketurvakeskus, 716. Varoma, Pekka. Juva: WSOY.
- Piekkola, Hannu & Matthias Deschryvere (2004) Retirement decisions and option values: their application regarding Finland, Belgium and Germany. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos. Keskusteluaiheita No. 951. Helsinki: ETLA.
- Pukkila Tarmo (1997). Vakuutusvalvonta Suomessa. Teoksesta: Eläkepolitiikka 2000-luvulle. Eläketurvakeskus, 716. Varoma, Pekka. Juva: WSOY.
- Rawls John (1978). A theory of justice. Oxford University Press, 302. Oxford.

Rosen, Harvey S., Ted Gayer (2008). Public finance - eight edition. The McGraw-Hill companies.

Salonen, Janne (1997) Taloustieteellinen näkemys eläkejärjestelmistä – jakojärjestelmän ja rahastoivan eläkejärjestelmän vertailu tehokkuuden ja hyvinvoinnin kannalta, Eläketurvakeskus raportti N:o 6 (1997), Tampereen yliopisto.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2007). Työeläkevakuutus [online][siteerattu 7.3.2007]. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavana World Wide Webistä: <URL:<http://www.stm.fi/Resource.phx/vastt/sosva/svvak/index.htx>>.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2005). Suomen kansallinen Eläkestrategiaraportti 2005 [online][siteerattu 21.10.2007]. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Työryhmämuistioita 2005:11. Saatavana World Wide Webistä: <URL:<http://www.stm.fi/Resource.phx/publishing/store/2005/07/is1121342808622/passthru.pdf>>. ISBN 952-00-1755-0.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2002). Sosiaalimenojen kehitys pitkällä aikavälillä. SOMERA toimikunnan taustaraportti. [online][siteerattu 1.11.2007]. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavana World Wide Webistä: <URL:<http://pre20031103.stm.fi/suomi/tao/julkaisut/taosisallys99.htm>>. ISBN 952-00-1229-X.

Suomen virallinen tilasto, Eläketurvakeskus, Kansaneläkelaitos (2007). 2006 tilasto Suomen eläkkeensaajista. [online][siteerattu 21.10.2007]. Helsinki. Saatavana World Wide Webistä: <URL:<http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=41214&Item=61075>>. ISSN 1795-522X.

Stakes (2007). Synnyttäjät, synnytykset ja vastasyntyneet 2006. [online][siteerattu 7.3.2008]. Saatavana World Wide Webistä: <URL:http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2007/Tt21_07.pdf>. ISSN 1459-2355.

- Tilastokeskus (2007a). Väestöennuste 2007–2040 [online][siteerattu 27.2.2008].
Saatavana World Wide Webistä:
<URL:http://www.stat.fi/til/vaenn/2007/vaenn_2007_2005-05-31_tie_001.html>.
- Tilastokeskus (2007b). Elinajanodote [online] [siteerattu 27.2.2008]. Saatavana World Wide Webistä: <URL:<http://www.stat.fi/org/historia/elinajanodote.html>>.
- Tilastokeskus (2007c). Syntyneiden määrä lisääntyi. [online] [siteerattu 7.3.2008].
Saatavana World Wide Webistä:
<URL:http://www.stat.fi/til/synt/2006/synt_2006_2007-04-20_tie_001.html>.
- Tilastokeskus (2007d). Kausitasoitettu trendi ja sen käytön rajoitukset. [online] [siteerattu 19.3.2008]. Saatavana World Wide Webistä:
<URL:http://www.stat.fi/til/tyti/2006/tyti_2007-06-19_men_003.html>.
- Tilastokeskus (2008). Suomen väestö 2007. [online] [siteerattu 4.4.2008]. Saatavana World Wide Webistä:
<URL:http://www.stat.fi/til/vaerak/2007/vaerak_2007_2008-03-28_tie_001_fi.html>.
- Tuomala, Matti (1997) Julkistalous. Tammerpaino oy Tampere. Gaudeamus.
- Työntekijän eläkelaki 19.5.2006/395.
- Uimonen, Matti (1997). Suomen työeläkejärjestelmä – mosaiikkimainen kokonaisuus. Teoksessa: Eläkepolitiikka 2000-luvulle. Eläketurvakeskus, 716. Varoma, Pekka. Juva: WSOY.
- Valdés-Prieto, Salvador (2000). Financial stability of notional account pensions. In: Social security in the 21st century. Holmlund, Bertil, Agnar Sandmo & Erling Steigum. Oxford: Blackwell publishers Ltd.
- Valtiovarainministeriö (2008a). Valtion talousarvioesitykset [online] [siteerattu 28.2.2008]. Saatavana World Wide Webistä:
<URL:http://budjetti.vm.fi/indox/tae/2008/frame_2008.html> ja
<URL:http://budjetti.vm.fi/indox/tae/2008/he_2008.html>.

Valtiovarainministeriö (2008b). Taloudellinen katsaus - kevät 2008.

Valtiovarainministeriö julkaisuja 16/2008.

Vanne, Reijo (1997). Pääomamarkkinat ja rahastoiva eläkejärjestelmä. Teoksessa:

Eläkepolitiikka 2000-luvulle. Eläketurvakeskus, 716. Varoma, Pekka. Juva: WSOY.

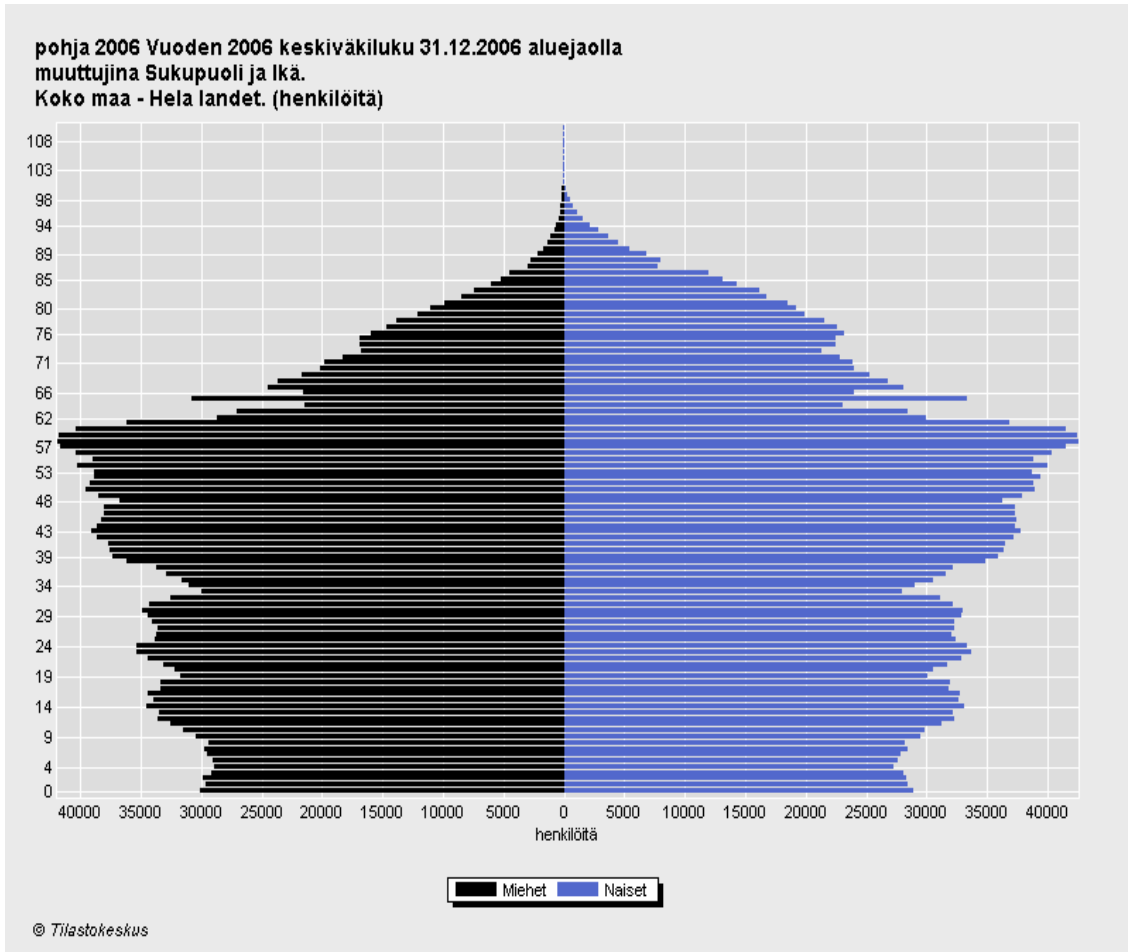
Vartia, Pentti (2001). Vanhenemisen haasteet kansantaloudelle [online][siteerattu

21.10.2005]. Saatavana World Wide Webistä:

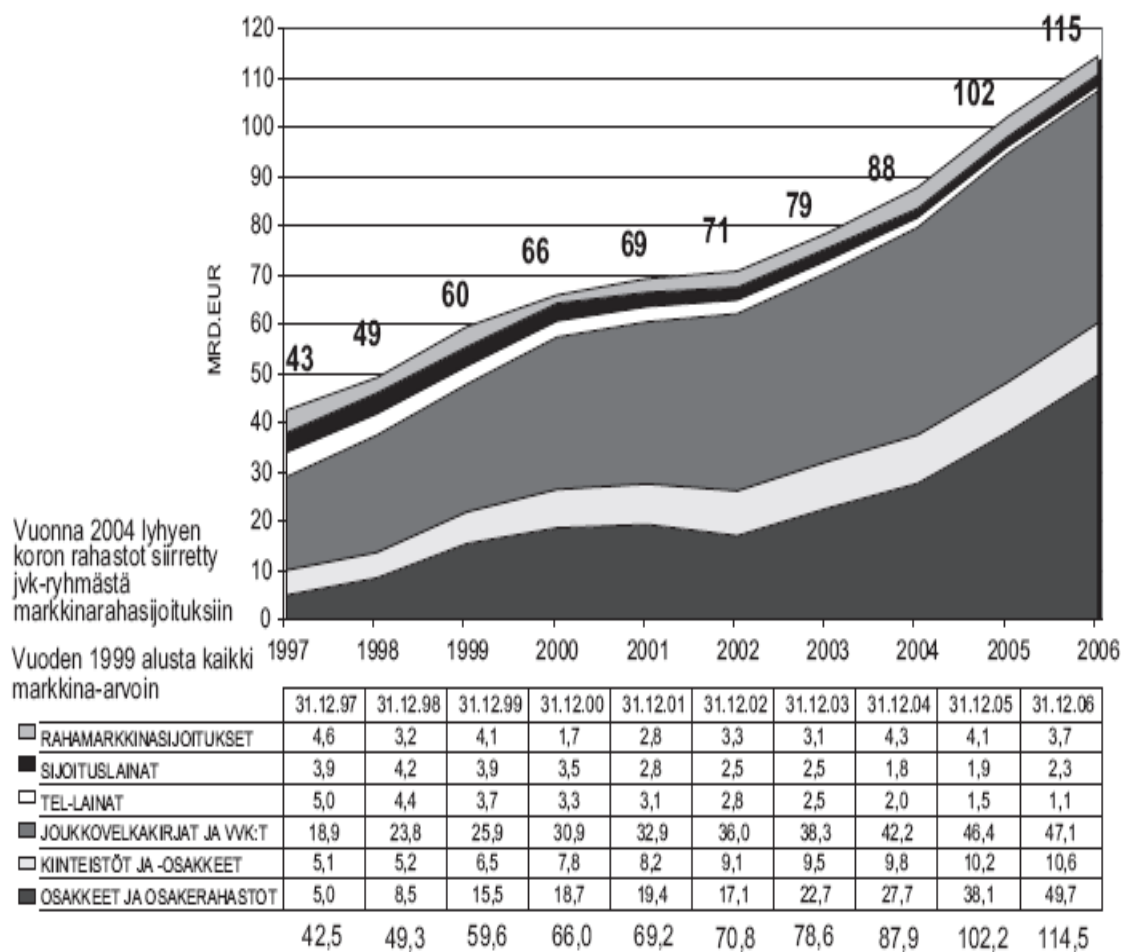
<URL:http://www.eva.fi/files/918_vanhenemisen_haasteet.pdf>.

LIITTEET

Liite 1. Väestö iän ja sukupuolen mukaan 31.12.2006 (Tilastokeskus 2007a).

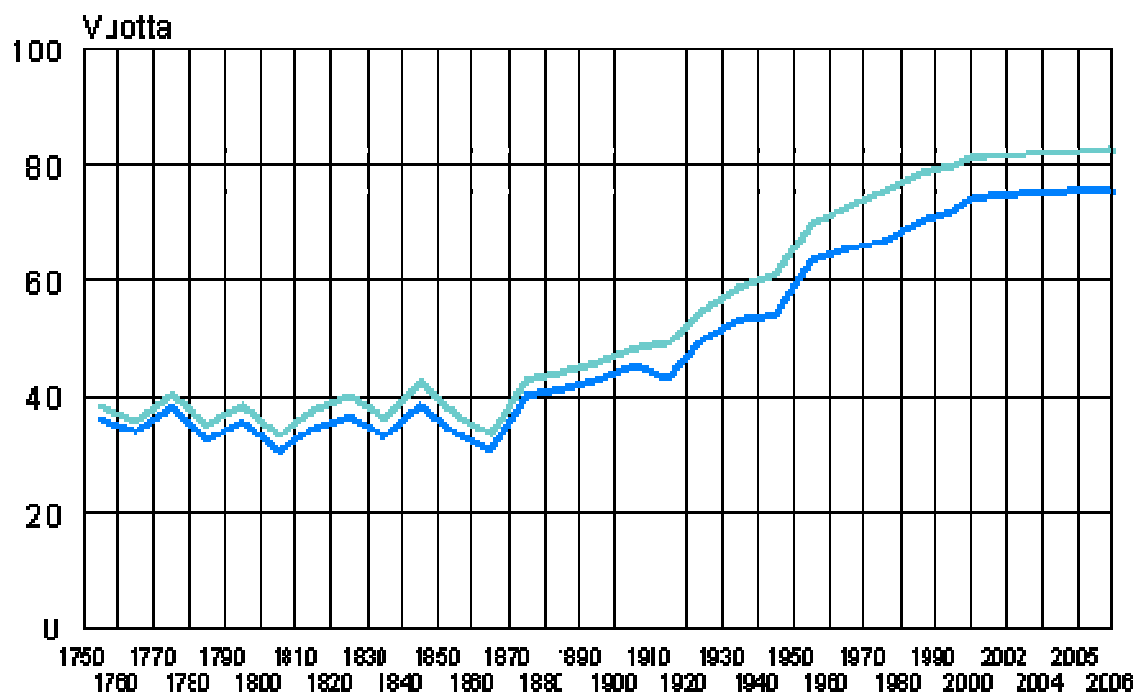

Liite 2. Eläkerahastojen sijoituskanta 1997—2006 (Risku ja Vanne, Työeläkejärjestelmän sijoitustoiminta, Sosiaali- ja terveysministeriö 2007: 18).

Lähde: TELA.

Liite 3. Elinajan odote 1750—2006. Vuosina 1750-2006 syntyneiden lasten odote sukupuolen mukaan (Tilastokeskus 2007b).

Vihreä = naiset

Sininen = miehet

Liite 4. Eläkevarojen osuus BKT:sta (I ja II pilari) 2004. (Eläketurvakeskus 2006)

